

พระโพธิสัตว์กับการสร้างบารมี The Bodhisattva and Accumulating Virtue

เพลินพิศ สังข์บุญลือ

Plernpit Soungboonlur

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

สงเสริม แสงทอง

Songserm Seangthong

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: Plernpit.sbl@gmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นศาสนาหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมโพธิญาณ (พระพุทธโคตม) ทรงตรัสรู้ธรรมอันยิ่งใหญ่และทรงฝ่าฝืนความลำบากนานับประการกว่าจะทรงค้นพบหลักธรรมคำสอนต่างๆอันแยกคอกาย ทรงปรารถนาให้มวลมนุษยสรรพสัตว์ทั้งหลายก้าวพ้นสังสารวัฏ (การเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จบสิ้น) และมุ่งสู่พระนิพพาน คือการหลุดพ้น ได้ทรงบำเพ็ญเพียรอย่างหนักก่อนจะได้ตรัสรู้ สะสมบารมีในอดีตชาติลำบากมากมายในการ ลดละ เลิก เรียกว่า”พระโพธิสัตว์” หมายถึง ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระโพธิสัตว์ในอนาคต หรือ ผู้ที่ข้องอยู่เพื่อการตรัสรู้ ได้ทรงบำเพ็ญสะสมบารมีจนเต็มรอบบำเพ็ญธรรมถึง ๑๐ ประการได้แก่ บำเพ็ญทาน บำเพ็ญศีล บำเพ็ญเนกขัมมะ (คือการออกจากกาม) บำเพ็ญปัญญา บำเพ็ญวิริยะ บำเพ็ญขันติ บำเพ็ญสัจจะ บำเพ็ญอธิษฐาน บำเพ็ญเมตตา บำเพ็ญอุเบกขา ซึ่งในแต่ละและบารมีที่บำเพ็ญล้วนแต่ผ่านการทดสอบอันยิ่งใหญ่ตามลำดับ คือ บารมีขั้นสามัญ อุปบารมีคือบารมีชั้นกลาง และปรมัตถิบารมีคือบารมีชั้นสูงสุด ซึ่งโดยทั่วไปพระโพธิสัตว์ของฝ่ายเถรวาทเชื่อกันว่าเมื่อบรรลุพระนิพพานแล้วจะไม่กลับมาเกิดอีก ส่วนพระโพธิสัตว์ฝ่ายมหายาน เมื่อตรัสรู้หรือพระนิพพานแล้วยังกลับมาเกิดได้อีก จะอยู่ช่วยจนกว่าสรรพสัตว์และสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ได้หมด

คำสำคัญ : พระโพธิสัตว์, บารมี, ปรัชญาในพุทธศาสนา

Abstract

Buddhism is a religion which arose from the Enlightenment of the Lord Buddha (Gautama Buddha) who became enlightened about the Great Dharma and overcame a host of difficulties to discover the rational Dharma teachings, with the wish for humanity and all beings to escape the treadmill of Samsara, the eternal cycle of Earthly existence, and pursue Nirvana, which is the great release. He practiced striving before attaining Enlightenment and accumulating virtue in previous lives, with the difficulties of abstinence, when he was called “Bodhisattva”. This means a person enlightened as a Bodhisattva in the future, or a person being kept in place to achieve Enlightenment. He accumulated virtues until he had the full ten Virtues: Generosity, Morality, Renunciation, Insight, Energy, Patience, Truthfulness, Resolution, Loving-kindness and Equanimity. For each virtue he was severely tested to the ordinary, middle and highest levels of virtue. For the Bodhisattva in the Theravada tradition, it is believed that having attained Nirvana he will no longer be reborn, while in the Mahayana tradition, after Enlightenment or attaining Nirvana, he was reborn to relieve other beings from suffering.

Keywords : Bodhisattva, Virtue, philosophy in buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลถือเป็นต้นแบบในการพิสูจน์หาสัจจะธรรมความจริงแตกแขนงไปทั่วมหาทวีปซึ่งเชื่อกันว่าเป็นดินแดนแห่งพระพุทธรองค์ จนถึงศตวรรษที่ ๒๑ พระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ กับสังคมที่เรียกว่ามนุษย์มากขึ้น แต่กว่าจะมาถึงวันนี้เราท่านอาจจะปฏิเสธไม่ได้ว่า พระบรมศาสดาหรือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า(องค์พระโคตม)ท่านทรงมีคุณูปการแก่เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายบนโลกนี้ ในการอุทิศตนเอง เสียสละ พากเพียร อุตสาหะ ในการที่จะชี้ทางหลุดพ้นให้แก่เหล่าสรรพสัตว์ สัตว์โลกให้พ้นจากสังสารวัฏคือ การเวียน วาย ตายเกิด คุณูปการนี้แลจึงถือได้ว่าเป็นพระเมตตาต่อชาวโลก

โดยแท้ เราท่านที่ได้มีโอกาสเกิดมาแล้วการใช้ชีวิตให้ดำรงอยู่บนโลกแห่งความเป็นจริงที่มีทั้งผัสสะรอบข้างทั้งการใช้ชีวิตประจำวันผัสสะทางสังคมนานับประการในการดำเนินดำรงอยู่ แข่งขันเอารอดเอาเปรียบขาดคุณธรรมขาดการเรียนรู้ถึงสัจจะความจริงที่ว่าคนเราเกิดมาแล้ว ต้องตาย ตามหลักไตรลักษณ์ เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป วิชาสงสารหมุนเวียนเปลี่ยนไป ทุกวินาทีถึงเวลาหรือยังที่เหล่าสรรพสัตว์สัตว์โลกทั้งหลายที่ยังมีโอกาสมีชีวิตอยู่จะหันมาศึกษาธรรมะทางโลกุตระให้เห็นจริงตามความเป็นจริง ดังคำในพระไตรปิฎก “กัมมุนา วัตถิโลกิ” สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม (พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม31 ข้อ1700: 578-579)

นิกายมารยมิกะ: ในมุมมองของ ญาณวิทยา และ จริยศาสตร์

ในสมัยพุทธกาลการนับว่ามีนิกายมากมายในการหาสาวกที่จะให้มาศรัทธาในลัทธิที่ตนเป็นประมุขและถ่ายทอดความคิดความเห็นปลุกฝังตามความเชื่อของตนว่าลัทธิของตนดีเด่นหนึ่งในนิกายที่โดดเด่น คือ นิกายมารยมิกะเป็นพุทธศาสนาหายานที่มีท่าน **นาคารชุนเป็นเจ้าลัทธิ** นิกายซึ่งเชื่อว่า “ในโลกนี้ ไม่มีอะไรคงอยู่นอกจากสาระหนึ่งเดียว ปฏิเสธต่อปัญหาทุกอย่าง” นิพพานคือ “ศูนยตา” (Nirvana being transcendent to all categories of thought is Sunyata itself) นาคารชุนกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “นิพพานไม่ใช่สิ่งที่สละทิ้งไปหรือได้รับมา ไม่ใช่สิ่งที่ขาดสูญหรือยั่งยืน ไม่ใช่สิ่งที่ถูกทำลายหรือถูกสร้างขึ้นมา”

ญาณวิทยา สิ่งทั้งหลายมีลักษณะเป็นศูนยตา อวิชานั่นเองทำให้เราเห็นสิ่งที่เป็นศูนยตาเหมือนสิ่งที่มีอยู่จริงเหมือนสิ่งเพียงแท้ถาวร แต่ก็ไม่ได้ขัดแย้งกับพระพุทธศาสนาดั้งเดิมทั้งหมดแต่นาคารชุนคือนักปรัชญาที่มีแนวความคิดค่อนข้างจะแปลกใหม่ มีแนวทรรศนะที่แยกออกจากแนวความคิดที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาดั้งเดิมแล้วก้าวมาสู่ที่สุดโต่งอีกด้านหนึ่ง **โดยใช้วิธีการปฏิเสธต่อปัญหาทุกอย่าง** บางกรณีก็ไม่สอดคล้องกับแนวความคิดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาดั้งเดิม

จริยศาสตร์ หลักปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงพระนิพพานคือ ความจริงขั้นสูงสุดหรือการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตว่าอย่างไรถูกไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควร (พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2554: ออนไลน์) และจะต้องบำเพ็ญสร้างคุณธรรมสถานภาพค่าของศีลธรรม ให้เป็นเหตุเพียงพอ เรียกว่า บารมี 6 คือ ทาน ศีล ขันติ วิริยะ ฌยานหรือสมาธิ และปัญญา

พระโพธิสัตว์คือใคร

ความหมายของคำว่าพระโพธิสัตว์ ในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้นพระโพธิสัตว์คือ บุคคลผู้บำเพ็ญบารมีธรรมอุทิศตนช่วยเหลือสัตว์ผู้มีความทุกข์ยากและจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเรียกบุคคลเช่นนี้ว่าเป็นผู้มีพลังหรืออำนาจมุ่งสู่โพธิญาณ (Dayal, 1987) เป็นผู้บำเพ็ญความดีหรือที่เรียกว่าบารมีธรรมอย่างยิ่งยวดเพื่อการบรรลุถึงพระโพธิญาณ

การดำเนินชีวิตของพระโพธิสัตว์เป็นไปเพื่อบำเพ็ญบารมีเพื่อตนและเป็นการเสียสละช่วยเหลือผู้อื่นไปพร้อม ๆ กันการกระทำทุกอย่างนี้ดำเนินไปได้ด้วยความรักความปรารถนาในพระพุทธภาวะอันเป็นความหมายของพระโพธิสัตว์ด้วยความรักในพระโพธิญาณพระโพธิสัตว์จึงสามารถกระทำได้ทุกอย่างเป็นเบื้องต้นแต่สละได้ซึ่งสิ่งของภายนอกจนถึงชีวิตและสิ่งเสมอด้วยชีวิตคือบุตรและภรรยาของตนดังตัวอย่างพุทธดำรัสที่ตรัสในขณะเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ความว่า

“เมื่อเราจะให้ทานก็ตีกำลังให้ทานก็ตี ให้ทานแล้วก็ตีจิตของเราไม่เป็นอย่างอื่น เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม33 ข้อ66: 736)

“ จักขุทั้งสองเป็นที่น่าเกลียดชังสำหรับเรากี่หาไม่ แม้ตัวเราเองจะเป็นที่เกลียดชังก็หาไม่แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเราเพราะฉะนั้น เราจึงได้ให้จักขุ ฉะนั้นแล” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม33 ข้อ66: 736)

“ เราตามรักษาศีลของเรามีใช้รักษาชีวิตของเรา เพราะในกาลนั้นเราเป็นผู้รักษาศีลเพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น .” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม33 ข้อ65: 754)

พระโพธิสัตว์ไม่ว่าจะครองสภาวะความเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานก็บำเพ็ญบารมีธรรมเพื่อพระโพธิญาณเป็นเป้าหมายเพราะคำว่า “โพธิสัตว์” หมายถึงผู้ปรารถนาพระโพธิญาณ คือ การตรัสรู้โดยไม่ได้มีเป้าหมายเป็นอย่างอื่น เป็นผู้ปฏิบัติเพื่่อมุ่งสู่ความรู้แจ้งโลกซึ่งหมายรวมถึงโลก ทั้ง ๓ คือ

- สัตว์โลก อันได้แก่ หมู่สัตว์ชนิดต่างๆรวมทั้ง เทวดา มนุษย์ และสัตว์เดรัจฉาน
- โอกาสโลก อันได้แก่ โลกคือที่อยู่อาศัยหมายถึง ระบบจักรวาล และดวงดาวต่าง ๆ
- สังขารโลก อันได้แก่โลกคือสังขารที่เกิดจากการปรุงแต่ง สรรูปให้แคบเข้า ได้แก่ นามรูป นั่นเอง (บรรจบ บรรณรุจิ, 2529: 9-10)

พระโพธิสัตว์หมายถึง ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คำว่า “โพธิสัตว์” แปลว่า ผู้ซึ่งอยู่ในพระโพธิญาณ ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานเชื่อว่า มี พระโพธิสัตว์เป็นจำนวนมาก เป็นบุคคลที่บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตได้ชื่อว่า”เป็นนิยตโพธิสัตว์ คือสัตว์ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน

พระโพธิสัตว์กับการบำเพ็ญสร้างบารมี คือการกระทำด้วยคุณงามความดีที่ควรบำเพ็ญ เพื่อให้ยังผลต่อการบำเพ็ญเพียรในขั้นสูงกว่า คือการให้ถึงซึ่งพระโพธิญาณ และเป็นการกระทำที่ตั้งมั่นด้วยเจตนาที่ยังให้ถึงฝั่งพระนิพพาน **เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันเป็นประเสริฐ**โดยเรียง ลำดับการสร้างบารมี10 ประการ ได้แก่

- 1) ทานบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยให้ทาน ในพระชาติ พระเวสสันดร
- 2) ศิลบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการตั้งมั่นในศีล ในพระชาติ พระภุริทัตต์
- 3) เนกขัมมบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการถือบวชหรือการตัดอารมณ์ทางกาม(ไม่จำเป็นต้องโกนหัว)ในพระชาติ พระเทมีย์
- 4) ปัญญาบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการตั้งจิตให้พร้อมด้วยปัญญาใช้ปัญญาในการคิดแก้ปัญหาทั้งปวง ในพระชาติ พระมโหสถ
- 5) วิริยบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการมีความเพียรในทุกขณะ ในพระชาติ พระมหาชนก
- 6) ขันติบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการมีขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น ต่อกิเลสที่มารุมเร้า ในพระชาติ พระจันทกุมาร
- 7) สัจจบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการมีสัจจะ คือ ความตั้งใจจริงการทำจริง และการพูดคำสัตย์ ในพระชาติ พระวิรุฑ
- 8) อธิษฐานบารมี คือ บำเพ็ญเพียรด้วยการตั้งใจมั่นให้แน่วแน่ ไม่เปลี่ยนแปลง การการบำเพ็ญเพียรทั้งปวงในพระชาติ พระเนมิราช
- 9) เมตตาบารมี และ คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการมีความเมตตาต่อผู้อื่นและสรรพสัตว์ทั้งปวง ในพระชาติสุวรรณสาม
- 10) อุเบกขาบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการวางเฉยทั้งกาย วาจา และ ใจ มิให้เพลิงพริ้งต่อกิเลสทั้งปวง ในพระชาติ พระนารท

การสร้างบารมีธรรมของพระโพธิสัตว์ เป็นเสมือนการวางนโยบายในการดำเนินตามวิถีของ พระพุทธเจ้า และได้กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า ประสูติพระบรมโพธิสัตว์เริ่มแต่ได้ตั้งมโนปณิธาน 7 อสงไขย มหากับ ครั้งที่เสวยพระชาติ

บารมีจัดเป็น ๓ ชั้น(การเทียบบารมี)

1) บารมีต้น (ordinary perfections)

2) อุพบารมี(superior perfections)

3) ประมัตถบารมี(supreme perfections)

บารมีต้น ในขั้นเต็ม ท่านผู้นี้จะเก่งเฉพาะทาง กับ ศील แต่การรักษาศีลของบารมีขั้นต้นจะไม่ถึงศีล 8 และจะยังไม่พร้อมในการเจริญพระกรรมฐาน กำลังใจไม่พออาจจะไม่ว่างพอหรือเวลาไม่มี

อุพบารมี เป็นบารมีขั้นกลางพร้อมที่ทรงญาณโลกีย์ ท่านพวกนี้จะพอใจการเจริญพระกรรมฐาน และทรงฌาน แต่ยังไม่ถึงขั้นวิปัสสนา ยังไม่พร้อมที่จะไปและไม่พร้อมที่จะยินดีเรื่องพระนิพพาน พร้อมอยู่แค่ฌานสมาบัติ

ประมัตถบารมี ในอันดับแรกอาจจะยังไม่มีความเข้าใจในเรื่องนิพพาน พอสัมผัสวิปัสสนาญาณขั้นเล็กน้อย อาศัยบารมีเก่า ก็มีความต้องการพระนิพพาน จะไปได้หรือไม่ได้ในชาตินี้นั้นไม่สำคัญ เพราะการหวังนิพพานจริงๆ ต้องหวังกันหลายชาติจนกว่าบารมีที่เป็นประมัตถบารมีจะสมบูรณ์แบบ

ความลำบากกว่าจะเป็นพระโพธิสัตว์ แม้พระโพธิสัตว์จะต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องแลกด้วยชีวิตแต่พระโพธิสัตว์ก็เชื่อว่าหว่านต่อสถานการณ์เช่นนั้นตรงกันข้ามพระโพธิสัตว์กลับมีใจมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวพร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์ที่ประสบอย่างเต็มใจและยินดีด้วยมุ่งมั่น

ความเชื่อในฝ่ายเถรวาทและมหายาน

พระโพธิสัตว์ของฝ่ายเถรวาท เชื่อกันว่าเมื่อบรรลุพระนิพพานแล้วจะไม่กลับมาเกิดอีก ฉะนั้นพระโพธิสัตว์ในความหมายของเถรวาทคือผู้บำเพ็ญที่ตั้งใจจะเป็นพระพุทธเจ้า ดังเช่นในยุคของพระสมณโคตม พระโพธิสัตว์ก็คืออดีตชาติของท่านที่บำเพ็ญบารมีในชาติต่างๆ ตั้งแต่ผ่านเรื่องราวของชาติซึ่งการบำเพ็ญที่ชาวพุทธรู้จักและได้ยินได้ศึกษาต่อกันมาคือ พระเจ้า 10 ชาติหรือ ทศชาติชาดก

พระโพธิสัตว์ฝ่ายมหายาน เมื่อตรัสรู้ หรือพระนิพพานแล้วจะยังกลับมาเกิดได้อีก จะอยู่ช่วยจนกว่าสรรพสัตว์และสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ได้หมดจึงจะไปเกิด คือผู้ที่บำเพ็ญตั้งใจช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ดังตัวอย่าง พระอโกลิเกศวร(เจ้าแม่กวนอิม) ที่เราท่านรู้จักดีและมีความเชื่อตามๆกันมาว่า เจ้าแม่กวนอิมเป็นพระโพธิสัตว์ ฯ

เส้นทางบำเพ็ญของพระโพธิสัตว์

ตลอดเส้นทางของการบำเพ็ญในผู้ที่อยู่ในข่ายหรือข้องเกี่ยวกับจะได้ ภูมิของพระโพธิสัตว์จะต้องฟันฝ่าเหตุการณ์ การทดสอบเพื่อพิสูจน์ว่าการบำเพ็ญในแต่ละเรื่องแต่ละเหตุการณ์ล้วนแล้วแต่เหนือการคาดเดาเพราะจะเป็นการบำเพ็ญที่ปุถุชนคนธรรมดาที่มีภูมิธรรมไม่ถึงเพราะขาดทานบารมีที่สะสมมาในอดีตชาติและไม่มีภพภูมิเลยจะไม่สามารถจะทำหรือปฏิบัติได้ เป็นการสร้างบารมีเฉพาะตนที่สะสมมาอย่างต่อเนื่องและบริสุทธิ์ซ้ำแล้วซ้ำเล่าเรียกว่า บำเพ็ญเป็นนิจ จนเข้ากระแสแห่งธรรม บนเส้นทางพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะเป็นพระพุทธเจ้าตามลำดับต่อไป บนเส้นทางของการบำเพ็ญของพระโพธิสัตว์นับได้ว่าในแต่ละพระโพธิสัตว์แต่ละองค์ล้วนเป็นการสร้างบารมีที่สะสมมาหลายๆชาติภพจนเข้าสู่เส้นทางแห่งมรรคผลก่อนจะเข้าสู่เส้นทางสัมโพธิญาณอันสมบูรณ์ด้วยญาณบารมี โดยได้รับการยอมรับจากพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งปวง ยกท่านออกจากภาวะแห่งโพธิสัตว์เข้าสู่พุทธภาวะ อย่างแท้จริงสภาพจิตของพระโพธิสัตว์ที่บรรลุโพธิญาณอันสมบูรณ์ด้วยญาณบารมี โดยการรับอภิเษกหรือยอมรับจากพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งปวง ยกท่านออกจากภาวะแห่งโพธิสัตว์

..... ไม่มีมาร บารมีไม่เกิด เส้นทางบำเพ็ญของพระโพธิสัตว์

จากข้อมูลที่คุณเขียนได้อ่านและรวบรวมสรุปในเบื้องต้นได้ว่ากว่าจะได้เป็นพระโพธิสัตว์นั้นไม่ได้ง่ายและไม่ง่ายจริง ดังเรื่องราวของพระเจ้าสิขาชาติ หรือ ทศชาติ ชาดกที่เราท่านเคยได้ยินหรือได้อ่าน

กำเนิดพระโพธิสัตว์ก่อนเป็นพระพุทธเจ้า

จะเป็นพระพุทธเจ้าในกาลที่โลกว่างจากศาสนา คือกาลนั้นไม่มีพระพุทธเจ้า พระองค์ใด อุบัติเป็นเวลานานถึง 1 อสงไขยกาล ครั้งนั้นบรรดาเทพพรหมในชั้นสุทธาวาสปรารถกันว่า มนุษย์และ เทวดาทั้งหลายที่ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามีมาแต่ครั้งศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ ต่างก็พากันบำเพ็ญกรรมฐาน จนได้บรรลุเป็นพระอนาคามีบุคคล ได้มาอุบัติในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส คือ อวิหาพรหมโลก อตปปาพรหมโลก สุทัสสาพรหมโลก ตามแต่บารมีที่แต่ละคนสั่งสมบำเพ็ญเพียรมา จากนั้นย่อมมาเพียรเจริญกรรมฐานในพรหมโลกนี้ต่อไป จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ แล้วดับขันธปรินิพพาน ณ พรหมโลกนี้เอง ฯลฯ จากการปรารถนาถึงก่อนกาลเสด็จอุบัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น

พระโพธิสัตว์ครั้งเสวยพระชาติเป็นมาณพหนุ่ม พามารดาว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรเป็นพระเจ้าสัตตดาปะ เป็นพระพรหมดาบส เป็นมาณพหนุ่มช่างทอง เป็นพระนางสุมิตตา

ราชกุมารี พระเจ้าอรตีเทพโพธิสัตว์ พระเจ้าสาครโพธิสัตว์ สุเมธดาบสโพธิสัตว์ ธรรมที่ให้เป็นพระพุทธานุภาพที่บุคคลได้บรรลุถึงพระโพธิญาณหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการอุปบัติขึ้นของพระพุทธานุภาพนั้นเกิดขึ้นได้ยาก (กิจโฆพุทธานุปปาโท)

ดังนั้น บุคคลผู้จะบรรลุพระโพธิญาณได้นั้นจึงจำต้องบำเพ็ญบารมีธรรมเป็นเวลานานยิ่งเมื่อบุคคลผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นพระโพธิสัตว์นั้นหมายความว่าเขาย่อมต้องประสบกับความลำบากในชีวิตนานับประการนับตั้งแต่การต้องจำยอมสละทรัพย์สินภายนอก ร่างกายเป็นเบื้องต้นจนถึงการยอมสละชีวิตของตนเข้าแลกเป็นที่สุดและการปฏิบัติเช่นนั้นก็ต้องประกอบไปด้วยความเต็มใจของตนหากไม่สามารถปฏิบัติได้ความหมายของคำว่าพระโพธิสัตว์ในตัวบุคคลนั้นก็ไม่สามารถเกิดขึ้นตามมา (พระมหาจุลลอม ชูเลื่อน, 2546: 68)

ประเภทของพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ คือ บุคคลที่ปรารถนาเพื่อจะเป็นพระพุทธานุภาพในอนาคต แบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ

1. อนิตยโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ที่ยังไม่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธานุภาพองค์ก่อนมาเลย เรียกว่า อนิตยโพธิสัตว์ ความหมายคือ ยังไม่แน่นอนว่าจะได้เป็นพระพุทธานุภาพ อาจจะเลิกล้มความปรารถนาเมื่อไรก็ได้

2. นิตยโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ที่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธานุภาพองค์ก่อนมาแล้ว เรียกว่า นิตยโพธิสัตว์ตามความหมายคือ จะได้เป็นพระพุทธานุภาพอย่างแน่นอนเพราะถ้าถึงพระนิพพานต้องดำรงฐานะเป็นพระพุทธานุภาพอย่างเดียว แต่ถ้าบารมีและเวลายังไม่สมบูรณ์แม้ว่าจะพยายามปฏิบัติอย่างยิ่งยวดบังเกิดปัญญาอย่างเยี่ยมยอด ก็ไม่สามารถถึงนิพพานก่อนได้ แม้จะทุกข์ท้อแท้ จนคิดว่าเลิกที่จะเป็นพระพุทธานุภาพแล้ว แต่แล้วในที่สุดมหากุศลที่เป็นอนุสัยก็จะพุ่งกระจายขึ้นมาให้ตั้งมั่นและบำเพ็ญบารมีกันต่อ จนกว่าบารมีและเวลาสมบูรณ์

พระโพธิสัตว์ที่ชาวโลกรู้จัก 5 ลำดับสำคัญของพุทธมหายาน

1) พระโพธิสัตว์สี่ตัวองค์อวโลกิเตศวร (Avalokitesvara) หรือปัทมะปาณี เป็นหนึ่งในพระโพธิสัตว์หลักในนิกายมหายาน พระโพธิสัตว์องค์นี้มีทั้งร่างชายและร่างหญิงขององค์พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และขนานนามว่า “กวนอิม” ในภาษาจีนกลาง และเรียกเมื่อมีการอพยพถิ่นฐานก็มีการเรียกตามภาษาถิ่นว่า “กวนอิม” เป็นตัวแทนของความเมตตาทั้งมวลของพระพุทธานุภาพ ความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรมีมาแล้วอย่างน้อย 1,500 ปี เพราะรูปรูปเหมือนขององค์พระโพธิสัตว์ปรากฏในถ้ำเก่าแก่อายุนับพันปี (Ajanta Caves) ในประเทศอินเดีย

2) พระโพธิสัตว์มัญชุศรี (Manjushri) เป็นพระโพธิสัตว์องค์แรกๆ ที่ปรากฏในคติมหายานด้วย ชาวจีนเรียกพระโพธิสัตว์มัญชุศรีว่า “เหวินชู่” เป็นสัญลักษณ์และตัวแทนที่แสดงถึง ปัญญาที่ครอบคลุมทั้งจักรวาลของพระพุทธเจ้า องค์พระโพธิสัตว์มักจะถืออาวุธอยู่ที่มือข้างขวาเมื่อแสดงถึงสัจธรรมที่ว่า ปัญญาได้ทำลายความไม่รู้และความละเอียดต่างๆ และยังเป็นที่น่าเชื่อถือมากในเอเชียตะวันออก

3) พระโพธิสัตว์วัชรปาณี (Vajrapani) เป็นอีกหนึ่งพระโพธิสัตว์ที่แสดงถึงพลังอำนาจทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นที่น่าเชื่อถือมาในทิเบตที่นิกายวัชรยานเฟื่องฟู ปัจจุบันได้รับการนับถืออยู่มากในจีนและทิเบตจุดสังเกตตามวัชริเบตทั่วไป รูปปั้นจะมีสีหน้าโกรธเคือง และตัวใหญ่คล้ายยักษ์

4) พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ (Ksitigarbha) ชาวจีนเรียกพระโพธิสัตว์องค์นี้ว่า “ตี้จ้าง” เกี่ยวข้องกับภพภูมิต่างๆ โดยเฉพาะนรกภูมิเพราะท่านตั้งปฏิญาณไว้ว่าจะไม่ตรัสรู้จนกว่านรกทั้งปวงจะปราศจากสรรพสัตว์เมื่อเวลาผ่านไปพระโพธิสัตว์กลับถูกวาดในรูปแบบของพระสงฆ์ทั่วไปที่มีรัศมีออกมาจากศรีษะเท่านั้นหรือในบางแห่งพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์จะถือสัตว์จะถือคทาและสวมมงกุฎ จะเห็นอยู่ทั่วไปในวัดมหายานอย่างวัดจีนเป็นต้น

5) พระสมันตภัทรโพธิสัตว์ (Samantrabhadra) ชาวจีนส่วนใหญ่เรียกว่า “ผู้เสียน” และเชื่อว่า เอ่อเหมยซาน (เขาง้อไบ๋) เป็นสถานที่ประทับของพระโพธิสัตว์พระองค์นี้ ทรงช้างและอยู่เคียงข้างพระพุทธเจ้าอยู่เสมอเป็นสัญลักษณ์ของการปฏิบัติภาวนาและทำสมาธิ กล่าวได้ว่าท่านจะอุทิศส่วนบุญกุศลทั้งหมดให้สรรพสัตว์ทั้งหลาย ชื่อของพระสมันตภัทโพธิสัตว์มีนามเดียวกับพระโพธิสัตว์อีกองค์หนึ่ง ในศาสนาพุทธนิกายตันตระที่เกี่ยวข้องกับการร่วมเพศ แต่ทว่าพระโพธิสัตว์ทั้งสองเป็นคนละองค์กันโดยสิ้นเชิง และไม่มีความเกี่ยวข้องใดๆ นอกจากชื่อเท่านั้น

พระเวสสันดร พระโพธิสัตว์ ทศชาติชาดกที่ชาวไทยรู้จัก

คือ พระเวสสันดร อันเป็นที่รู้จักของชาวพุทธ ถือเป็นชาติสุดท้ายของพระองค์ และเป็นโพธิสัตว์ในชาติภพที่เป็นพระเวสสันดรจะกล่าวถึงการให้ทานอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ ในการบำเพ็ญทาน(บริจาค)แม้กระทั่งพระกัญหา ซาลี ที่เป็นบุตรหรือแม้แต่ พระนางมัทรี จนต้องลงมาพระอินทร์ต้องแปลงร่างเป็นคนชรามาช่วยและเห็นถึงความตั้งมั่นขององค์พระเวสสันดรในการบำเพ็ญทานเรียกได้ว่า มหาทาน

พระเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องสุดท้ายในทศชาติชาดก ที่นิยมกันมากและเป็นเรื่องที่ยาวที่สุด บางทีเรียกกันว่า มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก เป็นเรื่องราวที่พระโพธิสัตว์

เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร โอรสของพระเจ้าสัจจชัย และ พระนางผุสดี แห่งนครสีพี รัฐบุรี ทรงบริจาคนมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ เมื่อพระชนมายุ 16 พรรษา ได้เสด็จขึ้นครองราชย์และอภิเษกสมรสกับพระนางมัทรี มีพระโอรสและพระธิดา คือ พระชาลิภุมาร และ พระกัณหาภุมารี ต่อมาเกิดกบฏคนแฉ่งที่เมืองกลิงครรัฐ ประชาชนพากันเดือดร้อน อำมาตย์จึงให้ทูลขอช้างคู่บารมีของพระเวสสันดร ซึ่งถ้าไปอยู่ที่ใดก็จะทำให้เกิดฝนตก พระองค์ก็ทรงบริจาคนให้ ทำให้ชาวเมืองสีพีร่ำไห้พากัน โกรธแค้น ให้พระเจ้าสัจจชัยเนรเทศพระเวสสันดรออกไปจากพระนคร

ต่อมาพระเวสสันดรจึงพาพระมเหสี พระโอรส พระธิดา เสด็จออกจากเมืองระหว่างทางก็ทรงบริจาคนม้าและรถเป็นทานอีก จนต้องอุ้มพระโอรส พระธิดา เสด็จเข้าป่าหิมพานต์และทรงผนวชเป็นนักบวช บำเพ็ญศีลอยู่ในป่า วันหนึ่งพราหมณ์ชุกได้ติดตามไปขอพระโอรสและพระธิดาเพื่อนำไปเป็นทาสรับใช้นางอมิตตดา ภรรยาของตน พระเวสสันดรก็พระราชทานให้ ฝ่ายพระอินทร์เกรงว่าจะมีคนขโมยมาทูลขอพระนางมัทรีอีก จึงจำแลงกายเป็นนักบวชชรามาทูลขอพระนางมัทรี พระเวสสันดร ก็ทรงยินดีพระราชทานให้เช่น แต่พระอินทร์ก็ถวายพระนางมัทรีคืนเพราะจุดประสงค์ก็เพียงลองพระทัยของพระเวสสันดร ประการหนึ่งและเพื่อกันมิให้พระเวสสันดรพระราชทานพระนางมัทรีแก่ผู้ใดที่จะมาขออีกประการ

ฝ่ายชุกซึ่งพาขาลีและกัณหา กลับมาบ้านเมืองของตน ระหว่างทางก็หลงเข้าไปในเมืองสีพีรัฐบุรี พระเจ้าสัจจชัยทรงจำได้จึงไถ่ถอนกุมารทั้งสองให้พ้นจากการเป็นทาสของชุก บรรดาชาวเมืองที่เคยไม่พอใจต่างก็รำลึกถึงความดีของพระเวสสันดรกลับบ้านเมือง พระเจ้าสัจจชัยจึงยกทัพไปทูลเชิญพระเวสสันดร กลับมาครองเมืองตามเดิม หลักธรรมในเรื่องนี้เป็น การส่งเสริมการบริจาคน ทาน คือ “ทานบารมี”

แนวคิดที่เกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ในมุมมองของผู้เขียนบทความ

ผู้เขียนรู้สึกและเชื่อมั่นในความเป็นพระโพธิสัตว์ในแต่ละองค์ทั้งความเชื่อต่างๆ หรือการยังหาข้อสรุปไม่ได้ระหว่างนิกายเถรวาทหรือมหานิกายซึ่งต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไปในยุคสมัยปัจจุบันในฐานะที่เป็นผู้เขียนมีความเห็นในมุมมองส่วนตัวว่าสรรพสัตว์ในโลกที่เรียกว่า มนุษย์ ถ้าได้มีโอกาสบำเพ็ญกุศลอย่างต่อเนื่องและบริสุทธิ์ใจบำเพ็ญทานสะสมมาตามพุทธทำนายแล้วไซ้ร้มนุชย์หรือที่เรียกว่า เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนมีโอกาสที่จะได้เป็นโพธิสัตว์ได้เหมือนกันเพียงแต่ต้องรอเวลาแม้ในปัจจุบันก็ยังเชื่อกันว่า อริยสงฆ์หลายรูปในเมืองไทยท่านก็เป็นพระโพธิสัตว์มาโปรดหรือแม่แต่องค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่

9 องค์พระภูมิพลที่เสด็จสวรรคาลัยไปแล้วก็ถือว่าได้รับการยืนยันจากผู้ที่มิภูมิธรรมในการปฏิบัติและเชื่อมั่นว่าพระองค์ท่านคือ พระโพธิสัตว์ที่กลับชาติมาเกิดมาเพื่อมาสร้างบารมีช่วยสังคมโลกและคนในประเทศไทยจนชาวโลกยกย่องพระองค์ท่าน จากพระกรณียกิจต่างๆของพระองค์อันเป็นคุณูปการอันหาค่ามิได้

สรุป

เส้นทางการสร้างบารมีของพระโพธิสัตว์แต่ละองค์ล้วนแต่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละองค์ทั้งคุณสมบัติความโดดเด่นในแต่ละองค์ที่เป็นเอกลักษณ์บางองค์ก็มีความพิเศษพิศดารโลดโผน พระโพธิสัตว์ มีทั้งหญิงและชาย ทั้งฝั่งมหายานก็มากมายทั้งที่เป็นเทพตามความเชื่อต่างๆ และ เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนที่ศรัทธาเหมือนเช่นประเทศไทยที่เชื่อกันว่า “พระโพธิสัตว์” ที่คนไทยเชื่อและปักใจคือ องค์พ่อหลวงรัชกาลที่ ๙ จากพระกรณียกิจของพระองค์ที่ทุ่มเทเสียสละความสุขส่วนตัวของเพื่อประชาชนของพระองค์และแม่ในต่างประเทศก็ยกย่องในความเป็นกษัตริย์ที่ประชาชนรัก โครงการพระราชดำริต่างๆเกิดขึ้นมากมายทั้งที่เป็นรูปธรรมนามธรรม หรือแม้แต่การสละทรัพย์สินส่วนพระองค์ในรูปของการมอบที่ดิน อาคารหรือสร้างเพื่อประโยชน์ของพสกนิกรของพระองค์และความสุขของประชาชนในชาติ และ ยังมีพระสงฆ์เถระในเมืองไทยอีกหลายรูปในเมืองไทยที่ถูกยกย่องว่าเป็นพระโพธิสัตว์มาเกิดเพื่อช่วยสรรพสัตว์ทั้งหลาย ทั้งที่ละสังขารไปแล้วและทั้งยังมีชีวิตอยู่แต่ไม่เปิดเผยตัวตนรวมถึงปุถุชนคนธรรมดาในเพศฆราวาสที่น่าจะมีอยู่ในโลกนี้และอยู่ในเส้นทางการสร้างบารมีพระโพธิสัตว์ที่จิตที่คิดจะช่วยให้เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้น เป็นที่เคารพบูชาแต่ผู้ใกล้ชิดหรือพบเห็นแล้วผู้อ่านละท่านเชื่อหรือไม่ว่า”พระโพธิสัตว์มีจริง”

บรรณานุกรม

- บรรจบ วรณรุจิ. (2529). **นิทานปรัชญาพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (5 ธันวาคม 2555). **จริยศาสตร์**. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2564, จาก: <https://dictionary.orst.go.th>
- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. (2539). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. (2535). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. (2543). พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ พรินติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระมหาจุฬาลงกู๋ ชูเลื่อน. (2546). “**ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก**”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจริยศาสตร์ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วคิน อินทสระ. (2429). **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บรรณาธิการพิมพ์.

ญาณวิทยาตามทัศนะของปรัชญาโยคอาจารย์ Epistemology from the viewpoint of Yogācāra Philosophy

ศศิรัมภา สุพล

Sasirampa Supol

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

อุเทน ลาพิงค์

Uten Larping

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus

Corresponding Author, E-mail: sasirampa@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนต้องการค้นคำตอบที่เกี่ยวกับญาณวิทยาตามทัศนะของสำนักปรัชญาโยคอาจารย์ โดยใช้กรอบแนวคิดของญาณวิทยา ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับความรู้ของมนุษย์หรือวิธีการแสวงหาความรู้ของมนุษย์และเชื่อว่าความรู้เป็นสิ่งที่มิได้อยู่จริง และเราสามารถแสวงหาความรู้นั้นได้ ผลจากการศึกษาพบว่า หลักการสำคัญของสำนักปรัชญาโยคอาจารย์อยู่ที่การยอมรับว่า “จิต” เท่านั้นเป็นความจริงสูงสุดเพียงอย่างเดียว ไม่มีความจริงอื่นนอกจากจิต โลกภายนอกเป็นเพียงภาพลวงของชีวิตที่เกิดจากการสร้างของจิต เสมือนหนึ่งว่า “จิต เป็นต้น จักรพรรดิ” โยคอาจารย์เน้นการบำเพ็ญเพียร หรือโยคะ (กรรมฐาน) เพื่อควบคุมกายและจิตให้เกิดความสงบ (สมาธิ) และวิธีปฏิบัตินี้ก็ดำเนินตามรอยเบื้องบาทพระพุทธองค์ ซึ่งทรงเน้นข้อปฏิบัติทางกายและทางใจเป็นสำคัญ เพื่อนำไปสู่การรู้แจ้งในสังขารของชีวิต ข้อปฏิบัติทางจิตก็คือการฝึกจิตเพื่อให้รู้แจ้งสังขารขั้นสูงสุด

สำนักปรัชญาโยคอาจารย์มุ่งศึกษาให้รู้แจ้งสังขารขั้นสูงสุด ซึ่งความหมายของความรู้แจ้งในสังขารขั้นสูงสุดนั้นจะมีลักษณะรู้และเข้าใจตามความเป็นจริงของธรรมชาติของชีวิต ตามสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นและความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมาจากการปฏิบัติธรรมทางจิตใจที่เกิดขึ้นจากภายในจนก้าวเข้าสู่ภูมิธรรมทั้ง 10 ของโพธิสัตว์และหยั่งถึงพุทธจิตในที่สุด

คำสำคัญ : ญาณวิทยา, จิต, โยคอาจารย์, โยคะ

Abstract

In the academic article, the author wanted to find an answer on epistemology according to the viewpoint of the Yogacara School of Philosophy. Using the conceptual framework of epistemology which studies human knowledge or the way humans acquiring knowledge and believes that knowledge is real and we can seek that knowledge.

The results found that the main principles of the Yogacara school of Philosophy lie in the recognition that is the “Mind” is the ultimate truth. Everything in the world is just an illusion of life formed by the mind’s creation “The Mind as The Emperor.” Yogacara emphasizes Asceticism or Yoga (meditation) to control the body and mind to achieve peace (meditation), and this practice follows in the footsteps of the Buddha, which emphasized the importance of physical and mental practices to lead to enlightenment in the truth of life.

The meaning of enlightenment in the Supreme Truth is characterized by knowing and understanding the reality of the nature of life. According to the dharma condition that arises and the knowledge that arises, it must come from the spiritual practice that arises from within until entering the ten realms of Bodhisattva and finally to reach the ultimate goal that is Buddha’s mind.

Keywords : Epistemology, Mind, Yogacara, Yoga

บทนำ

ญาณวิทยา (อังกฤษ: Epistemology; จากภาษากรีก: หมายถึง ความรู้ และเติมปัจจัย -logy) เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา ที่ศึกษาทฤษฎีของความรู้ ความสำคัญของญาณวิทยา คือ มนุษย์รู้อะไร มนุษย์รู้ได้อย่างไร เราต้องการความเข้าใจที่ชัดเจนของคำว่า “รู้” (To Know) รู้ว่าเรารู้อะไรบางอย่างนั้น เรารู้ได้อย่างไรและวิธีการแสวงหาความรู้แบบใดที่จะให้ความรู้ที่แท้จริงกับเราได้ หัวใจสำคัญของญาณวิทยา ทฤษฎีความรู้ คือการเรียนรู้, สืบค้นเกี่ยวกับความรู้ว่า อะไรเป็นความรู้ที่แท้จริงและอย่างไรที่ถือว่าเป็นทฤษฎีที่ถูกต้อง

ญาณวิทยาเป็นการศึกษาธรรมชาติของความรู้ การให้เหตุผลสนับสนุน (justification) และความเป็นเหตุเป็นผลของความเชื่อ (rationality of belief) การถกเถียงในญาณวิทยามักอยู่ในสี่แนวคิดหลักคือ (1) การวิเคราะห์ทางปรัชญา (philosophical analysis) ของธรรมชาติของความรู้และความสัมพันธ์ระหว่างมันกับแนวคิดเช่น ความจริง (truth) ความเชื่อ (belief) และการให้เหตุผลสนับสนุน (justification) (epistemology) (2) ปัญหาการประการของความสงสัย (skepticism), (3) ที่มาและขอบเขตของความรู้และความเชื่อที่มีเหตุผล และ (4) เกณฑ์สำหรับว่าสิ่งใดเป็นความรู้และเป็นการให้เหตุผล ญาณวิทยาตั้งคำถามอย่างเช่น “อะไรทำให้ความเชื่อที่มีเหตุผล (justified belief) มีเหตุผล (justified)” “อะไรหมายถึงการที่เรารู้อะไรบางอย่าง (to say that we know something)” และที่พื้นฐานที่สุด “เราจะรู้ได้อย่างไรว่าเรารู้แล้ว (How do we know that we know?)” ดังนั้น ญาณวิทยาจึงตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ว่ามีความน่าเชื่อถือได้หรือไม่ เหตุผลเข้าถึงความจริงได้หรือไม่ ความรู้มีอยู่หรือไม่ หากมีอยู่มนุษย์สามารถแสวงหาความรู้ได้หรือไม่ ความรู้แน่นอนตายตัวหรือเปลี่ยนแปลง ซึ่งคำตอบก็มีต่างกันตามทัศนะที่ต่างกันอันมีอยู่มากมาย

สำนักโยคจาร

คำว่า “โยคจาร” แปลว่า ปฏิบัติโยคะหรือบำเพ็ญเพียร ในที่นี้ หมายถึงการควบคุมร่างกายและจิตใจโดยการทำสมาธิ สำนักโยคจารเป็นพระพุทธรศาสนาหยานดั้งเดิม เป็นสำนักปรัชญาหลักที่เจริญรุ่งเรืองในอินเดียอยู่ในระหว่าง พ.ศ. 943-1743 ผู้มีส่วนร่วมสำคัญในการก่อตั้งคือ อสังคะและวสุพันธุ ซึ่งเป็นชาวอินเดียอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ทั้ง 2 เป็นพี่น้องกัน ได้รับแรงบันดาลใจจากท่านไมเตรยนาถและสืบทอดเจตนารมณ์ของท่านโดยทำหน้าที่อธิบายแนวคิดเรื่องจิตตมาตร์(จิตเท่านั้น=Mind-only)อย่างเป็นระบบ โดยนำแนวคิดที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมของเถรวาทและของมหายานยุคต้นๆ มาพัฒนาต่อจนในที่สุดกลายเป็นระบบปรัชญาของตนเอง” (สมภาร พรหมทา, 2540: 108-112)

สำนักโยคจารมีชื่อที่นิยมใช้เรียกอีก 2 ชื่อ คือ (1) จิตตมาตร์(บาลีจิตตมัตตะ, อังกฤษ : Mind-Only) และ (2) วิญญานวาทีนหรือวิชญาณวาทีนในเบื้องต้นคงนิยมใช้คำว่าจิตตมาตร์หรือวิญญานวาทีน เพราะกล่าวถึงเรื่องจิตเป็นส่วนมาก ต่อมาเมื่อมีการสอนให้ปฏิบัติโยคะ(กรรมฐาน)เพื่อที่จะรวมสัจภาวะ 2 อย่าง”คือ (1) จิต และ (2) วัตถุเข้าเป็นหนึ่งเดียว จึงนิยมเรียกสำนักนี้ว่า โยคจาร” (Lochen & Mittal, 1993: 28-29) นักปรัชญาสำนักโยคจารกล่าวว่า จิตหรือวิญญานเป็นสัจจะเพียงหนึ่งเดียว วัตถุภายนอกเป็นอสังจะเหมือนความฝันหรือภาพลวงตาการที่จะเข้าใจลักษณะ พัฒนาการ และการทำงานของจิต

ต้องปฏิบัติโดยะจิตคือมูลฐานที่เป็นเหตุให้จักรวาลปรากฏออกมา แม้จะไม่สามารถทำงานได้เหมือนคอมพิวเตอร์ แต่ก็ทำได้หลายสิ่งหลายอย่างที่ไม่มีใครคาดคิดได้ รูปธรรมในโลก แม้จะซับซ้อนแต่สามารถหยั่งถึงได้ ส่วนจิตนั้นซับซ้อนทั้งโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ยากที่จะหยั่งถึง” (Kothari & Mittal, 1993: 1-2)

เนื้อเรื่อง

1. กำเนิดและพัฒนาการ

ในอดีตที่ผ่านมาแนวคิดของมนุษยชาติมีปัญหาถกเถียงและโต้แย้งกันมาตลอด โดยเฉพาะใน 2 เรื่องคือ จิต(Subject) กับวัตถุ(Object) ประเด็นที่โต้แย้งกันก็คือ “ระหว่างจิตกับวัตถุสิ่งของนั้น สิ่งไหนที่สำคัญที่สุด ดำรงสัจภาวะ(มีความเป็นจริง) มากที่สุด” ซึ่งในหมู่นักปรัชญาดูด้วยกันก็ยังไม่สามารถหาข้อสรุปที่แจ่มแจ้งและชัดเจนได้ว่า “อะไรเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด” บอกได้เพียงว่ามีสัจภาวะเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้นที่เป็นนิรันดร์ ยืนยงดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ สร้างสรรค์สรรพสิ่งเป็นผู้ที่กระทำโดยฝ่ายเดียว ไม่เป็นฝ่ายที่ถูกกระทำ แต่ยังไม่สามารถบอกได้ชัดเจนว่าสัจภาวะหนึ่งเดียวนั้นเป็นจิตหรือวัตถุสิ่งของของข้อมูลที่หลากหลายที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเถรวาทที่แสดงฐานะและบทบาทอันโดดเด่นของจิต สิ่งนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งที่นักปราชญ์บางท่านได้นำมาพัฒนาต่อยอดแยกเช่นเดียวกันกับ ท่านอสังคะและวสุพันธุที่ท่านทั้งสองได้นำแนวคิดเรื่อง “จิต” มาพัฒนาเป็นแนวคิดเรื่องวิญญาณของสำนักโยคจาร ข้อมูลในคัมภีร์เถรวาทที่ว่าด้วยเรื่องจิตหรือวิญญาณ เช่น

(1) ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า

มีข้อความในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบทว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่วก็จะพูดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย” ข้อความเพียงเท่านี้สามารถเป็นประเด็นที่จะนำไปขยายความต่อได้ แม้ในคัมภีร์เถรวาทจะมีคำอธิบายเพิ่มเติมซึ่งนัยที่แท้จริงของข้อความดังกล่าวนั้นคือ คำว่า “ธรรม” ในที่นี้ หมายถึงนิสสัตรธรรมหรือนิขชีวะธรรมคืออรุพชันธ์ 3 ได้แก่ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ ส่วนคำว่า “ใจ” ในที่นี้หมายถึงจิตที่มีโทษนัสประกอบด้วยปฏิฆะ ซึ่งเดิมทีเดียวเป็นภวังคจิต ผ่องใส (ประภัสสรจิต) แต่เมื่อถูกเจตสิกธรรมฝ่ายชั่วก่อกำเนิดคืออุปกิเลสธรรมจรมาระทบเข้า ก็กลายเป็นจิตเศร้าหมอง” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: 30-32)

(2) โลกถูกจิตชักนำไป

สมัยหนึ่ง เมื่อเทวดากราบพุลถามว่า “โลกถูกอะไรนำไป ถูกอะไรผลักไสไป อะไร

เล่าเป็นธรรมอย่างหนึ่งที่โลกทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจ? “ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “โลกถูกจิตนำไป ถูกจิตผลักดันไป จิตเป็นธรรมอย่างหนึ่งที่โลกทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม15 ข้อ62: 373) คำว่า “โลก” ในที่นี้ หมายถึงสัตว์โลก การที่ข้อความในคัมภีร์เถรวาทบอกว่า “จิตเป็นสิ่งเดียวที่ควบคุมโลกทั้งหมดไว้ในอำนาจ” เป็นการชี้ให้เห็นความยิ่งใหญ่ไม่ใช่ฐานะนามธรรม แต่มีนัยบ่งถึงความมีอำนาจเชิงรูปธรรม

(3) นิพพานคือปฐมวิญญานสูงสุด

แนวคิดเชิงปรัชญาของสำนักโยคอาจารย์ว่า “วิญญานเป็นความจริงบริสุทธิ์สูงสุด” พัฒนามาจากแนวคิดเรื่องนิพพานที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่บุตรคหบดีชื่อเกวัฏฐะ โดยพระพุทธองค์ตรัสถึงนิพพานเหมือนกับว่ามีตำแหน่งอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง พร้อมกันนั้นก็ตรัสพรรณนาถึงสภาพแวดล้อมว่า” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม9 ข้อ487-499: 212-220)

ปฐมวิธาคู อาโปธาคู เตโชธาคู วาโยธาคู ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ในวิญญาน ซึ่งเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ไม่มีที่สุด แต่มีท่าข้ามโดยรอบด้าน อุปา-ทนายรูปที่ยาว และสั้น ละเอียดและหยาบ งามและไม่งาม ก็ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ในวิญญานนี้เช่นเดียวกัน นามและรูปย่อมดับสนิทในวิญญานนี้เช่นเดียวกัน เพราะวิญญานดับไป นามและรูปนั้นย่อมดับสนิทในที่นั้น

คัมภีร์ของเถรวาทได้บอกไว้อย่างชัดเจนว่า “วิญญาน” ในที่นี้หมายถึงนิพพาน ท่านอสังคยะก็ได้นำแนวคิดนี้มาพัฒนาเป็นแนวคิดเรื่องวิญญานของสำนักโยคจารย์ ในเวลาถัดมาได้พัฒนารูปแบบเป็นวิญญานประติมาตรตาวาท(สันสกฤต-วิษณุอุปประติมาตรตาวาท) หรือหลักที่ว่าวิญญานบริสุทธิ์สูงสุดของท่านวสุพันธุ

ประเด็นเกี่ยวกับวิญญานซึ่งหมายถึงนิพพานนั้น ดูเหมือนพระพุทธโฆสจารย์จะกล่าวว่า “วิญญานส่วนมากจะใช้หมายถึงวิญญานในชั้นที่5 ใช้เป็นชื่อเรียกนิพพาน เฉพาะบางกรณีเท่านั้น เช่นในข้อความว่า “วิญญานซึ่งเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ไม่มีที่สุด” ส่วนวิญญานที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม17 ข้อ87: 163) “ภิกษุทั้งหลายนั้นแหละคือมารผู้มีบาปค้นหาวิญญานของวักกสิกุลบุตร ด้วยคิดว่า “วิญญานของวักกสิกุลบุตรสถิตอยู่ที่ไหน” “ภิกษุทั้งหลาย วักกสิกุลบุตรไม่มีวิญญานสถิตอยู่ปรินิพพานแล้ว” นี้ มีนัยหมายถึงวิญญานในชั้นที่ 5

(4) จิตหรือวิญญานคือสิ่งมหัศจรรย์สิ่งไม่มีรูปร่าง

จิตหรือวิญญานลักษณะ ฐานะ และสมรรถนะที่มหัศจรรย์เหนือคำบรรยายปรากฏในคัมภีร์เถรวาท” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม25 ข้อ37: 37) เช่น ทูรังคมะ คุหาสยะ

คำว่า “ทูริงคัมปะ” แปลว่าไปได้ไกล หมายถึงว่า จิตรับรู้สิ่ง(อารมณ์)ที่อยู่ไกลได้ กล่าวคือจำ คิดรู้อดีต ปัจจุบันและอนาคตได้ คำว่า “คุหาสยะ” แปลว่า มีถ้าเป็นที่อาศัย ในที่นี้หมายถึง จิตอาศัยอยู่ในร่างกาย มีทพยวัตถุหรือสมองเป็นฐานทำงาน นอกจากนี้ ยังมีข้อความพรรณนาถึงจิตขณะ(ดวง)หนึ่งชื่อภวังคจิตซึ่งทำหน้าที่สืบทอดกระแสชีวิตจากภพสู่ภพ จากชาติสู่ชาติ นั่นคือทำหน้าที่จุด(เคลื่อนหรือตาย)จากภพหนึ่งแล้วทำหน้าที่ปฏิสนธิ(เกิด)ในอีกภพหนึ่ง ในขณะที่ชีวิตก็อาศัยภวังคจิตหล่อเลี้ยงชีวิตท้ายที่สุดทำหน้าที่เก็บวิบาก(ผลแห่งกรรม)ไว้ เป็นพลังขับเคลื่อนชีวิต” (บรรจบ บรรณรุจิ, 2530: 33-37,39-41)

2. ญาณวิทยาสำนักปรัชญาโยคจาร

(1) ญาณ 6 : ชั้นรับความรู้

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับความรู้ของสำนักโยคจารเหมือนกับของเถรวาทเป็นส่วนมาก แต่แนวคิดเรื่องญาณหรือจิตเป็นจุดเน้นของสำนักโยคจารกล่าวดังนั้น คำว่า “ญาณ” จึงเป็นคำสำคัญในประเด็นทางญาณวิทยาด้วย ชั้นรับความรู้ก็คือการรู้แจ้งอารมณ์หรือโลกภายนอกทางทวาร 5 เมื่อเกิดความรู้จึงเรียกญาณ 5 คือ จักขุญาณ ญาณทางตา โสทวิญาณ ญาณทางหู ชานญาณ ญาณทางจมูก ชิวหาญาณ ญาณทางลิ้น กายญาณ ญาณทางกาย รวมกับมโนญาณ ญาณทางใจซึ่งทำหน้าที่ 2 ส่วนคือรับรู้อารมณ์หรือโลกภายนอกร่วมกับญาณ 5 และรับรู้อารมณ์หรือโลกภายในด้วย ในขั้นนี้ เป็นการที่ญาณย่อย(หรือจิตเล็ก)ทำหน้าที่รับรู้โลกภายนอก กระบวนการรับความรู้แต่ละอย่างเกิดจากองค์ประกอบ ดังนี้” (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2524: 103-105)

(2). กลิขุมโนญาณ : การกลั่นกรองและส่งถ่ายความรู้

กลิขุมโนญาณเกิดจากการที่มโนหรือเข้าไปยึดผลจากการที่ญาณทั้ง 6 ปฏิบัติการประมวลรวมอยู่ในออลวิญาณ เมื่อยึดแล้วก็ทำให้ตัวเองเกิดความหม่นหมองเนื่องกลิขุมโนญาณปั่นหน่วยที่แทรกอยู่ภายในวิญาณเหล่านั้นพร้อมทั้งกระตุ้นให้ระบบของวิญาณทั้งหลายแสดงตนออกมา นั่นคือมีการกระทำ(กรรม)ทางกาย วาจา ใจ ตลอดเวลา ซึ่งส่งผลให้เกิดการกระทำตลอดเวลาและผลของการกระทำนั้นถูกประมวลมารวมอยู่ที่มโนวิญาณและส่งผ่านไปรวมอยู่ที่กลิขุมโนญาณและจะกลายเป็นแหล่งรวมมหาศาลเกิดเป็น ออลวิญาณ ต่อมา และกลิขุมโนญาณนี้บางครั้งเรียกว่า มนัส(Thought-Center-ศูนย์ความคิด) ฉะนั้นกลิขุมโนญาณจึงมี 3 สถานะไปพร้อมๆ ดังนี้คือ 1) ศูนย์ความรู้ย่อยที่ซ่อนอยู่ในระบบวิญาณต่างๆ มีจักขุญาณ เป็นต้น 2) ช่วย

กระตุ้นให้วิญญาณทั้งหลายเหล่านั้นสร้างความรู้ 3) กลั่นกรองและส่งผ่านความรู้ที่ได้รับมาจากวิญญาณทั้งหลายเหล่านั้น

(3). อalayavijñāna: ขั้นเก็บและนำองค์ความรู้ไปก่อเชื้อความรู้ใหม่

ในเชิงญาณวิทยาของสำนักปรัชญาโยคศาสตร์ “alayavijñāna” อยู่ในฐานะเป็นปฐม เป็นฐานหลักของโลกและปรากฏการณ์ทั้งหมดทำหน้าที่เก็บเกี่ยวผลจากการที่วิญญาณทั้ง 6 ปฏิบัติการและทำการสร้างสมเป็นความเคยชินหรือ พลังนิสัย(วาสนา)แล้วนำมาสร้างเป็นโลกและปรากฏการณ์อีกอย่างไม่มีที่สิ้นสุดดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าธรรมกายเป็นalayavijñānaใหญ่ (จิตสากลเท่ากับปรมาตมัน) ส่วนalayavijñānaเป็นalayavijñānaย่อย(จิตย่อยเท่ากับชีวตมัน) ซึ่งมี “ตถาคตครุฑ” ยิ่งใหญ่ที่สุดครอบคลุมทั้งธรรมกายและalayavijñāna แต่ไม่ว่าจะเป็นจิตย่อย(คือalayavijñāna)หรือจิตใหญ่(คือธรรมกาย)ล้วนมีการเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งคือ การคิดอยู่ตลอดเวลา เมื่อคิดก็เกิดผลจากการคิดคือปรากฏการณ์ทั้งหลายในจักรวาล สำนักโยคศาสตร์จึงกล่าว “สรรพสิ่งเป็นมโนภาพของจิต” จากจิตใหญ่คือธรรมกายคิด เกิดผลทำให้จิตย่อยคือalayavijñānaคิด เกิดผลเป็นจิต(จิตหรือมโนหรือvijñāna)ในตัวของสรรพสัตว์คิดและปฏิบัติการกระบวนการขั้นตอนส่งถ่ายมวลประสบการณ์จึงอธิบายได้ทั้งแบบจากเล็กไปหาใหญ่และจากใหญ่ไปหาเล็กหรือจากขวาไปซ้ายและจากซ้ายไปขวา กล่าวคือ จิตใหญ่สร้างจิตย่อยพร้อมกันนั้นก็ส่งมวลประสบการณ์ไปให้จิตย่อยด้วย ในขณะที่เดียวกัน ในวิถีชีวิตปกติ จิตย่อยทำหน้าที่เสพเสวยปรากฏการณ์ในโลก เก็บรวบรวมประสบการณ์ส่งถ่ายขึ้นไปหาจิตใหญ่ตัวจิตใหญ่เองก็รับมวลประสบการณ์นั้นมาเก็บไว้ก่อนที่จะนำไปก่อสร้างอีก เช่น นายทองออกจากบ้านไปรับลูกที่โรงเรียน ขณะออกจากบ้าน นาฬิกาในบ้านบอกว่า “เวลาบ่าย 3 โมง” เมื่อนายทองกลับมาในตอนเย็น นาฬิกาบอกว่า “เวลา 5 โมงเย็น” ข้อนี้อธิบายว่า เมื่อนายทองออกจากบ้าน การหมุนเข็มของเข็มนาฬิกายังทำงานอยู่ นั่นเป็นเพราะแม้จะไม่มีใครรู้เห็นการเดินอยู่ของนาฬิกานั้น แต่จิตสากลรับรู้ เพราะมีจิตสากลรับรู้นี้เอง นาฬิกาจึงมีอยู่แม้ในเวลาที่นายทองไม่อยู่บ้าน เนื่องจากจิตของนายทองคือส่วนย่อยของจิตสากล ดังนั้น การกล่าวว่า ขณะที่นายทองมองดูนาฬิกา ความมีอยู่ของนาฬิกาขึ้นอยู่กับความมีอยู่ของนายทอง ก็มีความหมายเท่ากับบอกว่า “นาฬิกานั้นคือมโนภาพของจิตสากล” นั่นเอง” (สมภาร พรหมทา, 2540: 130-133) นี่คือนัยสัมพันธ์ในกระบวนการรับส่งมวลประสบการณ์(ความรู้ระหว่างกันของจิตย่อยกับจิตสากล มีความสัมพันธ์ 2 ทิศทางอย่างนี้ แต่มีข้อพิเศษตรงที่ว่า จิตในตัวสรรพสัตว์นั้นทำหน้าที่รับและส่งประสบการณ์ความรู้เท่านั้น ส่วนจิตสากลหรือจิตใหญ่รับมวลประสบการณ์ความรู้มาเก็บไว้

(4). ระดับของความรู้ ในลัทธิทวารสูตรพูดถึงปรากฏการณ์ 3 ระดับ คือ

- 1) ปริกัลปิตะ ระดับมายา
- 2) ปรตันตระ ระดับอิงอาศัยกันและกัน และ

3) ปรินิษปันนะ ระดับสมบูรณ์ เมื่อเข้าถึงแก่นแท้ของปรากฏการณ์แต่ละระดับ จึงเกิดความรู้

3 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ปริกัลปิตัญญาณ: ความรู้แบบมายา

คำว่า “ปริกัลปิตะ” แปลว่า สิ่งที่เราใช้ความคิดกำหนดเอาโดยภาพรวม(เป็นจินตนาการล้วน-Pure Imagination) หมายถึง สิ่งที่เป็นความเพ้อฝันไม่มีอยู่จริงทั้งโดยรูปพรรณสัณฐานและคุณสมบัติ การรับรู้ปรากฏการณ์อย่างนี้จึงเรียกว่า ปริกัลปิตัญญาณ คือความรู้ที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง เช่น กรณีการจุ่มท่อนไม้ลงในน้ำ เพราะความหึกเหวของแสงทำให้มองเห็นไม้คด ซึ่งแท้จริงแล้วท่อนไม้ไม่ได้คด แต่เรากลับมองเห็นไม้คด หรือกรณีเรายืนอยู่ตรงรางรถไฟมองไปข้างหน้าตามรางรถไฟนั้น ยิ่งห่างออกไป ยิ่งมองเห็นว่ารางรถไฟทั้งคู่เบนเข้าหากันจนบรรจบกัน ซึ่งแท้จริงแล้ว รางรถไฟคู่นั้นไม่เป็นเช่นนั้น หรือกรณีที่เรามองท้องฟ้าห่างออกไปรอบตัวเรา ท้องฟ้าที่เรามองเห็นดูเหมือนว่าโค้งลงคลุมตัวเรา(อติศกดิ์ ทองบุญ, 2532: 100-105)

ระดับที่ 2 ปรตันตรัญญาณ: ความรู้แบบสัมพัทธ์

คำว่า “ปรตันตระ” แปลว่า อยู่ในระหว่างสิ่งอื่น หมายถึงสิ่งที่ต้องอาศัยสิ่งอื่นเกิดขึ้นจริงแต่อยู่ในกรอบของเหตุและปัจจัย จึงกล่าวได้ว่าไม่มีอยู่จริง การรับรู้ปรากฏการณ์อย่างนี้เรียกว่า ปรตันตรัญญาณ คือความรู้ที่เกิดจากการคิดปรุงแต่งขึ้นมาด้วยตนเองเกี่ยวกับสิ่งที่มีอยู่จริงโดยสมมติแต่ไม่มีอยู่จริงโดยปรมาตถ์ เป็นเรื่องของจิตกับวัตถุสิ่งของ ความรู้ระดับปรตันตระ หมายถึงความรู้แบบวิทยาศาสตร์ เกิดจากการที่ประสาทสัมผัสทั้ง 5 กระทบกับอารมณ์ภายนอกซึ่งเกือบจะมีความสมบูรณ์ทั้งหมดแต่ยังมีส่วนบางที่สำคัญขาดหายไป ซึ่งเรียกส่วนนี้ว่า เวทนา(Feeling) ความรู้สึก(Sentiment) เสียงกู่ร้อง(Yearning) ที่อยู่ภายใต้ส่วนที่ลึกที่สุดของหัวใจ

ระดับที่ 3 ปรินิษปันนัญญาณ: ความรู้สมบูรณ์

คำว่า “ปรินิษปันนะ” แปลว่า ถึงความกำหนดแน่นอน หมายถึง สิ่งที่มีความจริงแท้แน่นอน ซึ่งเป็นความจริงระดับปรมาตถ์หรือตถตา(ความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้หรือเป็นอย่าง

ที่มันเป็นอยู่) มีลักษณะบริสุทธิ์ปราศจากความเปลี่ยนแปลง การที่จิตเข้าถึงปรากฏการณ์ระดับนี้เรียกว่า ปรินิชปันนัชญาณ คือสามารถเข้าถึงความรู้แท้ที่เป็นองค์รวมหรือเป็นฐานแห่งโลกและชีวิต เป็นความหายไปแห่งลักษณะความพ้อฝันที่เป็นจินตนาการล้วนๆ อย่างที่ปรากฏในความรู้แบบปรตันตรลักษณะ ตัดขาดจากความคิดแบ่งแยก อยู่ในจุดที่ทวิภาวะ (จิตกับวัตถุหรือผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้) ถูกกำจัดทิ้งไปจนหมดสิ้นและผลที่เกิดจากการมีความรู้ระดับปรินิชปันนะ มี 4 ประการ ดังนี้ 1) เปลี่ยนสาสวปัญญวิญญานคือวิญญาน 5 ที่มีอาสวะเป็นอนาสว-ปัญญวิญญาน คือวิญญาน 5 ที่ไม่มีอาสวะ 2) เปลี่ยนสาสมโนวิญญานคือมโนวิญญานที่มีอาสวะเป็นอนาสวมโนวิญญานคือมโนวิญญานที่ไม่มีอาสวะ 3) เปลี่ยนสาสวลิชฎมโนวิญญานคือกลิชฎมโนวิญญานที่มีอาสวะเป็นอนาสวลิชฎมโนวิญญานคือกลิชฎมโนวิญญานที่ไม่มีอาสวะ 4) เปลี่ยนสาสวอลยวิญญานคืออลยวิญญานที่มีอาสวะเป็นอนาสวอลยวิญญานคืออลยวิญญานที่ไม่มีอาสวะ”

(5). ประมาณ: แหล่งเกิดความรู้

สำนักปรัชญาโยคจารย์ยอมรับเช่นเดียวกันกับสำนักปรัชญาไวภาซิกะว่ามีแหล่งเกิดความรู้ที่สามารถให้ความจริงได้ อยู่ 2 อย่าง คือประจักษประมาณ และ อนุมานประมาณ ต่อไปนี้เป็นคำอธิบายประมาณหรือแหล่งเกิดความรู้ทั้ง 2 อย่าง ดังนี้

1. ประจักษประมาณ คำว่า ประจักษประมาณตามทัศนะของพุทธปรัชญาหมายถึง ความรู้ที่เกิดขึ้นทันทีในขณะที่ประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และร่างกายกระทบกับวัตถุภายนอกที่เป็นของคู่กัน ถือ แสง สี เสียง กลิ่น รส และผัสสะ ความรู้ชั้นประจักษนี้ จัดเป็นความรู้แบบสามัญซึ่งช่วงการเกิดหยุดแค่การกระทบและรู้เท่านั้น ยังไม่เจือปนด้วยทัศนคติส่วนตัว และไม่เกี่ยวข้องกับบัญญัติต่าง ๆ อันเกิดจากความจำในอดีต และมีข้อสังเกตที่ควรเข้าใจอยู่ 5 ประการ ดังนี้

1) ความรู้ระดับประจักษประมาณนี้สามารถเปิดเผยเฉพาะลักษณะภายนอกเท่านั้น

2) เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับความรู้สึกและทัศนคติที่มีอยู่แล้ว เช่น เวทนา ความรู้สึกตื้นหา (ความต้องการอุปาทาน (การยึดมั่นถือมั่น)) ที่เคยมีอยู่ก่อนแล้ว เป็นต้น

3) เป็นความรู้ระดับสามัญและระดับสมมติบัญญัติเท่านั้น

4) ไม่สามารถเข้าถึงสัจธรรมที่แท้จริงได้

5) ทำให้เกิดความหลงและความไม่เข้าใจในมายาการของโลกภายนอก

อนึ่ง ความรู้ระดับประจักษประมาณนี้ มีหลักฐานในมัชฌิมนิกาย พระสุตตันตปิฎก

พระพุทธเจ้ายังได้ตรัสถึงขั้นตอนการเกิดความรู้ระดับนี้ไว้อย่างชัดเจนว่า เมื่อประสาทสัมผัสกระทบกับวัตถุภายนอกจะก่อให้เกิดวิญญาณ ผัสสะ เวทนา ตัณหา และอุปาทาน เป็นต้น ตามลำดับ ซึ่งบุคคลทั่วไปมักจะถือเอาว่า สิ่งที่ตนรู้สึกก็คือสิ่งที่ตนรู้ และจะคิดหาเหตุผลจากประสบการณ์ของตน ซึ่งการคิดเช่นนี้ ก็จะถูกครอบงำด้วย ตัณหา มานะ และ ทิฐิเดิม ๆ จนทำให้รู้สึกว่าการที่ตนรับรู้มันเป็นสิ่งในอดีต ในปัจจุบัน และในอนาคต

2. อนุमानประมาณ คำว่า อนุमानประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ อนุ แปลว่า ภายหลัง และมานะ แปลว่าความรู้ ฉะนั้น อนุमान หมายถึง “ความรู้ที่เกิดขึ้นในภายหลัง” ซึ่งถือว่า เป็นความรู้โดยอ้อมเพราะความรู้นี้จะเริ่มจากการศึกษาวิเคราะห์สิ่งที่ประจักษ์ไปหา บทสรุปหรือความจริงที่ไม่ประจักษ์โดยอาศัยความสัมพันธ์ทั้งสองโดยนัยนี้อนุमानประมาณ จึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) สิ่งที่จะอนุमानหรือสิ่งที่ถูกพิสูจน์ (ตารยะ) จะต้องเป็นสิ่งที่ไม่ประจักษ์
- 2) เครื่องมือในการอนุमान (เหตุ) จะต้องเป็นสิ่งที่ประจักษ์อยู่เสมอ
- 3) สิ่งที่มีความสัมพันธ์ กับสิ่งที่จะถูกพิสูจน์ (ปักษ์) จะเป็นทั้งประจักษ์หรือไม่ประจักษ์ ก็ได้ เช่น บุคคลเห็นควัน (ไฟ) ซึ่งถือว่า เป็นเหตุที่ประจักษ์โดยทางประสาทสัมผัส อยู่ แล้วอนุमानไปถึงไฟ (สารถยะ) ซึ่งตนเองไม่ประจักษ์และสิ่งที่สัมพันธ์กับไฟอีกอย่างหนึ่ง (ปักษ์) คือปล่องไฟ ซึ่งลักษณะการหาความรู้เช่นนี้มีแบบแผนที่ควรศึกษา 2 แบบ คือ

รูปแบบที่ 1

- 1) ปฏิญญา คือ การกล่าวถึงบทสรุปที่เราจะพิสูจน์หรืออนุमान เช่น ภูเขาโน้นมีไฟ
- 2) เหตุ คือ เครื่องมือในการอนุमानซึ่งเป็นสิ่งที่ประจักษ์ในที่นี้ได้แก่ ควัน เช่น ภูเขาโน้นมีควัน
- 3) อุทากรณ ได้แก่ ตัวอย่างที่เรายกมาเพื่อพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างไฟ (สารถยะ) และควัน(เหตุ) เช่นที่ใดมีไฟ ที่นั้นย่อมมีควัน

รูปแบบที่ 2

มีขั้นตอนที่ หนึ่ง สอง และสาม เหมือนกันกับแบบที่หนึ่ง เพียงแต่เพิ่มอุปนัย และนิคมเข้าไปอีกรวมเป็น 5 ขั้น ซึ่งมีคำอธิบายเพิ่มเติมดังนี้

อุปนัย หมายถึง การกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุ (ควัน) กับสารถยะ (ไฟ) เพื่อเป็นหลักยืนยันว่ากรณีที่มีควันย่อมมีไฟ เพราะควันมีความสัมพันธ์กับไฟ

นิคม หมายถึงสรุปหรือลงมติยืนยันเป็นขั้นสุดท้ายอีกครั้งหนึ่ง เช่น การกล่าว

ว่า “ภูเขาถูกโน้มน้าไฟ” ตามหลักเหตุผลที่กล่าวแล้วจึงลงมติยืนยัน

ลักษณะการอนุমানทั้ง 2 รูปแบบนี้ แบบที่หนึ่งใช้สำหรับการคิดหาเหตุผลเพ
ฉะบุคคล ส่วนแบบที่สองใช้เพื่ออธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจ

สรุป

สำนักปรัชญาโยคาคจารย์คือ สิ่งพัฒนาต่อมารากรากฐานปรัชญาดั้งเดิมในพุทธ
ศาสนา เป้าหมายสำคัญของโยคาคจารย์ คือการฝึก “จิต” ให้สามารถรับรู้ ถึงสิ่งต่างๆ รอบ
ตัว ด้วยจิตของตน หากแต่โยคาคจารย์ที่จะใช้การฝึกจิต ผ่านการนั่งสมาธิ โยคาคจารย์ได้นำ
การเคลื่อนไหว เข้ามาประยุกต์ใช้กับการฝึกด้วย หรือพูดให้เห็นภาพ ก็ไม่ต่างอะไรกับการ
นั่งสมาธิ จนจิตใจสงบ จนสามารถรับรู้ความเคลื่อนไหวรอบตัว ผ่านกระบวนการการรับรู้
จากระบบประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การมองเห็น, การดมกลิ่น, การลิ้มรส, การฟัง และการ
สัมผัส การฝึกฝนของสำนักปรัชญาโยคาคจารย์ คือ การช่วยให้มนุษย์ได้ อยู่กับจิตของตนเอง
มากขึ้นและ เมื่อบุคคลใดได้อยู่กับจิตใจของตนเองมากขึ้นเรื่อยๆ บุคคลผู้นั้นก็จะเริ่มรับรู้
ผ่านจิตและ สามารถเห็นโลกที่แท้จริงอย่างที่เป็นอยู่ เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ติดในรูปของ
รสชาติ, กลิ่น, แสง, สี, เสียง, และรูปลักษณ์หรืออัตลักษณ์ภายนอก

สำนักปรัชญาโยคาคจารย์ จึงเปรียบเสมือนศาสตร์และปรัชญา ในการรักษาสภาพ
กายและสภาพจิต ผ่านการมองเห็นอย่างรู้แจ้งในความเป็นจริงด้วยการฝึกฝนจิตของตัวเอง
และยังคงอยู่ในรากฐานของปรัชญาแบบพุทธศาสนา คือ ให้บุคคลฝึกควบคุมจิตของตัวเอง
ให้ได้ ใช้จิตเป็นบ่อเกิดความรู้, ความคิด, ความจริง ตลอดจนถึงเพื่อการทำที่สุุดแห่งกอง
ทุกข์ทั้งสิ้นให้หมดไปโดยสิ้นเชิงและเข้าถึงสัจธรรมของชีวิต และเข้าสู่วิมุตติได้ด้วยจิตของตน

เปรียบเทียบแนวคิดสุญญาของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุ

A Comparative Study of Ideas on Sunnata of Nagarajuna and Buddhadasabhikkhu

สามเณรสมบุญ สดมพงษ์

Sammara Somboon Sompong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ประสิทธิ์ ชาระ

Prasit charra

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลอิสาน

Rajamangala University of Technology Isa

Corresponding Author, E-mail: boon285285.rr@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้เป็นงานนำเสนอการเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสุญญา ของนาคารชุนแห่งสำนักมหายานิกะ นิกายมหายาน และ พุทธทาสภิกขุ นักปราชญ์พระพุทธศาสนาแห่งสยาม จากการค้นคว้าพบว่า สุญญาของนาคารชุน เป็นสภาพการรับรู้ ความมีก็ไม่ใช่ความไม่มีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ความมีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ความไม่มีก็ไม่ใช่ ทั้ง4 สภาวะสุดขั้วนี้มีใช้สุญญา สภาพการรับรู้ตรงกลางคือสุญญา สุญญาคือสิ่งที่อิงอาศัยกันและกันให้มีเกิดขึ้น เช่น อริยสัจ, ทางสายกลาง ปรตติยสมุทปาท ทั้งหมดนี้คือ สุญญา ในทัศนะของนาคารชุน นั้นถือว่า สรรพสิ่งไร้รูปแบบที่แท้จริง สังขตธรรมเป็นดังความฝัน เป็นมายา ควรละทิ้งทั้ง กุศลธรรมและอกุศลธรรม เมื่อก้าวโดยปรมัตถ์แล้ว ไม่มีอะไรที่เป็นสาร์ตถะแท้จริง แม้แต่ธรรมเป็นเพียงอุปการณ คือ แพ้ข้ามสังสารวัฏเท่านั้น เมื่อเปรียบเทียบสุญญาของสุญญา ระหว่างนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุมีเนื้อหาที่เหมือนกันเป็นส่วนมาก แต่มีการเน้นที่แตกต่าง สุญญา ตามทัศนะของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุ มีส่วนที่เหมือนกันคือ เรื่องขั้น5 ว่าเป็นความว่าง ว่างจากตัวตน บุคคลและ สรรพสิ่งที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่ จุดที่แตกต่างกันนาคารชุนจะเน้นที่ความว่างของสภาวะที่อิงอาศัยเหตุปัจจัยให้เกิดขึ้น สิ่งใดอิงอาศัยเหตุปัจจัยนั้นชื่อว่า ความว่าง ตามหลักปฏิจจสมุปบาท ส่วนพุทธทาสภิกขุ นั้น ท่าน

เน้นเอาที่ตัวของจิต โดยที่ความว่างนั้นก็คือการที่จิตว่างจากกิเลส โลก โทสะ โมหะ ว่างจากตัวกู ของกู ไม่มีการยึดมั่นในตัวตน เรา เขา

คำสำคัญ : สุญญตา, นาคารชุน, พุทธทาสภิกขุ

Abstract

This article presents a comparison the concept of Nagarajusna's Sunnata and Buddhadasabhikku's Sunnata. From the result of this research it was found that Naharajuna's Sunnata dealt with his ideas: "a state of perceiving", "It was not existence", "It was not non-existence", and "That wat not non-existence was not", All of four extreme states were not Sunnata but it was a state of perceiving in a space of those extreme states. Similarly, it was meant that in the conventional world the perception of a state of all things as an illusion was Sunnata but in the world absolute truth found by the Buddha, all things associating with each other were called Sunnata. Moreover, Nagarajuna believed that all things were really formless because all of them were Sunnata. The conditioned things were known as things in dreaming, and illusory. All people should leave both wholesome and unwholesome actions. In the world of absolute truth, there was not in the realm of attachment. It was known only as a Even Dhamma was not in the realm of attachment. It was known only as a vehicle-a raft to cross Samsara. Even the existence did not really exist. From the comparative study of Nagarajuna's Sunnata and Buddhadasabhikku's Sunnata, it was found that there were both similarities and differences. The similarities in the concept of Buddhadasabhikku's Sunnata and Nagarajuna's Sunnata were found in meaning, characteristic, the five aggregates, and the principle od Dependent Origination.

Keywords : Nagarajuna, Buddhadasabhiku, Sunnata

บทนำ

คำว่า “สุญญตา” เป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มีการกล่าวถึงมากทั้งพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและมหายานนิกายต่างๆ เช่นนิกายมหายมิกะที่นำ เรื่องสุญญตามาเป็นหลักธรรมสำคัญในการเผยแผ่คำสอนเรื่องความว่างนั้นถือว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับเป้าหมายสูงสุดหรือนิพพานในทางพระพุทธศาสนา ดังมีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า “นิพพานํ ปรมิสุญญํ นิพพานํ ปรมิ สุขํ” แปลว่า ที่ว่างอย่างยิ่งนั่นคือ นิพพาน และ นิพพาน คือเครื่องนำมาซึ่งความสุขอย่างยิ่ง อย่างไรก็ดีตาม เรื่องสุญญตาหรือความว่างนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจได้ยาก ด้วยเหตุเพราะเป็นหลักธรรมที่ละเอียด ประณีต ลึกซึ้ง ดังมีพุทธพจน์ปรากฏในพระไตรปิฎกในสังยุตตนิกาย นิทานวรรคว่า “เอ เต สุตตุนตา ตถาคตาภาสิตา คมกิริตถา โลกุตตธา สุญญตูปปฏิสยุตธา พระสูตรที่ตถาคตกล่าวไว้ล้าลึก มีเนื้อความลึกซึ้ง เป็นโลกุตระธรรม ประกอบด้วยความว่าง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม16 ข้อ229: 317-318) ถึงแม้พระพุทธองค์เองสอนธรรมะโดยใช้ภาษาของชาวบ้าน เพื่อให้ผู้คนเข้าถึงธรรมะได้ง่าย แต่ภาษาธรรมะบางคำ เช่น คำว่า สุญญตานี้ หากตีความแบบผิวเผิน ว่า สุญญตาแปลว่าว่างเปล่าไม่มีอะไรเลย ก็อาจทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนจากจุดมุ่งหมายที่พุทธองค์ตั้งใจ

สุญญตาธรรมนั้นเป็นหลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา ที่มีการตีความหมาย คำว่าสุญญตา ไปในความเข้าใจที่แตกต่างหลากหลายกันออกไป ต่อมาภายหลังมีพุทธสาวกหลายท่านที่นำเอาหลักเรื่องสุญญตาธรรมมาใช้เพื่อประกาศหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เป็นที่ยึดถือและปรากฏอย่างเด่นชัดมีอยู่สองท่านคือ นาคาราชุน ผู้ก่อตั้งพุทธศาสนามหายานนิกายมหายมิกะในอินเดียและพุทธทาสภิกขุนักปราชญ์ในพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

ในเชิงปรัชญานั้นยังมีการถกเถียงกันว่าคำว่า “สุญญตา” ที่แปลว่าความว่างนั้น ที่จริงแล้วมีความหมายเป็นอย่างไรกันแน่ เพื่อตอบคลี่คลายข้อสงสัยและก่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นเกี่ยวกับเรื่องสุญญตา ทางผู้เขียนจะได้นำเสนอแนวคิดทั้งของนาคาราชุนสำนักมหายมิกะฝ่ายมหายานและพุทธทาสภิกขุฝ่ายเถรวาท มาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันในลำดับต่อไป

เนื้อเรื่อง

หลักสุญญตาในนิกายมหายมิกะถือกันว่าเป็นระบบปรัชญาชั้นยอดที่พัฒนาตัวเองให้โดดเด่นขึ้นสู่ความเป็นสำนักปรัชญาชั้นแนวหน้าสูงสุดของพุทธศาสนามหายานใน

อินเดีย โดยการนำเอาหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทดั้งเดิมมาอธิบายเพิ่มเติม เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะอันแท้จริงของสังขธรรมขั้นสูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้คือ เรื่องปฏิจจสมุปบาทธรรมและศุญญตาธรรม ซึ่งนิกายนี้มีทัศนะทางปรัชญาว่า สวลักษณะของโลกและสรรพสิ่งนั้นไม่มีอยู่จริง ที่ปรากฏว่ามีอยู่เพราะอาศัยทฤษฎีสัมพัทธ์คือการอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น หากแต่เมื่อกล่าวโดยสภาพปรมาัตถ์แล้วโลกและสรรพสิ่งล้วนตั้งอยู่ในสภาวะความเป็นศูนย์หรือว่างเปล่าทั้งสิ้น หลักการพื้นฐานของนิกายนี้จึงตั้งอยู่บนถ้อยคำที่ว่า สรรวม ศูนย์ม สำนัณนี้ได้กล่าวถึงทางสายกลางระหว่างสิ่งที่มีอยู่อย่างเด็ดขาดกับสิ่งที่ไม่ได้อยู่อย่างเด็ดขาด คือ ไม่ยืนยันว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอยู่จริงหรือไม่มีอยู่ (วสิน อินทสระ, 2549: 149) อีกชื่อหนึ่งว่า ศูนย์บาท ผู้ก่อตั้งสำนักนี้คือนาคารชุน ที่เป็นผู้สร้างแนวคิดเรื่องเกี่ยวกับศูนย์บาทขึ้น เพื่อนำมาอธิบายหลักปัจจัยการ หรือปฏิจจสมมุติและอนัตตาของพระพุทธเจ้ามาตีความจนกลายเป็นหลักปรัชญาที่สำคัญของนิกายนี้

ความหมายของศุญญตาตามทัศนะของนาคารชุน

ศุญญตาตามแนวคิดของนาคารชุนนั้นเป็นอิสระแก่กันและกัน ซึ่งเป็นได้ทั้งสังขตธรรม (สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง) และ อสังขตธรรม (สิ่งที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่ง) ซึ่งเสถียร โทธินันทะ ได้ให้การสนับสนุนและให้ความหมายที่สอดคล้องเกี่ยวกับศุญญตานี้ว่า ศุญญตา หมายถึงหลักการที่นาคารชุนประกาศขึ้นเพื่อถือว่าสังขตธรรมก็ดี อสังขตธรรมก็ดี โดยสภาพปรมาัตถ์แล้วย่อมเป็นสภาพเดียวกัน คือ ศูนย์ (พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ, 2543: 70) คือไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ที่จะอยู่ได้คงทนถาวรได้ด้วยตัวมันเอง โดยไม่มีความสัมพันธ์กับเหตุปัจจัยอื่นๆ และยังเห็นว่าทุกสิ่งเป็นสิ่งสัมพันธ์กันหมด เพราะเหตุนี้ปฏิจจสมมุติธรรมอันใด ศุญญตาที่อันนั้น ศุญญตาอันใดมีขมิมาปฏิบัติทาก็อันนั้น (เสถียร โทธินันทะ, 2522: 162-163)

นาคารชุนได้อธิบายถึงเหตุผลในการตอบถึงข้อโต้แย้งต่างๆ โดยตอบว่าศุญญตาที่ได้ปฏิเสธความมีอยู่ของธรรมชาตินั้น เพราะเหตุ 3 ประการคือ

1) ความไม่จริงของเหตุผล ไม่อาจทำให้ศุญญตาพลอยไม่จริงไปด้วย ไม่ได้หมายความว่า ศุญญตาปฏิเสธธรรมทั้งหลายโดยสิ้นเชิง แต่หมายถึงความจริงของสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอาศัยซึ่งกันและกัน หรือสิ่งที่สมมุติขึ้น

2) เหตุผลของเราหาได้ทำลายหลักการของเราไม่ เพราะเราไม่ได้กล่าวว่าเหตุผลของเราที่กล่าวนี้เท่านั้นจริง ของผู้อื่นไม่จริง แต่บอกว่า ทฤษฎีทุกทฤษฎีไม่จริง ความจริงแล้ว ไม่มีทฤษฎี จึงไม่มีวาทะ ไม่มีเหตุผลที่จะพิสูจน์ ดังนั้นจึงถูกโจมตีว่า เห็นผิดได้อย่างไร ความจริงในทางสมมุติบัญญัติเรายอมรับว่าเป็นความจริงชั้นหนึ่ง ความจริงของเหตุผลใน

ขั้นสามัญ ก็ยอมรับ

3) ความสมเหตุสมผลของการอนุমান ไม่อาจตั้งขึ้นได้โดยตัวประมาณเอง เช่น ถ้าไฟสามารถจุดตัวเองได้ มันก็จะไหม้ตัวเองได้ ประมาณไม่อาจตั้งขึ้นได้โดยประมาณอื่น เพราะอาจนำไปสู่จุดจบไม่ลง และประมาณไม่อาจพิสูจน์ได้โดยผลของประมาณเอง (อติศกดิ์ ทองบุญ, 2546: 148-149)

จากการให้ความหมายเกี่ยวกับสัจญตาของนาคารชุนนั้น จะพบว่า ได้ให้ความหมายของสัจญตาว่า ทุกสิ่งอย่างนั้น เป็นได้ทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม เพราะทั้งสองนั้นเป็นสภาพอันเดียวกัน นอกจากนี้ สัจญตานั้น ยังเป็นได้ทั้ง สวลักษณะและอสวลักษณะ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีความคงทนถาวร และทุกสิ่งมีความสัมพันธ์กันทั้งสิ้น หรือต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน

ลักษณะของสัจญตาตามทัศนะของนาคารชุน

จุดยืนของนาคารชุนเกี่ยวกับลักษณะของสัจญตานี้ได้แสดงไว้อย่างชัดเจนในมัธยมิกการว่า “เราประกาศว่าอะไรก็ตามที่กำเนิดโดยสัมพัทธ์ก็คือสัจญตานี้คือลักษณะความคิดของสัมพัทธ์ในการมีอยู่และนั่นก็คือทางสายกลางโดยแท้” (Santina & Della, 1986: 5) จากคำกล่าวของนาคารชุนนี้แสดงให้เห็นว่า สัจญตานี้ก็คือลักษณะของแนวคิดเชิงสัมพัทธ์กันไม่เอื้อนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งอย่างสุดขั้ว โดยเป็นการกล่าวเชิงลึกและตีความลงในทางสายกลางของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นพื้นฐานในทางพุทธศาสนา 2 อย่างที่ว่า ยั่งยืน (ภวทิวฐิ) และความเห็นว่าขาดสูญ (วิภวทิวฐิ) ซึ่งไม่มีผู้ใดจะยึดมั่นกับทิวฐิอย่างใดอย่างหนึ่งหรือสองอย่างนี้ ผู้ที่ไม่ยึดมั่นสิ่งเหล่านี้จักสามารถหลุดพ้นจากสังสาระไปได้ และโลกเป็นสิ่งที่อิงอยู่กับทิวภาวะ นั่นคือการมีกับไม่มี แต่สำหรับผู้ที่จะเห็นตามความจริงด้วยปัญญาถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและดับไป การมีและการไม่มีมิได้ปรากฏขึ้นเลย ดังนั้น มุมมองที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่จึงเป็นทางสุดโต่งอย่างหนึ่ง และมุมมองที่ว่าสิ่งต่างๆไม่มีก็เป็นทางสุดโต่งอีกด้านหนึ่งเช่นกัน

การที่จะเข้าใจเรื่องสัจญตาตามแนวคิดของนาคารชุนได้อย่างชัดเจนนั้น ควรจะเข้าใจเกี่ยวกับ เรื่องของ สวภาวะไปด้วย เนื่องจากสัจญตาของนาคารชุนนั้นแสดงให้เห็นถึงการปฏิเสธต่อสิ่งที่เป็นภาวะอย่างชัดเจน โดยมีการปฏิเสธเรื่องของสวภาวะอยู่ 2 ประการ คือ (สาสิ ฉิมตระกูล, 2520: 50-51)

1) สวภาวะ เป็นสาระสำคัญของสิ่งๆ หนึ่ง ตัวอย่างเช่น ความร้อนเป็นภาวะหรือเป็นคุณสมบัติของไฟ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถ้าคุณสมบัตินั้นแยกออกจากวัตถุเมื่อไหร่วัตถุ

นั่นก็จะเปลี่ยนไป คือ ถ้าเราเอาความร้อนออกจากไฟเราก็จะไม่สามารถเรียกสิ่งนั้นว่าไฟได้อีกต่อไป คุณสมบัติเช่นนี้เราเรียกว่า เป็นคุณสมบัติที่ติดอยู่กับวัตถุนั้นตลอดเวลา

นาคารชุนปฏิเสธความหมายของสภาวะในความหมายแรกนี้ เพราะเห็นว่า สภาวะในความของคุณสมบัติของสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น ยังคงเป็นสิ่งสัมพัทธ์ เช่น ความร้อนเป็นคุณสมบัติของไฟจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่น ไม้ขีดไฟที่เสียดสีกัน เป็นต้น

2) สภาวะเป็นสิ่งที่มีความจริงในตนเอง เป็นธรรมชาติในตนเอง นั่นคือเป็นสิ่งที่ไม่ได้ถูกสร้างขึ้น ไม่มีเหตุปัจจัยเกิดขึ้น เป็นอิสระโดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งใด

นาคารชุนปฏิเสธความหมายของสภาวะในความหมายที่สองนี้เอง เพราะเห็นว่าทุกสิ่งล้วนสัมพัทธ์ ไม่มีสิ่งใดเลยที่จะเกิดขึ้นโดยสัมพัทธ์กับสิ่งใด ตั้งดำรงอยู่โดยไม่ถูกสร้างขึ้นหรือดับไป นาคารชุนยังได้อธิบายถึงลักษณะของสัจยัญตา 5 ประการดังนี้ (Jaidcva Singh, 1987: 37)

- 1) เป็นประสบการณ์ที่เราไม่สามารถจะถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ ทุกคนรู้เฉพาะตน
- 2) เป็นธรรมชาติสงบนิ่ง ไม่ถูกรบกวนด้วยตรรกะ
- 3) อธิบายด้วยถ้อยคำไม่ได้ กำหนดขอบเขตไม่ได้
- 4) อยู่เหนือความคิดคำนึง
- 5) ไม่มีทวิภาพ (ไม่มีสอง)

ซึ่งลักษณะทั้ง 5 ดังกล่าวนี้ได้ยืนยันถึงความเป็นสัจยัญตาอย่างแท้จริง ว่าเป็นสิ่งที่สารถบรรลู่ถึงได้ด้วยประสบการณ์เฉพาะตน เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งที่สงบนิ่งได้ไร้ขอบเขต ไร้การนิยามความหมายด้วยถ้อยคำใดๆ พ้นจากเหตุผลแบบตรรกะ เหนือการคิดคำนึงหรือคาดคะเน มีอาจเข้าถึงได้ด้วยจินตนาการ และที่สำคัญคือไร้เสียซึ่งการแบ่งแยก (อทวิภาพ อทวิลักษณ์) รวมถึงสัจยัญตาเป็นสิ่งที่มีความสูงส่งและเป็นอมตสัจจะที่ลึกซึ้ง

หลักสัจยัญตาของพุทธทาสภิกขุ

ความมุ่งหมายของพระพุทธรศาสนา นั้น มักจะถูกคนส่วนใหญ่เข้าใจไปเสียว่า มุ่งหมายจะนำคนไปเมืองสวรรค์ จึงได้มีการสอนกันเป็นอย่างมากว่า สวรรค์เป็นแดนที่คนควรไปให้ถึง สวรรค์เป็นแดนแห่งความสุขที่สุด เลยมีการชักชวนกันให้ปรารถนาสวรรค์ ปรารถนากามารมณ์อันวิเศษในชาติหน้า

คนทั้งหลายที่ไม่รู้ความจริงก็หลงใหลสวรรค์ มุ่งกันแต่จะเอาสวรรค์ซึ่งเป็นแดนที่ตนจะได้เสพยาภามารมณ์ตามปรารถนา เป็นเมืองที่ตนจะหาความสำเร็จได้อย่างสุดเหวี่ยง

แบบสรวรรคินิรันดรของศาสนาอื่นๆ ที่เขาใช้สรวรรคเป็นเครื่องล่อให้คนทำความดี คนจึงไม่สนใจที่จะดับทุกข์กันที่นี่ และเดี๋ยวนี้ตามความมุ่งหมายอันแท้จริงของพระพุทธศาสนา นี้คืออุปสรรคอันสำคัญและเป็นข้อแรกสุด ที่ทำให้คนเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาไม่ได้ เพราะไปมุ่งเอาตัณหาอุปทานกันเสียหมด

ฉะนั้น เราควรจะต้องสั่งสอนกันเสียใหม่และพุทธบริษัทควรจะเข้าใจเสียให้ถูกต้องว่า สรวรรคดังที่กล่าวว่าเป็นเมืองที่จะต้องไปให้ถึงนั้น เป็นการกล่าวอย่างบุคคลาธิษฐาน คือ การกล่าวสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมหรือเป็นวัตถุขึ้นมา การกล่าวเช่นนั้นเป็นการกล่าวในลักษณะโฆษณาชวนเชื่อในเบื้องต้นที่เหมาะสมกับบุคคลผู้ไม่ฉลาดทั่วไป ที่ยังไม่มีสติปัญญามากพอจะเข้าใจถึงความหมายอันแท้จริงของพระพุทธศาสนาได้ แม้คำว่า” นิพพาน “ ซึ่งหมายถึงการดับความทุกข์ ก็ยังกลายเป็นเมืองแก้วหรือนครแห่งความไม่ตาย แต่ความหมายอันแท้จริง นิพพาน คือ ความว่างจากกิเลส สว่างจากทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม31 ข้อ10: 20)

หลักสัญญาตาเป็นหลักที่บ่งบอกถึงความว่างจากการเข้าไปยึดมั่น คือ การมองเห็นความจริงว่าทุกสิ่งล้วนเกิดจากเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น เมื่อเราเข้าไปยึดถือ

เรียกว่าอัตตา คือตัวตนหรือความมีอยู่ ถ้าจะมองเห็นว่าเป็นสัญญาตา ก็ลองแยกส่วนประกอบของเราดูว่ามีอะไรบ้างเป็นส่วนประกอบ เช่น มีหัวใจ ดับ น้ำเหลือง น้ำดี เป็นต้น เมื่อสิ่งเหล่านี้อยู่รวมกันก็เรียกว่าคนหรือสัตว์และมีบัญญัติเรียกชื่อว่า คน สัตว์ สิ่งมีชีวิต แต่เมื่อเราแยกออกจนเห็นชัดว่าส่วนประกอบเหล่านี้เป็นเพียงปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น (กรรม) ก็ให้เห็นชัดว่าไม่มีตัวตนหรืออัตตาเลยไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่นอะไรเลย หรืออีกอย่างว่า การที่ว่างจากตัวตนสัญญาตา คือ ไม่เอาจิตเข้าไปยึดถือว่าเป็นเราเป็นเขา ทุกคนทุกเหล่าในกำเนิดทั้งสี่ ก็เป็นไปตามปัจจัยปรุงแต่ง (กรรม) ด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้นหลักสัญญาตา คือการที่เราไม่เอาจิตไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง (พุทธทาสภิกขุ, ฆราวาสธรรม, 2518: 210) คือเราเห็นชัดอยู่แล้วว่าทุกสรรพสิ่งล้วนเกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง และเมื่อเห็นดังนั้นแล้วจิตก็คลายความยึดมั่นถือมั่นลง จิตก็หลุดพ้นเป็นอิสระเพราะไม่มีอะไรให้ยึดถือให้เอาเป็นของของตนได้เลย สุดท้ายชีวิตคนเราก็เปรียบเสมือนดอกไม้ ดอกไม้บางชนิดมีกลิ่นมีสีสวยงามก็สำคัญว่าตัวเองกลิ่นมีสีที่นำปรารถนา ก็เข้าไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนั้นเป็นอารมณ์ก็เกิดเป็นตัวเป็นตนขึ้นมา (อัตตา) ชีวิตก็เปรียบเสมือนดอกไม้ ฉันทได้ก็ฉันทนั้น

ความหมายของสัญญาตาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า ความว่างในภาษาธรรมไม่ได้หมายถึง ความว่าง

เปล่าโล่งเตียนไม่มีอะไรเลย อย่างที่เข้าใจกันทั่วไป แต่หมายถึงสภาพความจริงที่สรรพสิ่งในโลกล้วนอิงอาศัยกันเกิดอยู่และมีอยู่ ด้วยเหตุนี้ แต่ละสิ่งจึงปราศจากแก่นสารในตัวเอง (พุทธทาสภิกขุ, 2533: 16) ส่วนสุญญตาในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ อธิบายว่า คำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เข้าด้วยกันแล้วเรียกว่า สุญญตา แปลว่า ความว่าง สุญญะ แปลว่า ว่าง ตา แปลว่า ความ กล่าวคือ ความว่างจากส่วนที่ควรยึดถือว่า ตัวตนหรือของตน ว่า สุญญตา คือ มองสุญญตาให้เห็นแล้วจิตของเราจะว่าง จิตของจิตดีกว่า อย่าพูดว่าจิตของเรา คือว่า จิตนั้นจะว่างคือไม่ยึดถืออะไร โดยความเป็นตัวเป็นตน แล้วจิตนั้นจะไม่มีอะไรเลย แต่มีสติปัญญาอย่างยิ่ง (พุทธทาสภิกขุ, 2452: 147)

พุทธทาสภิกขุให้ยังให้ความหมายคำว่าความว่าง สองนัยยะคือ ปรากฏการณ์ที่เป็นเพียงมายา หาสาระอะไรไม่ได้ และตัวของความว่างอันแท้จริงคือพระนิพพานซึ่งหมายถึงสุญญตาคือความว่างจากตัวตน “ความว่างกับลักษณะของความว่างพร้อมกันไป ในขณะเดียวกัน กลมเกลียวกันจนไม่สามารถแยกออกจากได้ว่า ส่วนไหนเป็นความว่าง ส่วนไหนเป็นลักษณะของความว่าง เพราะความว่างที่แท้จริงไม่มีลักษณะแต่ประการใด” (พุทธทาสภิกขุ, 2452: 23)

พุทธทาสภิกขุยังให้ทรรศนะเกี่ยวกับความว่างและจิตว่างว่า จิตกับสุญญตานั้น มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ คำว่า สุญญตา แปลว่า ความว่าง ความว่างของโลก คือ ความไม่มีตัวตนที่จะหาพบได้ในโลก ความว่างของจิต หมายความว่า จิตประกอบอยู่ด้วยปัญญา หรือความว่างจากตัวกูของกู คือความเต็มแห่งสติ (พุทธทาสภิกขุ, 2452: 16)

คำว่าสุญญตา ความว่าง หมายถึง ความว่างจากตัวตน เป็นคำที่รวบรวมความหมายของคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไว้ทั้งหมด คือเมื่อมันไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีส่วนที่ยั่งยืนถาวร เรียกว่า ว่างได้ เมื่อเต็มไปด้วยลักษณะที่ดูแล้ว น่าสังเวชใจ ก็แปลว่า ว่างจากส่วนที่ควรเข้าไปยึดถือเอา (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 472-473)

นอกจากนี้ พุทธทาสภิกขุยังกล่าวว่า สุญญตา แปลว่า ภาวะของจิตที่ว่างจากกิเลส โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ว่างจากความรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเรา เป็นเขา ภาวะที่ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตนหรือของตนนั้น เรียกว่าสุญญตา หมายความว่า ว่างจากความสำคัญมั่นหมายว่าตัวกูหรือของกูหรือว่างจาก อนังการ มมังการ อหังการ ก็คือตัวกู มมังการ ก็คือของกู

สุญญตาหลักของขั้น ๕ ตามทัศนะของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุ

สุญญตาของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุเมื่อพิจารณาตามหลักของขั้น 5 แล้ว เป็นสิ่งเดียวกัน มีความเหมือนในทุกด้านที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคลสุญญตาและธรรมสุญญตา ดังที่กล่าวไว้ว่า สุญญตา โดยความว่าง คือ เรื่องเบญจขันธ์ ว่างและธรรมว่าง

นาคารชุนได้กล่าวถึงความเป็นสุญญตาแห่งขั้น 5 ไว้ในปรัชญามหาปารมิตาสูตรโดยชี้ชัดว่า ขั้น 5 เป็นของสูญ คือ ว่างจากอดีตอันเป็นสวลักษณะหรือสภาวะในตัว ไม่สามารถยืนโรงอยู่ได้วันรันดร อีกทั้งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เมื่อขั้น 5 เกิดขึ้นแล้วดับไป สิ่งที่เกิดด้วยขั้น 5 ก็ย่อมว่างไปด้วย เมื่อสิ่งที่เราคิดว่าเป็นอดีตกลับเป็นนัตตาเสียแล้ว สิ่งที่เกิดด้วยอดีต (อดีตนิยา) จึงเป็นอนัตตา คือ สุญญตา ไปด้วย

ในปรัชญาปารมิตาหุทัยสูตรนาคารชุนก็ได้กล่าวไว้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยตัวมันเองแล้ว เป็น “สุญญตา” นั่นคือ ธรรมชาติของเบญจขันธ์ เป็นสิ่งที่ว่างจากการมีอยู่อย่างอิสระ ในเมื่อขั้น 5 (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2526: 31-32) เป็นสุญญตา ชาติต่างๆ ใน 18 ชาติ ซึ่งประกอบขึ้นมาจากประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล ก็เป็นสุญญตาด้วย

ในคัมภีร์พรสูตรฝ่ายเถรวาทพระพุทธรองค์ตรัสถึงเบญจขันธ์ในแผนภูมิมูลฐานว่า รูปอุปมาด้วยกลุ่มพองน้ำ เวทนาอุปมาด้วยพองน้ำ สัญญาอุปมาด้วยพยัคฆ์สังขารอุปมาด้วยต้นกล้วย วิญญาณอุปมาด้วยมายากล ภิกษุเพ่งพิจารณาเห็นขั้น 5 โดยแยกกายด้วยประการใดๆ ขั้น 5 นั้นก็ปรากฏเป็นของว่างเปล่าด้วยประการนั้นๆ

และตรัสเกี่ยวกับเบญจขันธ์ว่าหมายถึงสภาพที่ว่างเปล่าดังที่ตรัสไว้ว่า มัจจุราชย่อมมองไม่เห็น ผู้พิจารณาโลกเหมือนพองน้ำและพยัคฆ์ ซึ่งคำว่าโลกในที่นี้พระอรหันตจรรย์ อธิบายว่าได้แก่ เบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั่นเอง

สรุป

ในทัศนะของนาคารชุน สุญญตา หมายถึง ความว่างของสรรพสิ่งทั้งที่เป็น สังขตธรรมและอสังขตธรรม ซึ่งสรรพสิ่งล้วนเป็นของว่าง ว่างในลักษณะที่เป็นไปตามหลัก ปฏิจจสมุปบาท เสถียร โพธิ์นันทะ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2522: 34) ถือว่า สังขตธรรมก็ดี อสังขตธรรมก็ดี โดยสภาพปรมาตม์แล้วย่อมมีภาวะอันเดียวกันคือ สุญญตา แต่ส่วนโลกียสมมตติแล้วก็ย่อมรับรองตามบัญญัติว่ามีนันทะ บุปุบาหรือแม้แต่พระนิรวาณว่าโดยโลกียแตกต่างกันจริงเมื่อว่าโดยปรมาตม์แล้ว มีสภาพเท่ากันหมด คือ สูญ (สรวม สุนยม)

สูญญตาของนาคารชุน คือ สภาพรั้งรู้ ความมีก็ไม่ใช่ ความไม่มีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ ความมีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ความไม่มีก็ไม่ใช่ ทั้ง 4 สภาวะสุดขั้วนี้ไม่ใช่สูญญตา สภาพการรับรู้ตรงกลางนั้นคือ สูญญตา หรือจะกล่าวได้ว่า ในโลกแห่งสมมตินี้ การรับรู้สภาพที่สรรพสิ่งเป็นมาายเป็นความว่าง นี่คือ สูญญตา ในโลกปรมาตม์ของพุทธะ สรรพสิ่งอิงอาศัยกันและกันให้มีขึ้น เกิดขึ้น ดังเช่น อริยสัจ, ทางสายกลาง, ปฏิจจสมุพบาท ทั้งหมดนี้คือ สูญญตา นอกจากนี้ นาคารชุนถือว่า สรรพสิ่งได้รูปแบบที่แท้จริง สังขธรรมเป็นดังความฝัน เป็นภาพมายา ควรละทิ้งทั้งกุศและอกุศล เมื่อว่าโดยปรมาตม์แล้ว ไม่มีอะไรที่เป็นสารัตถะแม้จริง แม้แต่ธรรม เป็นเพียงอุปกรณ์ คือ แพ้ข้ามสังสารวัฏไปสู่นิพพานเท่านั้น (พระมหาแสง ปญญาวุฑฒิ (นิลنامه), 2554: บทคัดย่อ) ว่า สูญญตาของนาคารชุนเป็นภาวะที่ไร้อดีตหรือว่างเปล่า จากอดีต นาคารชุนอธิบายปฏิจจสมุพบาท มัชฌิมาปฏิปทา โลกแห่งปรากฏการณ์ทั้งในเชิง อภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยศาสตร์และจิตวิทยา เพื่อปฏิเสธทฤษฎะที่สุดโต่ง 2 ทฤษฎะ คือ สัสตทิกฎฐิและอุจเฉทิกฎฐิ เพราะฉะนั้น จึงได้ชื่อว่า ศูนย์บาท และคำว่าสูญญตา หมายถึง ความจริงสูงสุดหรือ พระนิรวาณ ซึ่งอยู่เหนือประสาทสัมผัสและประสบการณ์ที่อาจจะพรรณนาให้บุคคลอื่นรู้ตาได้

สูญญตาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ หมายถึง สภาวะที่ว่างจากความเป็นตัวตนหรืออดีต สภาวะที่ว่างจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง และพระนิพพานเป็นสภาวะที่ว่างเปล่าไม่มีอะไร เป็นความว่างจากกิเลสอาสวะ ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวกู ของกู สอดคล้องกับ พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ. 2542: 147) ที่กล่าวถึงสูญญตาว่าเมื่อรวมคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเข้าด้วยกันแล้ว เรียกว่า สูญญตา แปลว่า ความว่าง สูญญะแปลว่า “ว่าง” ตา แปลว่า “ความ” สูญญตา แปลว่า ความว่าง กล่าวคือ ความว่างจากส่วนที่ควรยึดถือว่าตัวตนหรือของตน ว่า สูญญตา คือ มองสูญญตาให้เห็นแล้วจิตของเราจะว่าง จิตของจิตดีกว่า อย่าพูดว่าจิตของเรา คือว่า จิตนั้นจะว่าง ว่างคือไม่ยึดถืออะไร โดยความเป็นตัวเป็นตน แล้วจิตนั้นจะไม่มีทุกขเลย แต่มีสติปัญญาอย่างยิ่ง พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ. 2549: 14) ว่า คำว่า ว่างอยู่ หมายถึง ไม่มีความรู้สึกว่ามีตัว ว่าตน ว่าของตัวหรือของตน ตัวเราหรือของเรา ตัวกูหรือของกู เหล่านี้ ซึ่งเป็นการปรุงแต่งของตัวต้นหาอุปทาน เมื่อว่างจากสิ่งเหล่านั้นอยู่ก็คือว่างอยู่อะไรมันว่าง หมายถึงจิตอีกนั่นเองว่าง คือว่างอยู่จากความรู้สึกว่า ตัวตนหรือว่าของตน ไม่มีทั้งอย่างหยาบและละเอียด อย่างหยาบเราให้เชื่อมั่นว่าตัวกู - ของกู อย่างละเอียดให้เชื่อว่า ตัวตน-ของตน และยังสอดคล้องกับ ขเอิญศรี ศรางกูร ณ อยุธยา (ขเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2517: บทคัดย่อ) คือ คำสอนในชั้นปรมาต

พระพุทธเจ้าสอนว่า สิ่งทั้งปวงหรือโลกแห่งปรากฏการณ์นี้มีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลาไม่ใช่สิ่งเที่ยงแท้หาตัวตนไม่ได้ แม้พุทธปรัชญาจะกล่าวถึงอัตตาบ้างก็กล่าวถึงในระดับสมมติ ไม่ใช่ปรมาตถ ในขั้นสมมตินั้นมีสัตว์บุคคลตัวตนอยู่จริงๆ ไม่ได้เป็นเพียงมายา แต่ในขั้นปรมาตถมีอยู่ในรูปของกระบวนการแปรปรวนทุกสิ่งประกอบด้วยธาตุ 4 สำหรับมนุษย์ประกอบด้วยอากาศธาตุและวิญญาณธาตุด้วย รวมเรียกว่า เบญจขันธ์ แต่ทั้งหมดล้วนแสดงถึงความไม่เที่ยงไม่ใช่ตัวตนทั้งหมด เป็นการแสดงในรูปเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน และสมถะ พรหมทา (สมถะ พรหมทา. 2534: บทคัดย่อ) กล่าวว่าอภิปรัชญาเกี่ยวกับธรรมชาติของโลกมีอยู่สองทัศนะ คือ อตถิกทฤษฎี ฝ่ายที่เชื่อว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่และนัตถิกทฤษฎี ฝ่ายที่เห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ ส่วนพุทธปรัชญาปฏิเสธทัศนะทั้งสองนั้นแต่เสนอทัศนะที่เกี่ยวกับธรรมชาติโดยผ่านธรรมสามเรื่อง คือ ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ และขนิภัตตนะ พุทธปรัชญาเถรวาทเสนอทัศนะระอุระระหว่างกึ่งกลางของอีกสองทัศนะ โดยมองโลกเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า โดยความว่างเปล่านี้ประกอบกันขึ้นจากธาตุมูลฐานที่เกิดดับสืบเนื่องกันอยู่ตลอดเวลาภายในกระแสความเกิดดับไม่มีสิ่งๆ ที่เรียกว่า อตตาทวารอยู่

บรรณานุกรม

- Jaidcva Singh. (1987). *An Introduction to Madhyamaka Philosophy*. Delhi : Motilal Banarsidass Varanass Patna Madras.
- Santina, Peter Della. (1986). *Madhyamaka Schools in India*. India : Motilal Banarsidass.
- ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา (2517). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอัตตาและอนัตตาในพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาท”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา วิพากษ์แนวคิด. (2543). “พระพุทธศาสนาสำหรับโลกหลังยุคใหม่” รวมความและเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ 45. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาแสวง ปัญญาวุฒติ (นิลนามะ). (2544). *ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสัจจะของนาคคารุณกับอนัตตของ ฉอง-ปอล ชาตซ์*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พุทธทาสภิกขุ. (2452). **หลักธรรมที่แสดงความว่าง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา.
_____. (2518). **ฆราวาสธรรม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ.
_____. (2533). **จิตว่างในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์.
_____. (2549). **วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน.
วสิน อินทสระ. (2549). **พุทธปรัชญามหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธรรมดา.
- สมภาร พรหมทา. (2534). “**อดีตตักบันตติตาในพุทธปรัชญาเถรวาท**”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
สาลี ฉิมตระกูล. (2520). “**ทัศนะเรื่องศูนยตาของนาคารชุน**”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2522). **ปรัชญามหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : บรรณการ.
_____. (2522.). **ปรัชญามหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย.
_____. (2526). **แปลวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : มหามงกุฎราชวิทยาลัย.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2546). **ปรัชญาอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แนวคิดเรื่องจักรวาลในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอรุณวตีสสูตร

Concept of Buddhist Cosmology in Arunavatisutta

ชุตินา สุคันธสิริกุล

Chutima Sukanthasirikul

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

บทคัดย่อ

พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายเรื่องโลกและจักรวาลไว้ส่วนหนึ่ง แต่ไม่ได้ทรงเน้นอธิบายเรื่องจักรวาลว่ามีต้นกำเนิดจากที่ใดอย่างแน่ชัด เพราะถือเป็นหนึ่งในเรื่องอจินไตย ทั้งนี้จุดประสงค์แท้จริงพระพุทธองค์ทรงอธิบายเรื่องจักรวาลไว้เพื่อแสดงให้เห็นมนุษย์เห็นว่าทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติล้วนมีความไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่แน่นอน มีเกิด มีการดำรงอยู่ชั่วขณะหนึ่ง แล้วก็ดับสลายไปตามเหตุปัจจัย

ความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบ โครงสร้าง วิวัฒนาการและการดับสลายของจักรวาล ปรากฏข้อมูลที่มีความเหมือนและความต่างจากอรุณวตีสสูตร ในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ 15 อันสะท้อนให้เห็นพัฒนาการทางความคิดเกี่ยวกับโลกทัศน์ และชีวทัศน์ของคนล้านนาในอดีตที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อเรื่องผี ศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา คัมภีร์ฉบับดังกล่าวได้อธิบายเรื่องจักรวาล ที่มีความพิสดารจากพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน และยังอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับโลกและจักรวาลไว้อีกมากมาย ประการสำคัญ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า เนื้อหาเรื่องจักรวาลในตอนท้ายของคัมภีร์ได้ลงท้ายด้วยการอธิบายเรื่องอนิสงส์ผลบุญ และหนทางที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์หรือนิพพานได้

คำสำคัญ : แนวคิดเรื่องจักรวาลในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอรุณวตีสสูตร

Abstract

Buddha has explained it as a part of the world and the universe, but did not emphasize on explaining cosmology exactly where it originated because it is considered as one of thing that could not think (Acintai). Nevertheless the

true purpose of Buddha is to explain the universe to show that all things in nature are impermanent, unstable, uncertain and exist for a moment, then decompose according to the factors.

it is found that the meaning, the features, the structure, the evolution and the decay of cosmology are similar and different from Arunavatisutta in the Samyuttanikaya sagathavagga of Tripitaka no.15, which reflects the development of ideas about the worldview and life of Lan Na people in the past which influenced by believes about Animism, Brahmanism and Buddhism. The said book describes the strange cosmology from the present Buddha and also explains more about the world and the universe in many respects. Importantly, the researcher observed that the content of cosmology at the end of the scripture ends with an explanation of the merit and the way that leads to liberation from suffering or Nibbana.

Keywords : Concept of Buddhist Cosmology in Arunavatisutta

บทนำ

ในจุฬาลงกยสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระมาลุงกยบุตร ในประเด็นว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง ดังความว่า ปัญหาอะไรเล่าที่เราไม่ตอบคือ ปัญหาว่า ‘โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ เราไม่ตอบ เพราะเหตุไรเราจึงไม่ตอบ เพราะปัญหานั้นไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เหตุนี้เราจึงไม่ตอบ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม13 ข้อ128:141)

ทั้งนี้ เรื่องการกำเนิดของโลกและจักรวาลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญและหยั่งรากลึกต่อพุทธศาสนิกชนทั่วโลกรวมถึงพุทธศาสนิกชนชาวไทย ซึ่งปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมไทย ผ่านตำนานของการสร้างโลก โดยในตำนานมีตำนานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างโลกที่สำคัญ

อาทิ ตำนานเค้าผีล้านนา ปฐมมุลมุติ ซึ่งนำเสนอโลกทัศน์ของชาวล้านนาอันเกิดจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องผี ศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา ตำนานเค้าผีล้านนาปฐมมุลมุติ ไม่ได้ปรากฏชื่อผู้แต่ง แต่ อนุโตล โรเจอร์ แเปลติเยร์ ได้ทำการแปลจากต้นฉบับโบราณ ซึ่งประเด็นสำคัญของตำนานเค้าผีล้านนา ปฐมมุลมุติ มี 2 ประการ นั่นคือลำดับขั้นตอนการสร้างโลก และการสอนให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเพื่อหลุดพ้นจากความทุกข์ และแม้ว่าตำนานเค้าผีล้านนา ปฐมมุลมุติ จะไม่ได้ถูกรวมเข้ากับคัมภีร์โลกศาสตร์อื่นๆ แต่ก็เป็นที่น่าทึ่งว่าด้วยการกำเนิดโลกและจักรวาลที่ได้รับความสนใจจากนักปราชญ์ไทยเป็นอย่างยิ่ง (อนุโตล โรเจอร์ แเปลติเยร์, 2534: 12)

นอกจากคัมภีร์ปฐมมุลมุติแล้วที่ได้กล่าวถึงการกำเนิดของโลกและมนุษย์ ยังมีคัมภีร์อรุณวดีสูตรสำนวนล้านนา ปรีวรตโดย มาลา คำจันทร์ ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาครั้งนี้ ซึ่งได้ชำระและเรียบเรียงมาจากอรุณวดีสูตร ฉบับวัดควรค่าม้า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ฉบับวัดบวกรกหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และฉบับวัด มะกับตอง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยคัมภีร์อรุณวดีสูตรได้กล่าวถึง พุทธประวัติและพละกำลังของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอดีตซึ่งต้องนับเวลาย้อนหลังไปหลายกัป อีกทั้งคัมภีร์อรุณวดีสูตรยังปรากฏเรื่องราวของจักรวาลที่มีความพิสดารจากพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ซึ่งแสดงแก่พระอานนท์และสาวกทั้งหลาย โดยคัมภีร์อรุณวดีสูตรฉบับนี้ได้จัดเรียงเนื้อหาอันได้แก่อรุณวดีสูตรสำนวนล้านนา เรื่องข้างเระววิน จักรวาล สงครามระหว่างเทวดากับอสูร เขาสัตตบริภัณฑ์ สิ้นนดร โลกสาคร ปาหิมพานต์ ไม้มหาโพธิ พระอาทิตย์พระจันทร์ ราหู จันทรคราส ฤดูทั้งสาม ต้นกัลปพฤกษ์ สัตว์ เปรต โลกันตนรก ดาวดึงส์ พุทธเขต ตั้งกับกำเนิดกษัตริย์ เหตุให้โลกฉิบหาย รัศมีของพระพุทธเจ้า และลงท้ายด้วยเรื่องสุดท้ายแห่งอรุณวดีสูตร (มาลา คำจันทร์, 2548: 54)

การศึกษาเรื่องจักรวาลในพระพุทธศาสนายังคงได้รับความสนใจจากปราชญ์และผู้ที่ต้องการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของจักรวาลในพระพุทธศาสนาและมีความต้องการที่จะศึกษาแนวคิด เรื่องจักรวาลในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอรุณวดีสูตร อีกทั้งยังเห็นว่างานวิจัยเรื่องนี้ น่าจะมีส่วนช่วยในการสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจ และเป็นประโยชน์เพื่อการศึกษาค้นคว้าในโอกาสต่อไป

เนื้อเรื่อง

จักรวาลวิทยาในทางพระพุทธศาสนา (Buddhist Cosmology) คือ วิชาที่ศึกษาค้นคว้าและหาคำตอบเกี่ยวกับจักรวาล โลก และสรรพสิ่งต่างๆที่อยู่ในจักรวาล ตั้งแต่การกำเนิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับสลายไป โดยเรื่องราวของจักรวาลปรากฏตามพระสูตรต่างๆ ที่สำคัญ เช่น อัคคัญญสูตร กล่าวถึงการกำเนิดของโลกและจักรวาล สัตตสุริยสูตร กล่าวถึงการพินาศของโลกโดยดวงอาทิตย์ 7 ดวง และจุฬนิกาสสูตรที่กล่าวถึงการแบ่งประเภทจักรวาลและจำนวนของจักรวาล เป็นต้น

ทั้งนี้ จักรวาลในพระพุทธศาสนาสามารถเปรียบได้กับ กาแล็กซีหรือดาราจักรในทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีเหตุผลสนับสนุนจากงานวิจัยที่ศึกษาสมมติฐานหลัก ในการเปรียบเทียบความสอดคล้องระหว่างจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนาและจักรวาลวิทยาในวิทยาศาสตร์ อาทิ รูปทรงของคำว่าจักรวาลและกาแล็กซี นั่นคือ หากมองรูปทรงของจักรวาลในพระพุทธศาสนาแบบระนาบจะมีลักษณะผันไปประจุกจักร โดยรูปร่างของกาแล็กซีที่เกิดจากการรวมกลุ่มของดวงดาวโดย ส่วนใหญ่ก็มีลักษณะผันไปประจุกจักรเช่นกัน ส่วนการเปรียบเทียบจำนวนของจักรวาลกับกาแล็กซีในจุฬนิกาสสูตร จะเห็นได้ว่า จักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนามีการจัดเรียงเป็นกลุ่มโลกธาตุจำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่

โลกธาตุขนาดเล็ก มีจำนวนหนึ่งพันจักรวาล

โลกธาตุขนาดกลาง มีจำนวนหนึ่งล้านจักรวาล

โลกธาตุขนาดใหญ่ มีจำนวนแสนโกฏิจักรวาล หรือล้านล้านจักรวาล

โดยในทางวิทยาศาสตร์ กาแล็กซีมีการจัดเรียงเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กระจุกกาแล็กซี คือ การรวมกันของกาแล็กซีตั้งแต่สิบกาแล็กซีขึ้นไปจนถึงหนึ่งร้อยกาแล็กซี

2. กลุ่มกระจุกกาแล็กซี คือ การรวมกันของกระจุกกาแล็กซีเป็นกลุ่มๆ ลักษณะคล้ายฟองที่วอวกาศ ซึ่งจำนวนกาแล็กซีที่อยู่ในแต่ละกลุ่มกระจุกกาแล็กซีมีจำนวนหลักล้าน กาแล็กซี

3. จักรวาลที่สังเกตได้ ประกอบด้วยกลุ่มกระจุกกาแล็กซีหลายกลุ่ม ซึ่งจำนวนกาแล็กซีมีจำนวนประมาณแสนล้านกาแล็กซี หรือที่เรียกว่า ฟองสุริยะใหญ่

เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลทั้งสองศาสตร์ข้างต้น พบว่ามีความใกล้เคียงกัน กล่าวคือ โลกธาตุขนาดกลางเปรียบได้กับกลุ่มกระจุกกาแล็กซี ส่วนโลกธาตุขนาดเล็ก เปรียบได้กับกระจุกกาแล็กซี ถึงแม้ว่าจำนวนของจักรวาลในโลกธาตุขนาดเล็ก และจำนวนกาแล็กซี

ในกระจุกกาแล็กซีจะมีความต่างกันพอสมควร แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องในการแบ่งจักรวาลและกาแล็กซีที่เป็นกลุ่มเหมือนกัน ส่วนโลกธาตุขนาดใหญ่ ซึ่งมีจำนวนล้านล้านจักรวาล แม้ว่าจะไม่ตรงกันกับฟองสุริยะใหญ่ที่มีจำนวนกาแล็กซีประมาณแสนล้านกาแล็กซี แต่ก็ถือว่าใกล้เคียงกันมาก และหากพิจารณาในแง่ของจักรวาลในทางวิทยาศาสตร์ ทั้งที่สังเกตได้และยังสังเกตไม่ได้ ก็น่าจะทำให้จำนวนของกาแล็กซีมีมากขึ้น ซึ่งทำให้ข้อมูลมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน (สรภานต์ ศรีทองอ่อน, 2555: 81-82)

ความหมายของจักรวาลในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอรุณวตีสสูตร

ประการแรก หากกล่าวถึงอรุณวตีสสูตรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอันเป็นหลักฐานชั้นปฐมภูมิ ได้ปรากฏเนื้อหาเพียงบางส่วนเท่านั้น โดยกล่าวถึงเรื่องเมืองอรุณวดี ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงปรารภถึงพระสีขิพุทธเจ้าในครั้งที่ประทับอยู่ที่เขตวันมหาวิหารเมืองสาวัตถี ดังที่ได้กล่าวเนื้อหาไปแล้วในบทที่ 1

สรุปได้ว่าในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงพระสีขิพุทธเจ้าและสาวกที่ชื่อว่า อภิกุผู้ซึ่งเป็นสาวกองค์สำคัญ โดยพระสีขิพุทธเจ้าทรงตรัสสั่งสอนถึงเรื่องการกระทำความเพียรในพระพุทธศาสนา อันต้องหมั่นประพฤติตนตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องจักรวาล ส่วนหนึ่งปรากฏในตอนที่พระอภิกุผู้เป็นสาวกของพระสีขิพุทธเจ้าองค์นี้ มีความสามารถในการใช้เสียงประกาศให้สหัสสิโลกธาตุหรือหมื่นโลกธาตุทราบเรื่องได้ ดังนั้นพระอภิกุจึงได้เปล่งเสียงหรือแสดงธรรมที่พระสีขิพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ให้ทั้งหมดโลกได้ยินอย่างทั่วถึงกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 185: 256-259)

ทั้งนี้ เรื่องของสาวกอภิกุของพระสีขิพุทธเจ้ายังปรากฏในจุฬนิกาสสูตร ซึ่งกล่าวถึงการแบ่งประเภทจักรวาลและจำนวนของจักรวาล โดยครั้งหนึ่งพระอานนที่ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้กล่าวถึงสาวกที่ชื่อว่าอภิกุของพระสีขิพุทธเจ้า โดยสาวกองค์นี้สามารถใช้เสียงประกาศให้สหัสสิโลกธาตุรู้เรื่องได้ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระอานนทว่า นั่นเป็นเพียงสาวก ส่วนพระพุทธองค์เองสามารถเปล่งพระสุรเสียงได้ไกลอย่างไม่มีประมาณตามแต่พระประสงค์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงรู้ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลอย่างถ่องแท้แน่นอน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 81: 305-308)

เนื่องจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีหลายลำดับชั้น ได้แก่ พระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้นที่หนึ่ง อันเป็นคัมภีร์ดั้งเดิมที่บันทึกพระพุทธพจน์เป็นภาษาบาลีไว้โดยส่วนใหญ่ แต่ส่วนหนึ่งก็ได้บันทึกข้อความของพระสาวกไว้ด้วย ส่วนอรรถกถาหรือวรรณนา เป็นหลัก

ฐานชั้นที่สอง เขียนโดยอรรถกถาจารย์ ซึ่งท่านทั้งหลายได้อธิบายคำในพระไตรปิฎกเพิ่มเติม ต่อมา ฎีกา เป็นหลักฐานชั้นที่สาม เขียนโดยพระฎีกาจารย์รุ่นต่อมา

ซึ่งได้อธิบายคำในอรรถกถา ส่วนอนุฎีกา เป็นหลักฐานชั้นที่สี่ เขียนโดยอนุฎีกาจารย์ซึ่งได้อธิบายฎีกา หรือคำอธิบายอนุฎีกาด้วยกัน และลำดับขั้นที่ห้าคือ คัมภีร์ปกรณ์วิเสส เขียนโดยพระเถราจารย์ ซึ่งได้อธิบายหลักธรรมที่จัดเป็นอรรถกถา ฎีกา หรืออนุฎีกาไม่ได้ ซึ่งผู้วิจัยจะขอวิเคราะห์แนวคิดเรื่องจักรวาลในพระพุทธานุศาสน์ที่ปรากฏในอรุณวตีสสูตรจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์อรุณวตีสสูตร ปวีรบรรตโดย มาลา คำจันทร์ ซึ่งได้ชำระและเรียบเรียงมาจากอรุณวตีสสูตร ฉบับวัดควรค่าม้า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ฉบับวัดบวรนิเวศวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และฉบับวัดมะกอกทอง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ รวม 3 ฉบับ ที่จัดอยู่ในประเภทของปกรณ์วิเสสสมาธิเคราะห์ ณ ที่นี้

ส่วนคัมภีร์อรุณวตีสสูตร ปวีรบรรตโดยมาลา คำจันทร์ ได้กล่าวถึงเรื่องราวที่ย้อนไปถึง 91 กัปที่ผ่านมาแล้ว โดยมีพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งชื่อพระสิขี พระราชาโอรสของพระเจ้าอรุณวดีกับพระนางปภาวดี ซึ่งพระสิขีประสูติในอุทยานนิสสภู ขณะทีประสูติได้เกิดเรื่องราวที่น่าอัศจรรย์หลายเหตุการณ์ ทั้งนี้ผู้ที่จะเป็นพระโพธิสัตว์ได้ จะต้องประกอบด้วยมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ และอนุพยัญชนะ 80 ประการ ดังนั้นพรหมณ์จำนวน 108 ท่าน จึงถวายพระนามว่า สิขีราชกุมาร เพราะพระองค์มีหน้าผากนูนขึ้นคล้ายขมู ในช่วงวัยหนุ่ม พระองค์ทรงประทับอยู่ในปราสาททั้งสามฤดู มีนางสุจิตตาเป็นพระราชเทวี และยังมีนางสนมร่วมด้วยอีกประมาณหกหมื่น

วิวัฒนาการและการดับสลายของจักรวาลในพระพุทธานุศาสน์ที่ปรากฏในอรุณวตีสสูตร

หากจะกล่าวถึงเรื่องจักรวาล ย่อมต้องกล่าวถึงวิวัฒนาการและการดับสลายของจักรวาลด้วย แม้จะไม่ได้อยู่ในขอบเขตของการวิจัยโดยตรง แต่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอเนื้อหาจักรวาลให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้เรื่องวิวัฒนาการและการดับสลายของจักรวาลต่างปรากฏทั้งในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรุณวตีสสูตร ปวีรบรรตโดย มาลา คำจันทร์ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบความเหมือนและความต่าง ดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก เรื่องโลกาวินาศ ในพระไตรปิฎกปรากฏเรื่องดังกล่าวในสัตตสุริยสูตร ซึ่งกล่าวถึงการพินาศของจักรวาลโดยดวงอาทิตย์ทั้ง 7 ดวง โดยสาเหตุที่จักรวาลและโลกถูกทำลาย เกิดจากไฟ น้ำ และลม แต่จะถูกทำลายด้วยไฟเป็นส่วนใหญ่

พระสูตรดังกล่าวสรุปความได้ว่า ระยะเวลาหนึ่งฝนจะแล้ง พืชพันธุ์ต่างๆ เหี่ยวแห้งตาย แม่น้ำและ มหาสมุทรจะแห้งขอด โลกจะเริ่มพินาศเมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่ 2 ปรากฏขึ้น ซึ่งทำให้แม่น้ำเหือดแห้ง เมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่ 3 และดวงที่ 4 ปรากฏ แม่น้ำสายใหญ่จะเหือดแห้งดวงอาทิตย์ดวงที่ 5 ทำให้น้ำในมหาสมุทรเหือดแห้ง เมื่อดวงที่ 6 ปรากฏ แผ่นดินใหญ่และเขาสิเนรุจะร้อนจนมีควันพวยพุ่ง และเมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่ 7 ปรากฏ แผ่นดินรวมทั้งเขาสิเนรุจะลุกไหม้ และมีเปลวไฟลุกโชนขึ้นไปจนถึงชั้นพรหม

องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษาทั้งอรรถนวัตินิพนธ์ในพระพุทธานุชาสนากับคัมภีร์อรรถนวัตินิพนธ์ ที่ปริวรรตโดย มาลา คำจันทร์ มีความเกี่ยวข้องกันเนื่องจากทั้งสองเป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเรื่องจักรวาลในพระพุทธานุชาสนา หากแต่อรรถนวัตินิพนธ์ ที่ปริวรรตโดย มาลา คำจันทร์นั้น มีความพิเศษอยู่ประการหนึ่ง นั่นคือแสดงให้เห็นความพยายาม ความสามารถของผู้เขียนในการชำระและเรียบเรียงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องจักรวาลในพระพุทธานุชาสนา ที่ได้ถูกจารเป็นภาษาล้านนามานานหลายร้อยปี

โดยทั่วไปแล้ว ผู้คนมักจะศึกษาและเรียนรู้เรื่องจักรวาลในพระพุทธานุชาสนาผ่านทางคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงของพญาลิไทเป็นหลัก หากแต่พระองค์ก็ได้อ้างอิงคัมภีร์อรรถนวัตินิพนธ์อันเป็นที่มาของข้อมูลเบื้องต้นที่ปรากฏอยู่ในไตรภูมิพระร่วงด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ อรรถนวัตินิพนธ์ฉบับสำนวนล้านนาถือเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าชาวล้านนามีคัมภีร์ที่รองรับคติการสร้างพุทธานุชาสนสถานต่างๆที่มีความมั่งคั่งปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน อาทิ การสร้างวัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ และสถูป บรรดาช่างล้านนาได้นำคติความเชื่อเรื่องจักรวาลในพระพุทธานุชาสนามาผสมผสานกับฝีมือของช่างเอง จึงทำให้งานผลงานที่ออกมามีความสวยงามประณีตพร้อมทั้งสอดแทรกคติหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธานุชาสนาที่ดั่งงามเอาไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

อนึ่ง ไม่ว่าจะใช้อรรถนวัตินิพนธ์ในพระพุทธานุชาสนาหรือคัมภีร์อรรถนวัตินิพนธ์ ที่ปริวรรตโดย มาลา คำจันทร์ ต่างอยู่บนรากฐานของความเชื่อทางศาสนา หากแต่มีความสอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์ในหลายประเด็น อาทิ การกำเนิดจักรวาล การโคจรของดวงดาวต่างๆ ซึ่งบางครั้งอาจดูเป็นเรื่องที่น่าเหลือเชื่อและเหนือความคาดหมายที่ต้องอาศัยเวลาและการพิสูจน์ในอนาคตต่อไป

จะเห็นได้ว่า โครงสร้างจักรวาลทั้งหมดนั้นมีความยิ่งใหญ่เป็นพุทธเขต หรือ อาณาจักรของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งในคัมภีร์อรุณวตีสสูตร ปวีรบรรต โดย มาลา คำจันทร์ ก็ได้แสดงให้เห็นพุทธเขต ว่าประกอบด้วย แผ่นดิน เขาสิเนรุ เขาสัตตบริภัณฑ์ทั้ง 7 น้ำมหาสมุทร นรก ป่าเขา ชั้นฟ้า ชั้นพรหม เทวดา อินทร์ พรหมทั้งหลาย ในจักรวาลนี้มีด้วยประการฉะนี้ จักรวาลอื่นๆนอกเหนือจากนี้ก็มิเช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะไม่อุบัติในจักรวาลอื่น หากอุบัติขึ้นในมงคลจักรวาลนี้ทุกพระองค์ นับตั้งแต่ แสณโกฏิจักรวาลรวมมาเป็นอาณาเขตแห่งพระพุทธเจ้าทุกพระองค์

ในขณะที่ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การศึกษาเรื่องจักรวาลในสมัยก่อน หากเทียบกับมาตราที่อิงตามเอกสารโบราณแล้วนั้น ขนาดของจักรวาล จะย่อลงมาจากขนาดของทวีปทั้ง 4 ซึ่งนับว่ามีขนาดที่ใหญ่พอสมควร วัดได้จากการคำนวณระยะทางจาก “โยชน์” เป็น “กิโลเมตร” โดยมีค่าประจำหลักประมาณส่วนใหญ่อยู่ที่เลข 6 หลัก เห็นได้จากระดับความลึกของน้ำทะเลประมาณหลักพันกิโลเมตร ส่วนความสูงของภูเขาประมาณหลัก แสนกิโลเมตร

ทั้งนี้ การอธิบายความวิจิตรพิสดารของผู้แต่งคัมภีร์ทางด้านจักรวาลมีประเด็นที่น่าสนใจ นั่นคือ ญาณทัศนะ (การรู้อย่างแจ่มแจ้ง) ของคนในสมัยนั้นตั้งอยู่บนฐานอะไร ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า บุคคลเหล่านั้นไม่สามารถแต่งคัมภีร์ต่างๆขึ้นมาโดยปราศจากแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังได้ เพราะ แต่ละคำอธิบายมีรายละเอียดปลีกย่อยเป็นจำนวนมาก อีกทั้งการกำหนดขนาดของสรรพสิ่ง ที่อยู่ในจักรวาลสำหรับคนในสมัยก่อนมักเป็นแบบแบนราบ แล้วจึงซ้อนกันขึ้นเป็นชั้นๆไปเรื่อยๆตามภพภูมิที่อยู่ของสัตว์ทั้งหลายจนกระทั่งถึงชั้นที่สูงที่สุด นั่นคือ แดนนิพพาน แต่ผู้วิจัยมีข้อสังเกตในประเด็นของพื้นที่จักรวาลและสิ่งต่างๆที่อยู่ในจักรวาล กล่าวคือ จักรวาลหนึ่งๆมีความกว้างใหญ่ไพศาล ซึ่งหากคำนวณเป็นตัวเลขจะพบได้ว่ามีค่าประจำหลักอยู่ที่ประมาณเลข 6 หลักของเรื่องกิโลเมตร แต่ในคัมภีร์อรุณวตีสสูตร ปวีรบรรต โดย มาลา คำจันทร์ พบว่ารัศมีของดวงอาทิตย์ในจักรวาลหนึ่งๆเหลือแค่เพียงหลักพันกิโลเมตร (1,200,000 วา = 2,400 กิโลเมตร) เท่านั้น

นอกจากนี้ ตัวอย่างสำนวนภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตบางคำ เมื่อแปลเป็นภาษาไทยดูเหมือนเป็นเรื่องที่น่าเหลือเชื่อ อาทิ การนับจำนวน เช่น 84,000 หมายถึง มากระดับหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบลง ผู้คนจำนวน 84,000 คนได้บรรลุมรรคผล อาจเป็นเรื่องที่ไม่น่าเป็นไปได้ แต่ความจริงนั้นสื่อถึงว่า มีมากมายโดยไม่ได้นับ ส่วนภาษาบาลีในเรื่องของจำนวน ต่างมีระดับของจำนวน ได้แก่ จำนวนมากระดับต่ำใช้จำนวน 500 เช่น โจร 500 ระดับกลางใช้จำนวน 84,000 ระดับสูงใช้โกฏิ หรือแสน

โกฏิ ทั้งนี้ศาสตราจารย์สุนทรีย ฐ รั้งสี นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ก็เคยได้กล่าวถึงมาตรวัด ‘โยชน์’ ว่าที่ใช้ในภาษาบาลีหรืออินเดียสมัยในพุทธกาล มีความแตกต่างกับโยชน์ที่เป็นมาตรวัดของไทย ซึ่งคำว่าโยชน์ที่ใช้ในภาษาบาลีมีความยาวเท่าใดนั้น ก็ยังไม่พบหลักฐานที่ระบุยืนยันอย่างแน่นอน

อย่างไรก็ตาม คัมภีร์อรุณวตีสูตีสำนวนล้านนา ปรีวรรตโดย มาลา คำจันทร์ ที่ได้พูดถึงกำเนิดของโลกและมนุษย์เอาไว้ว่า พบว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับจักรวาล ซึ่งบางข้อมูลอาจไม่ตรงกับที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก แต่ก็นำมาเสนอขึ้นก็เพื่อต้องการสะท้อนให้เห็นถึงความรู้โลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ของปราชญ์ล้านนาในอดีตที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อจากผี ศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์คัมภีร์อรุณวตีสูตีสำนวนล้านนาแบบวิธีการทางปรัชญาที่ตั้งอยู่บนฐานของความสงสัยใคร่รู้ เมื่อเราสงสัยในเรื่องที่ยังหาคำตอบไม่ได้ เราจึงต้องใช้กระบวนการวิพากษ์ ตั้งคำถามและหาคำตอบในปัญหาพื้นฐาน เมื่อศึกษาในด้านพระพุทธศาสนา ก็จะสามารุณเข้าใจความเป็นเหตุและผลของพระพุทธศาสนา และสามารถวิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาพระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวาง แต่ทั้งนี้ต้องอาศัยการตีความจากหลักวิชาปรัชญา เช่น ตีความให้อัคคัญญูสูตรหรือสัตตสุริยสูตร ว่าเป็นทฤษฎีการกำเนิดโลกและจักรวาล และกลายเป็นอภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา ซึ่งในทางปรัชญาตะวันตก พระพุทธศาสนาอาจกลายเป็นเพียงเรื่องการอธิบายเชิงวิชาการเท่านั้น เพราะไม่ได้นำแนวคิดไปปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

อีกทั้งผู้วิจัยยังได้ศึกษาวิเคราะห์โดยใช้รูปแบบเชิงวิธีการทางศาสนาร่วมด้วย นั่นคือ ใช้การตีความทางเหตุผลในการศึกษาเรื่องโลกและจักรวาล เพราะถือเป็นแขนงหนึ่งของปรัชญา นั่นคือ พุทธอภิปรัชญา ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งคำถามกับศาสนาในเรื่องความจริง โดยการตีความของผู้วิจัยทำให้เกิดการวิเคราะห์ และอาจทำให้ความจริงที่เป็นภววิสัยกลายมาเป็นอัตวิสัยก็ได้ เนื่องจากปรัชญาศาสนาเห็นว่า ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าถึงความจริงหรือปัญญา แต่ศรัทธาที่ดีต้องมีปัญญาควบคู่ด้วย ทั้งนี้ในพระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เข้าถึงประสบการณ์ของการบรรลุธรรมโดยตรง

ทั้งนี้ อาจมีผู้ที่เคยศึกษาเรื่องจักรวาลในพระพุทธศาสนา แล้วพบว่าตนยังมีข้อสงสัยและอาจไม่เห็นพ้องกับเรื่องดังกล่าวนั้น ก็ไม่ถือว่าเป็นปัญหาแต่อย่างใด เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เปิดกว้างและไม่ได้บังคับให้บุคคลเชื่อในคำสอนตั้งแต่แรก หากต้องใช้ปัญญาคิดไตร่ตรองควบคู่กับเหตุและผล โดยสาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องจักรวาล เนื่องจากทรงเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่มนุษยชาติ และแม้มนุษย์ชาติจะค้นพบ

วิทยาการใหม่ๆ เพื่อมาตอบสนองความสะดวกสบายมากเพียงใดก็ตาม มนุษย์ก็ยังคงเวียนอยู่ในความโลภ โกรธ หลง แบบไม่มีขีดจำกัด ดังเช่นที่อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ได้เคยกล่าวไว้ว่า “...มีเพียงสองสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด คือจักรวาลและความโง่เขลาของมนุษย์”

สรุป

แนวคิดเรื่องจักรวาลในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายเรื่องโลกและจักรวาลไว้ส่วนหนึ่ง แต่ไม่ได้ทรงเน้นอธิบายเรื่องดังกล่าวว่ามีต้นกำเนิดจากที่ใดอย่างแน่ชัด เพราะถือเป็นหนึ่งในเรื่องอจินไตย ทั้งนี้จุดประสงค์แท้จริงพระพุทธองค์ทรงอธิบายเรื่องจักรวาลไว้เพื่อแสดงให้เห็นว่าทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติล้วนมีความไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่มั่นคง ไม่แน่นอน มีเกิด มีการดำรงอยู่ชั่วขณะหนึ่ง แล้วก็ดับสลายไปตามเหตุปัจจัย ดังตัวอย่างเรื่องจักรวาล เมื่อเกิดขึ้นก็ย่อมมีสาเหตุของการเกิด มิได้เกิดขึ้นอย่างไรสาเหตุ ซึ่งประเด็นนี้มีความสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน

ประเด็นสำคัญของแนวคิดเรื่องจักรวาลในพระพุทธศาสนาที่ศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ความหมายของจักรวาล กล่าวคือ ในภาษาบาลีใช้คำว่า “จกฺกวาฬ” มาจากรูปวิเคราะห์ว่า “จักรวาล” โดยอรรถวิเคราะห์ว่า “ไป” คือ เป็นไปหรือเคลื่อนหมุนไปเหมือนล้อของรถ ลักษณะของจักรวาลในพระพุทธศาสนามีลักษณะกลมเหมือนกับล้อรถและลุ่มลึกเหมือนแอ่ง ซึ่งในมุมมองของอรรถกถาจารย์ทั้งหลายต่างมีความเห็นว่า จักรวาลนั้นมีลักษณะทรงกลมแบบแบนราบ

โดยเขตแดนของจักรวาลหนึ่งๆ กำหนดจากความสามารถในการส่องแสงสว่างของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ แต่หากมองจักรวาลในภาพรวมที่เป็นเอกภพจะไม่มีทราบขอบเขตของจักรวาลได้ว่าอยู่ที่ใด และจำนวนของจักรวาลก็มีมากมายนับไม่ถ้วนเช่นเดียวกัน ส่วนเรื่ององค์ประกอบของจักรวาลในพระพุทธศาสนาโดยภาพรวม ประกอบด้วยดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ เขาสิเนรุ ทวีปใหญ่ 4 ทวีป มหาสมุทร 4 สวรรค์ 6 ชั้น และพรหมโลก ซึ่งในแต่ละจักรวาลจะมีองค์ประกอบอย่างเดียวกัน รวมถึงมีการวางตำแหน่งโครงสร้างของจักรวาลเหมือนกัน หากแต่มีจำนวนที่ไม่เท่ากันตามการแบ่งประเภทของจักรวาล นั่นคือ โลกธาตุขนาดเล็กมีอย่างละหนึ่งพัน โลกธาตุขนาดกลางมีอย่างละหนึ่งล้าน และโลกธาตุขนาดใหญ่มีอย่างละล้านล้าน

อนึ่ง อรรถกถาจารย์ท่านได้ขยายความโครงสร้างของจักรวาลในพระพุทธศาสนาได้อย่างวิจิตรพิสดาร มีความละเอียดลออ เพื่อแสดงให้เห็นโลกในอุดมคติที่มนุษย์

สร้างขึ้นตามจินตนาการ ส่วนเรื่องวิวัฒนาการและการดับสลายของจักรวาลเกิดจากการเผาไหม้ของดวงอาทิตย์ทั้ง 7 ดวง เนื่องจากมนุษย์ขาดคุณธรรม มีความโลภ โกรธ หลง นั่นเอง

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มาลา คำจันทร์. (2548). **มองโลกแบบล้านนาผ่านอรุณวดีสูตร**. เชียงใหม่: ฟิงคะนที่
- สรกานต์ ศรีทองอ่อน. (2555). “จักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา: มิตติวิทยาศาสตร์สมัยใหม่”. **วิทยานิพนธ์**. ศาสตราจารย์พิเศษ บัณฑิต สาขาพุทธศาสนศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อนาโศล โรเจอร์ แบลดีเยร์. (2534). **ตำนานเค้าผีล้านนา ปฐมมูลมูลี**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

ร่างกายและสรรพสิ่งบนโลกนี้ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม

The Body and All Things on This Earth are Earth, Water, Fire, and Wind

สุทธิสา โปธิสา

Suthisa Phothisa

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-mail: Suthi-Phot@gmail.com

บทคัดย่อ

ในการเขียนบทความเรื่อง ร่างกายและสรรพสิ่งบนโลกนี้ คือ ธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม นั้น มาจากแนวความคิดที่ว่า แท้จริงแล้ว คน สัตว์ พืช และสรรพสิ่งบนโลกนี้ คือ การประชุมกันของธาตุทั้งสี่ ได้แก่ ธาตุดิน (ปฐวีธาตุ) ธาตุน้ำ (อาโปธาตุ) ธาตุไฟ (เตโชธาตุ) และธาตุลม (วาโยธาตุ) ซึ่งเป็นแนวความคิดเชิงอภิปรัชญา อภิปรัชญาเป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับรากฐานของความเป็นจริงหรือ สาระตถะ

วัตถุประสงค์ของบทความนี้เพื่อศึกษา ข้อมูลความรู้ จากพุทธพจน์เกี่ยวกับธาตุทั้งสี่ หรือมหาธาตุรูป 4 ที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้มีความหมายเช่นไร และศึกษาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของร่างกายคน สัตว์ พืช เพื่อนำมาเปรียบเทียบกันในวonderว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม นั้น ว่าจะมีความเหมือน ความต่าง หรือสอดคล้องสัมพันธ์กันไปในทางใด แล้วนำมาใช้พิสูจน์แนวความคิดที่ได้กล่าวไว้ว่า ร่างกายและสรรพสิ่ง คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ต่อตัวเราเอง และหมู่สัตว์โลกทั้งหลาย

คำสำคัญ : ร่างกาย, สรรพสิ่งบนโลก, ดิน น้ำ ไฟ ลม

Abstract

In writing articles on The body and all things on this earth, namely the element earth, water, fire, and wind, come from the idea that, in fact, people, animals, plants, and all things on earth are the meeting of the four elements,

namely the earth element (the earth element), the water element (Apothat), the fire element (Techo that), and the wind element (Wayo that), which are metaphysical concepts. Metaphysics is a branch of philosophy that studies the foundations of reality or matter.

The purpose of this article is to study knowledge information from the Buddha's words about the four elements or what is the meaning of the four great spirits that the Lord Buddha has said and study scientific knowledge related to the elements of the human body, animals, plants to be compared in words that the earth element, the water element, the fire element, the wind element is that there are similarities and differences or related to each other in any way then used to prove the concept that has been said The body and all things are earth, water, fire, wind, all for the benefit of ourselves. and all the beasts of the world.

Keywords : The body, all things on earth, the element earth water fire wind

บทนำ

“ภิกษุทั้งหลาย! กายนี้ไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย และทั้งไม่ใช่ของบุคคลเหล่าอื่น ภิกษุทั้งหลาย! กรรมเก่า (กาย) นี้ อันเธอทั้งหลาย พึงเห็น ว่าเป็นสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น (อภิสังขต) เป็นสิ่งที่ปัจจัยทำให้เกิดความรู้สึกขึ้น (อภิสัญญาเจตยิต) เป็นสิ่งที่มีความรู้สึกต่ออารมณ์ได้ (เวทนีย)

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีของกายนั้น อริยสาวกผู้ใดได้สดับแล้ว ย่อมทำไว้ในใจ โดยแยบคายเป็นอย่างดี ซึ่งปฏิจจสมุปบาท นั้นเทียว ดังนี้ว่า

“ด้วยอาการอย่างนี้: เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป” (มูลนิธิพุทธโฆษณ์ เผยแพร่ พุทธวจน, 2565: ออนไลน์)

เนื้อเรื่อง

ญาณวิทยา เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่สนใจเกี่ยวกับเรื่อง ความรู้และที่มา หรือบ่อเกิดของความรู้ ในการเขียนบทความนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอขุมความรู้จากพระไตรปิฎก และความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ตรง จากการค้นคว้า การสังเกต จากธรรมชาติ นำมาอธิบายเรื่องธาตุ เรื่องดิน เรื่องน้ำ เรื่องไฟ และเรื่องลม

คำว่า **มหาภูตรูป 4** ได้แก่ ธาตุดิน(ปฐวีธาตุ) ธาตุน้ำ(อาโปธาตุ) ธาตุไฟ(เตโชธาตุ) และธาตุลม(วาโยธาตุ) พระพุทธองค์ ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก หลายพระสูตร เช่นใน เก วัฏฏะสูตร มีใจความดังนี้ว่า

“ดูกรแก้วมณี เรื่องเคยมีมาแล้ว ภิกษุรูปหนึ่ง ในหมู่ภิกษุนี้เอง ได้เกิดความปริวิตกอย่างนี้ว่า มหาภูตรูป 4 คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ เหล่านี้ ย่อมดับไม่เหลือในที่ไหนหนอ...”

ในปัญหานี้พระพุทธองค์ได้มีพยากรณ์ดังนี้

“ธรรมชาติที่รู้แจ้ง ไม่มีใครชี้ได้ ไม่มีสิ้นสุด แจ่มใสโดยทั้งปวง ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ในธรรมชาตินั้น...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม9 ข้อ487-494: 216-218)

ส่วนคำว่า **ธาตุ** มีพุทธพจน์ตรัสเรื่อง ธาตุ ดังนี้

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคตอุบัติขึ้นก็ตาม ไม่อุบัติขึ้นก็ตาม ธาตุนั้น คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้นเอง ตถาคต ตรัสรู้ บรรลุธาตุนั้นว่า สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง

ดูกรภิกษุทั้งหลาย... [กล่าวเช่นเดียวกัน] ตถาคต ตรัสรู้ บรรลุธาตุนั้นว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย... [กล่าวเช่นเดียวกัน] ตถาคต ตรัสรู้ บรรลุธาตุนั้นว่าธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา... (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม20 ข้อ576: 322-323)

ผู้เขียนสรุปความหมายตามพุทธพจน์ ได้ว่า โลกธาตุ หรือธาตุในโลก คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดาของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ความเป็นไปตามธรรมดาของธาตุดินน้ำไฟลม ซึ่งคงตั้งอยู่อย่างนั้นเอง ธาตุ ก็คือ รูป ที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งนี้เอง

สำหรับความหมายทางวิทยาศาสตร์ คำว่า **ธาตุ** หมายถึง สารบริสุทธิ์เนื้อเดียว ที่มีองค์ประกอบเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถแยกสลายให้กลายเป็นสารอื่นได้โดยวิธีการทางเคมี ซึ่งมีได้ทั้งที่เป็นสถานะ ของแข็ง ของเหลว หรือกาศ

ธาตุดิน

ลักษณะที่ปรากฏของ ธาตุดิน คือ รูป ที่มีลักษณะของความแข็ง หรือความอ่อน หมายความว่า ในร่างกายของทั้งคน สัตว์และพืช ประกอบด้วยรูปที่มีลักษณะแข็ง หรือลักษณะอ่อน ประกอบอยู่ในร่างกายของคน และสัตว์ เรียกว่า **ธาตุดินภายใน** ความอ่อน- ความแข็งของรูปนี้ มีปรากฏอยู่ในสิ่งของอื่นๆอีก เรียกว่า **ธาตุดินภายนอก**

ดิน ในความหมายทางวิทยาศาสตร์ หมายถึง เทหวัตถุธรรมชาติ (natural body) ที่เกิดจากการสลายตัวของหินและแร่ธาตุต่างๆ ผสมคลุกเคล้ากับอินทรีย์วัตถุ ซึ่งปกคลุมผิวดินโลก อยู่เป็นชั้นบางๆ เป็นวัตถุที่คำนวณการเจริญเติบโตและการทรงตัวของพืช ดินประกอบด้วยแร่ธาตุ ที่เป็นของแข็ง อินทรีย์วัตถุ น้ำ และอากาศ ที่มีสัดส่วนแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับชนิดของดิน

และจากความรู้ทางชีววิทยา เคมี และชีวเคมี ทำให้เราทราบถึง หน่วยพื้นฐานที่เล็กที่สุดของสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่า เซลล์ เซลล์เล็กๆ เหล่านี้มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า มาประกอบกันเข้าเป็นอวัยวะทำงานประสานสอดคล้องกันเป็นสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ

องค์ประกอบพื้นฐานของเซลล์ ล้วนประกอบขึ้นมาจาก สารประกอบจำพวก ไชมัน โปรตีน และ คาร์โบไฮเดรต และแร่ธาตุที่สำคัญอื่นอีก เช่น ฟอสฟอรัส ที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระดูกและฟัน และเยื่อหุ้มเซลล์, ธาตุเหล็ก ที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในเม็ดเลือดแดง, ธาตุทองแดงที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ในคลอโรฟิลล์ของพืช เป็นต้น

เมื่อศึกษาองค์ประกอบทางเคมีพบว่า ไชมัน , คาร์โบไฮเดรต และ โปรตีน ประกอบด้วยธาตุหลักเพียง 3 ชนิด ได้แก่ ธาตุคาร์บอน ธาตุไฮโดรเจน และธาตุออกซิเจน (ส่วนโปรตีน มีธาตุคาร์บอน ไฮโดรเจน และออกซิเจนเป็นองค์ประกอบหลักยังมีธาตุหลักอีก 1 ชนิด คือ ธาตุไนโตรเจน) ในขณะที่ปัจจุบัน ในทางวิชาเคมี ค้นพบธาตุถึง 118 ธาตุ

ดังนั้น เมื่อมาพิจารณาอาหารที่เราบริโภค ได้แก่ พืชพันธุ์ธัญญาหาร ผลไม้ เนื้อสัตว์ และผักต่างๆ ที่แท้แล้วก็คือ รูปลักษณะอันหลากหลายของการรวมตัวกันของธาตุเพียงไม่กี่ธาตุ ซึ่งธาตุเหล่านี้ก็มีอยู่ในดิน มีอยู่ในน้ำ(ในรูปของสารประกอบ ละลายอยู่ในน้ำ) มีอยู่ในอากาศ (เช่น ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์)

ในคนและสัตว์ ธาตุเหล่านี้หมุนเวียนจากภายนอกร่างกายเข้าสู่ร่างกาย โดยผ่านการกิน สูดกระบวนการย่อยอาหารและกระบวนการหายใจระดับเซลล์ ได้ผลผลิตเป็นพลังงาน ของเสียและสารอาหารต่างๆ จากนั้นของเสียจะถูกขับออกสู่ภายนอกร่างกาย

สำหรับในพืช เมื่อพืชดูดซึมน้ำแร่ธาตุอาหารจากภายนอกเข้ามาในตัวมันแล้ว เกิดกระบวนการสร้างและสังเคราะห์ โดยกระบวนการสังเคราะห์แสง ได้ผลิตเป็นสารอาหารต่างๆ ไปสะสมไว้ตามส่วนต่างๆ ของพืช เช่น ในหัว ในลำต้น ในใบ ในดอก ในราก ในผล ในรูปของ แป้งและน้ำตาล น้ำและเกลือแร่

จะเห็นได้ว่า ธาตุต่างๆ ในร่างกายของ คน สัตว์ พืช มีการหมุนเวียน ภายนอกภายใน เป็นวัฏจักร เป็นเสมือนเป็นร่างกายอันเดียวกัน โลกกับสิ่งมีชีวิต จากดินสู่คนและจากคนสู่ดินตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดกระทั่งเมื่อตายลง กายก็แตกสลายกลายเป็นดินในที่สุด ไม่ว่าคนสัตว์หรือพืช ดังนั้น ถ้ากล่าวได้ว่า ธาตุดินมีอยู่ในเรา เราคือธาตุดิน ดินคือรูป - รูปคือดิน นั่นก็มีความสมเหตุสมผลอยู่

ธาตุน้ำ

ร่างกายของคนและสัตว์ มีน้ำเป็นองค์ประกอบอยู่มากถึง 70% โดยประมาณ ในรูปของน้ำเลือด น้ำมูก น้ำลาย น้ำไขข้อ น้ำภายในเซลล์ น้ำภายนอกเซลล์ เป็นต้น ส่วนในพืช รูปลักษณะของน้ำในพืช ก็เช่น น้ำผลไม้ เป็นต้น

ลักษณะของธาตุน้ำในมหาภูตรูป ธาตุน้ำ คือ รูป ที่มีลักษณะ ไหล หรือ เกาะกุม แต่ในทางวิทยาศาสตร์แล้ว น้ำไม่ใช่ธาตุ น้ำเป็นสิ่งที่โปร่งใส ไม่มีรส ไม่มีกลิ่น ไม่มีสี เป็นสารประกอบที่มีองค์ประกอบทางเคมี ประกอบด้วยธาตุเพียง 2 ชนิด ได้แก่ ธาตุไฮโดรเจน และ ออกซิเจน

น้ำเข้าสู่ภายในร่างกายของสิ่งมีชีวิต โดยอาศัยการดื่มกิน และทางลมหายใจเข้า ในพืชก็ด้วยอาศัยการดูดซึมน้ำเข้าสู่ตัวมัน จากนั้นน้ำออกจากร่างกายโดยระบบขับถ่าย และทางลมหายใจออก และถึงแม้ว่าสิ่งมีชีวิตจะไม่ดื่มไม่กิน น้ำในกายก็ยังคงหมุนเวียนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับน้ำภายนอกกาย เป็นร่างกายเดียวกันกับโลกและสรรพสัตว์ เป็นวัฏจักร โดยผ่านทางลมหายใจเข้า-ออก トラบเท่าที่ยังมีชีวิต ธาตุน้ำมีอยู่ในเรา เราคือธาตุน้ำ น้ำคือรูป - รูปคือน้ำ

ธาตุไฟ

รูปลักษณะของธาตุไฟ ในมหาภูตรูป 4 ตามคัมภีร์พระอภิธรรมในพระพุทธศาสนา คำว่าธาตุไฟ คือ รูป ที่เย็น-ร้อน สำหรับความหมายในพจนานุกรม ไฟ คือ ผลจากปฏิกิริยาเคมีซึ่งก่อให้เกิดความร้อน แสงสว่าง และเปลว ความร้อน - ความเย็น นี้คือลักษณะของไฟ ดังนั้นเมื่อพิจารณาความหมายโดยรวมแล้ว ธาตุไฟ ในมหาภูตรูป 4 จึงเกี่ยวข้องกับคำว่า อุณหภูมิ ซึ่งหมายถึง ปริมาณที่ใช้บอกระดับความร้อน

จากความรู้ด้านสรีรวิทยา ทำให้เราทราบว่า ความร้อน-เย็น หรืออุณหภูมิ ที่เหมาะสมในช่วงแคบๆ เท่านั้น ที่เอื้อให้ระบบต่างๆของร่างกาย คน สัตว์ และพืช สามารถดำเนินไปได้อย่างปกติ หากอุณหภูมิ ภายนอกหรือภายใน เปลี่ยนไปแม้เพียงเล็กน้อย จะทำให้สิ่งมีชีวิตตายได้ในทันที หรือเกิดความไม่สบายเจ็บป่วยและตายในที่สุด ไฟภายในร่างกายของเรานั้นก็คือ ความอุ่นที่มีอยู่ในทุกอณูของร่างกาย มีอยู่ในเลือด ในเนื้อ ในอวัยวะ น้อยใหญ่ ในน้ำตา ในเหงื่อ น้ำปัสสาวะ เป็นต้น ความร้อนหรือความอุ่นในร่างกายของสิ่งมีชีวิต จะมีการรักษาและปรับสมดุลความร้อน ระหว่างความร้อนภายในและภายนอก ร่างกายตลอดเวลา ความร้อน หรือธาตุไฟ เข้าสู่ร่างกายในรูปของลมหายใจเข้าอันอบอุ่น และร่างกายมีการถ่ายเทความร้อนที่เกิดจากปฏิกิริยาทางชีวเคมีในร่างกาย ออกสู่โลก ภายนอก ทางลมหายใจออก

ดังนั้น **ธาตุไฟภายใน**จึงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ**ธาตุไฟภายนอก** ครอบงำเท่าที่ยังมีลมหายใจ เข้า-ออก ธาตุไฟมีอยู่ในเรา เราคือธาตุไฟ ไฟกำเนิดรูป รูปกำเนิดไฟ

วัฏจักร หมายถึง ช่วงเวลาของเหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้น และดำเนินไปเป็นลำดับขั้นแล้วกลับมาจบ ณ จุดเริ่มต้นอีก

ธาตุลม

ธาตุลม ในมหาภูตรูป 4 ตามคัมภีร์พระอภิธรรม ในพระพุทธศาสนา ธาตุลม คือ รูป ที่หย่อนหรือตึง ความหย่อนและความตึงของรูปกายนี้ เกิดจากธาตุลม แทรกตัวเข้าไปอยู่ในธาตุดินและธาตุน้ำของร่างกาย ทำให้เกิดอาการขยับ และเคลื่อนไหวตัวของธาตุดินและน้ำ การมีอยู่ของธาตุลมทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวขยับได้

ในเชิงวิทยาศาสตร์ลมไม่ใช่ธาตุ แต่ลมหรืออากาศประกอบไปด้วยธาตุและสารประกอบหลายชนิดในสถานะก๊าซ และก๊าซที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตมากที่สุดคือ ก๊าซออกซิเจน และ ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งแทรกตัวอยู่ในและระหว่างเซลล์ ตัวอย่างเช่น ก๊าซออกซิเจนในเม็ดเลือดแดง และช่องว่างระหว่างเซลล์ เป็นต้น และแทรกตัวอยู่ในและระหว่างอวัยวะต่างๆ

ด้วยอาการที่ธาตุลม หรืออากาศ แทรกเข้าไปอยู่จึงทำให้มีช่องว่าง เพราะการมีช่องว่าง เซลล์และอวัยวะจึงไม่ยึดติดกัน เพราะเซลล์และอวัยวะไม่ยึดติดกันจึงเกิดการเคลื่อนไหวหรือไหลไปได้จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ของธาตุดินและธาตุน้ำ เช่น การไหลเวียนโลหิต การเคลื่อนของกล้ามเนื้อ และการเคลื่อนไหวข้อต่อต่างๆในร่างกาย เป็นต้น

หากมองภาพออกมาที่สิ่งแวดล้อมภายนอก ความเปลี่ยนแปลง ความผันแปร ไปของโลกนี้และการเคลื่อนไหวของสรรพสิ่ง ก็คือการมาประกอบกันเข้าของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ทำให้เกิดสรรพสิ่งที่มีมันเป็นเช่นนั้นเอง เป็นไปตามวิถีธรรมชาติของมันเอง

ซึ่งความจริงในข้อนี้ พระพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้ และบอกสอนมานานแล้ว 2600 กว่าปี และบัญญัติธาตุในโลก ไว้ดังนี้

ธาตุ คือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้นเอง

องค์ความรู้

คุณวิทยา คือสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา เป็นการศึกษาที่เกี่ยวกับค่านิยมหรือ คุณค่า ซึ่งเป็นนามธรรม คุณค่าที่เกิดจากการประเมินข้อเท็จจริง ทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์สังคม

ในเชิงจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่สนใจแสวงหาคำตอบว่าอะไร คือสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตและมีอะไรเป็นเกณฑ์ตัดสิน บทความนี้ได้ประมวลความรู้เพื่อแสดง ความจริงที่ว่า ร่างกายและสรรพสิ่งบนโลกนี้ คือ การมารวมกันเข้าของธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม

ความรู้และความเข้าใจในเรื่องนี้ จะเกิดประโยชน์และผลดีต่อตัวผู้รู้เอง สาระแห่ง ของกาย ทั่วยที่สุดหยั่งลงไปสู่ความเป็นธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม กายนี้คือโลกธาตุ สาระแห่ง รูปกายนี้ คือดิน คือขี้เถ้า คือธาตุ คือการเสื่อมสลายไปในที่สุด ความหลงยึดติดมัวหมกใน รูปในกายจึงเป็นการยึดติดอยู่กับความว่างเปล่า แนวคิดในเรื่องนี้เป็นความจริงที่ก่อให้เกิด สันติสุขในโลก ทำให้สิ่งมีชีวิตสามารถอยู่ด้วยกันอย่างเพื่อนร่วมโลก มีคติที่เกิดและมีที่อาศัย ร่วมในโลกใบเดียวกัน แต่ด้วยเหตุและผลบางประการทำให้เราเกิดมาในรูปที่ต่างกัน มีวิถี ชีวิต ความคิดและสัญชาติญาณ ต่างกันเท่านั้นเอง

สรุป

คุณประโยชน์อีกประการหนึ่ง เมื่อเรารู้ว่าทั่วยที่สุดของกายคือ แก่ธาตุสี่ดิน จะ ทำให้เราได้สติ รู้ว่า เราควรจะทำอะไร ควรทำอะไร ควรจะศึกษาอะไรต่อไป อะไรคือสิ่งที่เมื่อ ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ควรชวนชวาย แม้ร่างกายนี้ประชุมลงในความว่างเปล่า แต่ชีวิตไม่ว่าง เปล่า ในความว่างเปล่าของโลกและธาตุก็ยังมีวัฏจักรที่หมุนเวียนไปไม่สิ้นสุด เราคงต้องคิด และจินตนาการ สืบค้นและพิสูจน์ความจริงกันต่อไป

ในเชิงตรรกศาสตร์ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา ที่สนใจศึกษาเรื่องการใช้เหตุผล เพื่อหาข้อสรุปหรือความจริง โดยเฉพาะการหาเหตุผลแบบนิรนัย คือการคิดหาข้อสรุปโดยอ้างอิงจากสิ่งที่ตนเชื่อหรือยอมรับกันอยู่ทั่วไปว่าเป็นจริง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยประสาทสัมผัสหรือมีประสบการณ์กับเรื่องนั้นมาก่อน ในบทความนี้สิ่งที่นำมาใช้ในการตัดสินความจริง คือใช้การหาเหตุผลแบบนิรนัย จากพุทธพจน์ และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ มาให้เหตุผลในการตัดสินความจริง

ความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งที่ปรากฏ ความเข้ากันได้กับสิ่งที่นำมาอธิบาย เป็นที่ประจักษ์ การคิดและตรรกะตรงด้วยปัญญา เราก็จะตอบได้ว่า ความคิดหรือจินตนาการของเรานั้นมันจริงหรือไม่

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539).

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์ เผยแพร่ พุทธวจน. (23 มีนาคม 2563). ภายนี้ เป็น “กรรมเก่า”. สืบค้นเมื่อ 13 มกราคม พ.ศ. 2565, จาก: <https://www.facebook.com/buddhakosfoundation/photos/%E0%B8%81>

กรรมธาตุ Elemental Karma

ประกร มะลิหวล

Prakon Mali Huan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-mail: Mali-H-P@gmail.com

บทคัดย่อ

กรรมธาตุ คือ ภาวะที่ธาตุกระทำต่อกันเป็นความหมายชื่อที่ตั้งไว้เป็นหัวข้อเรื่อง ที่ผู้เขียนมาเสนอแนวความรู้ ความเข้าใจรูปทฤษฎีของสำนักประสบการณ์นิยม ดังจะพรรณนาความว่า ความรู้ ความเข้าใจที่มาจากประสบการณ์ เป็นความรู้ที่จริงแท้ในระดับของมิติบุคคลที่เป็นเจ้าของทฤษฎีนั้น แต่อาจจะเป็นข้อเท็จจริงสำหรับบุคคลอื่น ทั้งนี้เป็นเพราะว่า แต่ละบุคคลนั้นมีอริยาศัยความสามารถบวกกับอยู่ในพื้นที่ที่มันแตกต่างกัน จึงก่อให้เกิดความรู้ที่แตกต่างกัน

คำสำคัญ : กรรมธาตุ

Abstract

Elemental Karma is the condition in which the elements act on each other as the name meaning is set as the subject. Here the author presents the knowledge Understanding the theory of empiricism As it is described, knowledge and understanding come from experience. It is true knowledge at the level of the individual dimension that owns that theory. But it may be a fact for another person. This is because Each individual has different charisma and abilities in different areas. thus giving rise to different knowledge.

Keywords : Elemental Karma

บทนำ

แตกต่างกันในมิติบุคคล แต่ไม่แตกต่างในส่วนที่เป็นธาตุแท้ดั้งเดิม ยกตัวอย่างคือ เรื่องโลก ส.พรายน้อยจากไทยรัฐออนไลน์ได้อธิบายเรื่องนี้ในลักษณะกำเนิดพรหมลูกฟัก (ส.พลายน้อย, 2563: ออนไลน์)

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ส่วนเรื่องโลกในความหมายวิทยาศาสตร์ มีลักษณะทรงกลม มีอากาศห่อหุ้ม ถัดจากนั้นมีน้ำล้อมรอบทั่วบริเวณทำให้เห็นโลกเป็นสีฟ้าเมื่อมองผ่านดาวเทียม ถัดมาเป็นแผ่นดินตามลำดับ ในตรงนี้จะเห็นว่าต่างกันมิติบุคคลที่ส.พรายน้อยจากไทยรัฐออนไลน์นิยามโลกไว้ว่ามีลักษณะไขว่ครึ่งซีก ซีกบนเป็นท้องฟ้า ซีกล่างเป็นผืนแผ่นดินทั้งหมดนั้นลอยลอยอยู่กลางอากาศ ส่วนวิทยาศาสตร์นิยามโลกมีลักษณะทรงกลมมากด้วยสีฟ้า ลอยลอยกลางอากาศ ส่วนในมิติธาตุแท้ไม่ได้แตกต่างกันเลย คือ โลกประกอบด้วยธาตุสี่ มี ดิน น้ำ ไฟ ลม ทั้งส.พรายน้อยจากไทยรัฐออนไลน์และวิทยาศาสตร์ก็มองอย่างนั้น (orawannan, 2563: ออนไลน์)

ที่นี้ธาตุสี่มันเกี่ยวอะไรกับเรื่องนี้? ผู้เขียนต้องการสื่อเรื่องกำเนิดโลก กำเนิดจักรวาล ในอัครคัมภีร์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม11 ข้อ111-140: 83-102) ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อก่อนนั้นปรากฏแต่น้ำ ไม่มีโลก ไม่มีดวงอาทิตย์ ไม่มีเพศชาย ไม่มีเพศหญิง ปรากฏแต่เพียงสัตว์” ทำให้ผู้เขียนคำนึงถึงแอ่งน้ำที่มีขนาดใหญ่ แล้วหากเป็นเช่นนั้นจริง นั่นผู้เขียนให้ชื่อแอ่งน้ำนั้นว่า “แอ่งอัครคัมภีร์” ประการถัดมา...มีผู้ตั้งคำถามทางปรัชญาว่า แล้วน้ำนั้น ลมนั้นมาจากที่ไหน? ให้ใจเย็นต่อคำถามนั้น ผู้เขียนมีคำตอบว่า ทั้งน้ำทั้งลม และดินต้องมาจากธาตุที่เป็นชนิดเดียวกัน

กล่าวคือ Basic of Uniworld นี้เป็นได้ทั้งสามสถานะ โดยมีระดับของอนุภูมิต่อคอยควบคุม เช่น ออกซิเจนก๊าซ เป็นธาตุหนักอาศัยอยู่ทั่วไปทั้งจักรวาล ปกติเป็นก๊าซ(ไอน้ำ)ในสถานะผลึกเหลว แต่เมื่อหนึ่งอตอมของออกซิเจนบวกกับสองอตอมของไฮโดรเจนที่เชื่อมติดกันก็จะกลายเป็นของเหลว หมายถึงน้ำ แต่พบบนโลกที่สถานะของแข็ง(น้ำแข็ง) (Wiki, 2563: ออนไลน์) จากทฤษฎีนี้ จะให้ความรู้ว่าลมที่หุ้มห่อน้ำนั้น คือ ก๊าซออกซิเจน ส่วนน้ำ คือออกซิเจนก๊าซที่ผลึกเหลว การมีอยู่ของธาตุน้ำและลมที่หุ้มห่อน้ำ นานวันก็ปรากฏเป็นของเหลวกึ่งแข็งในช่วงต้น ถัดมาก็แห้งแล้งเป็นของแข็งซึ่งอยู่เหนือบริเวณพื้นผิวน้ำ. ในอัครคัมภีร์มีกล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า “ครั้นถัดมาเหนือพื้นผิวน้ำ ปรากฏเป็นง้วนดิน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม11 ข้อ120: 89)

วันดินในวรรณกรรมพระอภัยมณีแต่งโดยสุนทรภู่ มีกล่าวไว้ว่า “ครั้งนั้น นางละเวงนั่งที่ต้นเขา สักพักได้ยินเสียงดัง ครีโครง ก้องพนาท ดั่งแผ่นดินจะถล่ม จนนางละเวงตกใจ ประเดี๋ยวหนึ่งก็มีเทวดาปรากฏกายเพื่อบอกนางละเวงไว้ล่วงหน้าว่า นั่นคือผลวันดิน หนึ่งพันปีจึงออกผลครั้งหนึ่ง ใครได้กินจะเป็นมงคลและอมตะความงาม”

ในวรรณคดีของจีนก็มีการกล่าวถึงวันดินเช่นกัน คือ ครั้งนั้นเมื่อออกเรือมาได้สักพักใหญ่ถึงบริเวณพื้นที่ที่ปีติวิสัยจากที่เคยรับทราบมา ที่ผิวน้ำปรากฏผลไม้ น้ำลอยอยู่เป็นผลที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ห้าร้อยปี จึงจะให้ผลครั้งหนึ่ง”

การรวมกลุ่มจับก้อนเป็นของแข็งเหนียวบนน้ำนั้น โดยมีลมมากระทบเป็นระยะๆ เป็นอาการแห่งการเสียดสี นานวันปีก็ก่อให้เกิดไฟฟ้าสถิต พลังงานแห่งสนามแม่เหล็ก ขั้วบวกโปรตรอน ขั้วลบอิเล็กตรอน ดึงดูดเข้าหากัน ก่อให้เกิดการยุบตัวของก้อนทรงกลมขนาดใหญ่อย่างรุนแรงเป็นลักษณะทฤษฎีบิกแบงค์ แล้วแตกกระจายเป็นก้อนทรงกลมเล็ก น้อยใหญ่ตามระดับพลังงานที่สถิตอยู่ในทรงกลมนั้นอยู่บริเวณเหนือพื้นผิวน้ำ และทั้งหมดนั้นทรงตัวอยู่ภายใต้พลังงานสนามแม่เหล็กระดับมหภาค หรือโลกธาตุ ทั้งภายในดวงโลกธาตุนั้นเองที่มีเศษฝุ่นละออง กระจัดกระจายก็ยังมีพลังงานมืดที่ดึงดูดสรรพสิ่งเข้ามาในบริเวณเกิดการสะสมมวลที่เข้ามารวมกันจนเมื่อมีมวลมากพอก็ถือเป็นระดับจักรวาล ระดับกาแล็คซี่ เกิดระบบหมุนเวียนที่มีวงโคจรระหว่างดาวเคราะห์กับดาวฤกษ์, ระหว่างดาวเคราะห์หลักกับดาวบริวารอย่างเป็นระบบและเสถียร เกิดภาวะแห่งความสมดุลภายในโลกธาตุนั้นๆ.

เนื้อเรื่อง

โลก (Planet) เป็นดาวเคราะห์ลำดับที่ 3 ในระบบของสุริยะจักรวาล มีออกซิเจน ก๊าซกับไฮโดรเจนก๊าซประกอบเป็นส่วนมาก มีอายุการดำรงมาแล้วสี่พันห้าร้อยล้านปี และคาดว่าจะมีอายุต่ออีกในอนาคตสี่พันล้านปีแล้วจึงจะกลายเป็นดาวดับ

จากบันทึกที่ปรากฏของโลกนี้ มีการศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นแล้วพยายามอธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้นบนฐานทฤษฎีเทววิทยา

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เกิดขึ้นก่อนพุทธศาสนาประมาณสามพันปี และเป็นศาสนาที่มีการศึกษาเรื่องโลก อย่างเช่น สำนักศึกษาในเรื่องโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่สิ้นสุดหรือไม่มีที่สิ้นสุด, จึงเป็นเหตุให้พระพุทธในสมัยพุทธกาลได้ตรัสอัครคัมภีร์สุตกับสามเณรเสฏฐ์

มีเทวดาองค์หนึ่งในสมัยพุทธกาลชื่อ โรหิตัสสะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 45: 73-74) เข้ามาหาพระพุทธรูปพร้อมเปล่งรัศมีโชติช่วงทั่วทั้งภพ พลว่ากับพระพุทธรูปว่า “เมื่อก่อนข้าพเจ้าเป็นฤๅษี ศึกษาวิชาโยธาคู จนชำนาญการท่องเทียวไปตามที่ต่างๆ ความเร็วของข้าพเจ้านั้นเปรียบได้กับลูกธนูที่วิ่งผ่านใบไม้ที่กำลังตกหล่น ซึบ! สู้เป้าหมาย” ได้ไปยังแองคัลญู และกล่าวต่ออีกว่า จากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตก ความเร็วของข้าพเจ้าผู้ซึ่งสำเร็จวิชาโยธาคูสิน หนึ่งร้อยปีของมนุษย์ก็ยังไม่สามารถก้าวข้ามได้ทั่วถึงจะตายเสียก่อน

กรรม 2 (การกระทำ, การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม ทางใจก็ตาม - Kamma: action; deed)

อกุศลกรรม (กรรมที่เป็นอกุศล, กรรมชั่ว, การกระทำที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดจากปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ - Akusala-kamma: unwholesome action; evil deed; bad deed) เป็นบาป กรรมชั่ว ความชั่วร้าย ความเสียหาย ความไม่ถูกต้อง ซึ่งให้ผลเป็นความทุกข์ เป็นสิ่งที่ควรเว้น การกระทำบาป กระทำความชั่ว เรียกว่าทำอกุศลกรรม เรียกว่า ทำอกุศล หรือเรียกว่า ทำบาปอกุศล อกุศลกรรมเกิดมาจากอกุศลมูลอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 อย่างคือ โลภะ โทสะ โมหะ เพราะเมื่อเกิดอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็ป็นเหตุชักนำใจให้คิดทำอกุศลกรรม เช่นเมื่อโลภะเกิดขึ้นก็เป็นเหตุให้คิดอยากได้ เมื่ออยากได้ก็แสวงหา เมื่อไม่ได้ตามต้องการด้วยวิธีสุจริต ก็ป็นเหตุให้ทำอกุศลกรรมอื่นต่อไป เช่น ลักขโมย ปล้น ใจ ฉ้อโกง เป็นต้น

กุศลกรรม (กรรมที่เป็นกุศล, กรรมดี, การกระทำที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญา ส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คืออโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ -Kusala-kamma: wholesome action; good deed) เป็นบุญ ความดี ความถูกต้อง ซึ่งให้ผลเป็นความสุขโดยส่วนเดียว การทำบุญ การทำความดี เรียกว่า ทำกุศลกรรม หรือเรียกว่าทำกุศล กุศลกรรมที่ควรทำเป็นประจำได้แก่ ให้ทาน เสียสละ รักษาศีล อบรมจิตใจ เจริญภาวนา เรียกว่าบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา ซึ่งสามารถทำได้โดยบรรเทา ความโลภ ความโกรธ ความหลงให้น้อยลง เพราะถ้ายังมีความโลภ ความโกรธ ความหลงเต็มจิตอยู่ ก็ไม่สามารถทำกุศลกรรมอะไรได้

การจำแนกประเภทของกรรม

กรรมดี หรือ กรรมชั่วมีกก็ตาม กระทำทางกาย วาจา หรือทางใจก็ตาม สามารถจำแนกอีก เป็นประเภทต่าง ๆ ได้หลายแบบ ดังนี้

กรรมจำแนกตามเวลาการให้ผลของกรรม (ปากกาลจตุกะ) 4 อย่าง
 กรรมจำแนกตามหน้าที่ของกรรม (กิจจตุกะ) 4 อย่าง
 กรรมจำแนกตามลำดับการให้ผลของกรรม (ปากทานปริยายจตุกะ) 4 อย่าง
 กรรมจำแนกตามฐานที่เกิดผลของกรรม (ปากฐานจตุกะ) 4 อย่าง

จำแนกตามเวลาการให้ผลของกรรม

การกระทำทางกาย วาจา ใจ ทั้งที่เป็นฝ่ายดีหรือไม่ดีก็ตาม ย่อมตอบสนองแก่ผู้กระทำ ไม่เร็วก็ช้า เวลาใดเวลาหนึ่ง กรรมจำแนกตามเวลาการให้ผลของกรรม (ปากกาลจตุกะ) แสดงกำหนดเวลา แห่งการให้ผลของกรรม มี 4 อย่าง คือ

ทิวฐธรรมเวทนิยกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน คือในภพนี้
 อุปัชชเวทนิยกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพที่จะไปเกิด คือในภพหน้า
 อปราปริเวทนิยกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพต่อ ๆ ไป
 อโหสิกรรม หมายถึง กรรมเล็กให้ผล ไม่มีผลอีก

จำแนกตามหน้าที่ของกรรม

กรรมจำแนกตามหน้าที่การงานของกรรม (กิจจตุกะ) กรรมมีหน้าที่ ที่จะต้องกระทำ
 สี่อย่าง คือ

ชนกกรรม หมายถึง กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด กรรมแต่งให้เกิด

อุปตถัมภกรรม หมายถึง กรรมสนับสนุน กรรมที่ช่วยสนับสนุนหรือซ้ำเติม ต่อจาก
 ชนกกรรม

อุปปีฬกรรม หมายถึง กรรมบีบคั้น กรรมที่มาให้ผล บีบคั้นผลแห่งชนกกรรม
 และอุปตถัมภกรรมนั้น ให้แปรเปลี่ยนทุเลาลงไป บันทอนวิบากมิให้เป็นไปได้นาน

อุปฆาตกรรม หมายถึง กรรมตัดรอน กรรมที่แรงฝ่ายตรงข้ามกับชนกกรรม
 และอุปตถัมภกรรม เข้าตัดรอนการให้ผลของกรรมทั้งสองอย่างนั้น ให้ขาดไปเสียทีเดียว

จำแนกลำดับการให้ผลของกรรม

กรรมจำแนกตามลำดับการให้ผลของกรรม (ปากทานปริยายจตุกะ) จำแนก
 ตามความแข็งแรง หรือ ลำดับความแรงในการให้ผล 4 อย่าง

ครุกรรม หรือ ครุกกรรม (หนังสือพุทธธรรมสะกตครุกรรม หนังสือกรรมที่ปี
 นี้สะกตครุกรรม) หมายถึง กรรมหนัก ให้ผลก่อน เช่น ฆานสมาบัติ 8 หรือ อนันตริยกรรม
 จัดเป็นกรรมที่หนักที่สุด ให้ผลเร็วและแรง มีทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลคือฝ่ายดีและฝ่ายที่เป็นอกุศล
 คือฝ่ายไม่ดี ครุกรรมที่เป็นกุศลได้แก่ฆานสมาบัติ 8 ผู้ได้ฆานสมาบัติชื่อว่าได้ทำกรรมฝ่าย

กุศลที่ดีที่สุด เมื่อสิ้นชีวิตแล้วย่อมได้เกิดในพรหมโลกทันที ส่วนกรรมที่เป็นอกุศลได้แก่ อนันตริยกรรม 5 มี ข่ามบาป ข่ามมารดา เป็น ผู้ทำอนันตริยกรรมชื่อว่า ได้ทำกรรมฝ่ายอกุศลที่ร้ายแรงที่สุด เมื่อสิ้นชีวิตแล้วย่อมเกิดในนรกทันที กรรมย่อมให้ผลก่อนกรรมอื่นเสมอ อุปมาเหมือนวัวแกมีกำลังน้อย แต่ยืนอยู่ตรงปากประตูคอกพอดี ย่อมจะออกจากคอกได้ ก่อนวัวหนุ่มอื่นๆ ทั้งหลาย ฉะนั้น

พหุกรรม หรือ อาจิณกรรม หมายถึง กรรมที่ทำมาก หรือ ทำจนเคยชิน ให้ผลรองจากกรรม

อาสันนกรรม หมายถึง กรรมจวนเจียน หรือ กรรมใกล้ตาย คือกรรมที่ทำเมื่อจวนจะตาย จับใจอยู่ใหม่ ๆ ถ้าไม่มีสองข้อก่อน ก็จะทำให้ผลก่อนอื่น

กตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม (กตัตตา-สิ่งที่เคยทำไว้, วา ปน-ก็หรือว่า, กम्म-กรรม) หมายถึง กรรมอื่นที่เคยทำไว้แล้ว นอกจากกรรม 3 อย่างข้างต้น, ฐีกา กล่าวไว้ว่า กรรมนี้ให้ผลในชาติที่ 3 เป็นต้นไป กรรมนี้จึงจะให้ผล เป็นกรรมทั้งฝ่ายดีและไม่ดีที่ทำไปโดยไม่ได้ตั้งใจ ไม่มีเจตนาจะให้เป็นอย่างนั้น กรรมที่ทำไว้ด้วยเจตนาอ่อนอ่อน หรือมิใช่เจตนาอย่างนั้นโดยตรง ภาษาวินัยว่าเป็นอจิตตะกะ ทำไปก็สักแต่ว่าทำ แม้มิโทษก็ไม่รุนแรง ถือว่าเป็นกรรมที่มีโทษเบาที่สุดในบรรดากรรมทั้งหลาย ถ้าไม่มีกรรมที่หนักกว่า เช่นพหุกรรม หรือต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นอื่นให้ผลแล้ว กรรมนี้จึงจะให้ผล กรรมข้อนี้ ท่านเปรียบเหมือนคนบ้ายิงลูกศร เพราะคนปกติที่ไม่มีฤทธิ์จะไม่รู้เลยว่า เป็นกรรมอะไรที่จะมา ให้ผลนำเกิด เนื่องจากทำไว้ในอดีตชาตินั่นเอง

จำแนกตามฐานที่ให้เกิดผลของกรรม

กรรมจำแนกตามฐานที่ให้เกิดผลของกรรม (ปากฐานจตุกะ) แสดงที่ตั้งแห่งผลของกรรมสี่อย่าง เป็นการแสดงกรรมโดยอภิธรรมนัย (ข้ออื่น ๆ ข้างต้นเป็นการแสดงกรรมโดยสุตตันตนิย)

กามาวจรกุศลกรรม

กามาวจรกุศลกรรม

รูปาวจรกุศลกรรม

อรูปาวจรกุศลกรรม

จำแนกตามการกระทำ

กายกรรม หมายถึง การกระทำทางกาย คือทำกรรมด้วยกาย ไม่ว่าจะทำกรรมชั่วหรือกรรมดี กายกรรมทางชั่ว มี 3 อย่าง คือ ข่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม

เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายทุจจริต แปลว่า ประพฤติชั่วทางกาย กายกรรมทางดี มี 3 อย่าง คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายสุจจริต แปลว่า ประพฤติชอบทางกาย

วจีกรรม หมายถึง การกระทำทางวาจา วจีกรรมที่เป็นกุศล มี 4 อย่าง คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบคาย และไม่พูดเพ้อเจ้อ ส่วนวจีกรรมที่เป็นอกุศลจะตรงกันข้าม

มโนกรรม หมายถึง การกระทำทางใจ คือ ทำกรรมด้วยการคิด ไม่ว่าจะทำกรรมชั่วหรือกรรมดี มโนกรรมทางชั่ว มี 3 อย่าง คือ โลก อยากได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา เห็นผิดจากคลองธรรม เรียกอีกอย่างว่า มโนทุจจริต (แปลว่า ประพฤติชั่วด้วยใจ) มโนกรรมทางดี มี 3 อย่าง คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทปองร้ายเขา เห็นชอบตามคลองธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มโนสุจจริต (แปลว่า ประพฤติชอบด้วยใจ)

องค์ความรู้และนวัตกรรม

ในปรัชญาตะวันตกมีการกล่าวถึงปฐมธาตุของจักรวาลเช่นกัน ชื่อ ธาเลส ได้กล่าวไว้ว่า ปฐมธาตุของสรรพสิ่ง คือน้ำ เพราะน้ำเป็นได้ทั้งหมดกล่าวคือ เมื่อมีอุณหภูมิร้อน น้ำกลายเป็นไอและก๊าซ, เมื่ออุณหภูมิต่ำลง ก็กลับกลายเป็นน้ำ และหากมีอุณหภูมิต่ำสุดๆ น้ำจะเป็นของแข็ง ดังนั้นน้ำจึงเป็นปฐมธาตุ

น้ำนั้นมีส่วนประกอบด้วยก๊าซสองชนิด H_2O มีไฮโดรเจน H_2 เลขอะตอมสอง และออกซิเจน O เลขอะตอมแปด ในส่วนของไฮโดรเจนเป็นธาตุเบาเป็นตัวก่อให้เกิดน้ำที่อุณหภูมิ ความดันมาตรฐาน ให้พลังงานไฟติดเองในอากาศที่ 500° เป็นธาตุกลางทางไฟฟ้า เหมาะ สำหรับจุดประกาย (Spark) พลังงานสนามแม่เหล็กในระดับโลกธาตุและทั่วๆไป

ถัดมาเป็นออกซิเจนก๊าซ เป็นธาตุหนัก ในระดับอะตอมมีนิวตรอน 8 ตัว โปรตอน 8 อิเล็กตรอน 8 เป็นได้ทั้งสามสถานะ คือ ของเหลว(น้ำ) ของแข็ง(ฝุ่นธุลี) ก๊าซ(ลม) เป็นธาตุที่เหมาะสมต่อการจุดไฟ

สรุป

จากแอ่งอัครัญญูที่มีขนาดใหญ่รอบๆมีลมห่อหุ้มจะเห็นได้ว่า ก๊าซออกซิเจนซึ่งเป็นก๊าซหนักมีปริมาณที่มาก ทั้งอยู่ในบริเวณที่มีอุณหภูมิเหมาะต่อการก่อกำเนิดของเหลว คือน้ำ พร้อมไฮโดรเจนที่เป็นธาตุเบาลอยมีทั้งที่ผลิตภัณฑ์อยู่กับธาตุน้ำกับลอยลอยอยู่เหนือ

น้ำ ก่อการเสียดสีจากการไหลเวียนทำให้เกิดพลังงานสนามแม่เหล็กไฟฟ้าขนาดใหญ่ถ่วงดุลกันอยู่ นานนับพันปีเกิดของแข็งเป็นโลกธาตุตามลำดับที่กล่าวมา

ดังนั้นทั้งหมดที่กล่าวมามีต้นกำเนิดอยู่ที่อ็อกซิเจนก๊าซซึ่งเป็นธาตุเดียวที่ให้ผลเป็นธาตุน้ำ และเป็นธาตุที่มีปริมาณมากที่สุด เมื่อเทียบเลขอะตอมระหว่างไฮโดรเจนธาตุกับอ็อกซิเจนซึ่งเป็นธาตุน้ำหนัก

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539).

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ส.พลายน้อย. (30 มีนาคม 2557). พระพรหม. สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2564, จาก: <https://www.thairath.co.th/content/413145>

orawannan. (30 เมษายน 2563). ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู. สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2564, จาก: <https://sites.google.com/site/orawannan2543/khwam-hmay-khxng-darasastr/kar-ebeng-prapheth-khxng-daw-khea-rah>

Wiki. (30 มกราคม 2563). น้ำ. สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2564, จาก: <https://th.m.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%B3>

หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความสุขสำหรับผู้สูงอายุ ในพระพุทธศาสนา

The Buddhist Doctrines for Promoting Happiness of Elderly in the Buddhism

พระสุรต สุรปณโณ (สุขขุนทด)

Phra Surat Surapañño (Sukkhunthod)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ลิปิกอร์ มาแก้ว

Lipikorn Makaew

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

Rajamangala University of Technology LannaCorresponding

Corresponding Author, E-mail: 9.Sukkhun-Surat@gmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนา แบ่งระดับของความสุไว้เป็น (1) กามสุข ถือเป็นสุขที่เกิดจากกิเลสภพ ที่เรียกว่า กามคุณ 5 (2) ฌานสุข ถือเป็นสุขที่เกิดขึ้นจากการเพ่งอารมณ์ให้ภาวะจิตแน่วแน่เป็นอัปปนาสมาธิ (3) นิพพานสุข เป็นความสุขจากการดับกิเลสและกองทุกข์ ให้ไร้ทุกข์ เป็นความสุขที่สูงสุด เป็นความดับกิเลสและเบญจขันธ์หรือสภาพสูญสิ้นถาวร และผู้สูงอายุหรือมนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงกามสุขได้อย่างง่าย โดยใช้ควบคู่กับหลักการของโลกียะสุข เพื่อทำให้ความสุนั้นเป็นความสุที่พอดีไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทั้งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความสุสำหรับผู้สูงอายุในพระพุทธศาสนา ได้แก่ (1) ด้านกายภาวนา คือ การดูแลรักษาร่างกายของตนเองด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่สามารถทำได้ง่าย เช่น การเดินจงกลม (2) ด้านศีลภาวนา คือ การดำรงตนให้อยู่ในหลักของศีล 5 สุจริต ไม่คดโกง และมีระเบียบวินัยตามบรรทัดฐานของสังคม (3) ด้านจิตภาวนา คือ รู้จักปล่อยวางความทุกข์ต่าง ๆ ด้วยการฝึกปฏิบัติสมาธิ และควบคุมจิตใจหรืออารมณ์ไม่ให้ฟุ้งซ่าน (4) ด้านปัญญาภาวนา คือ การใช้ปัญญาพินิจพิเคราะห์ถึงเหตุผลของความทุกข์ และวิธีการขจัดความทุกข์ ด้วยหลักพุทธธรรมในการพัฒนาตนเองด้าน กาย ศีล และจิตใจ

ให้ชีวิตดำเนินไปตามกระแสของโลกยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมและเป็นสุข

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม, เสริมสร้างความสุข, ผู้สูงอายุ

Abstract

Buddhism divides the level of happiness into (1) eroticism, considered to be the happiness that arises from the sensual passion known as Kamkhun. 5 (2) contemplation is the happiness that arises from the focus of emotions. (3) Nirvana happiness is the happiness from the quenching of desires and suffering from suffering is the highest happiness. It is the end of desires and lies, or a state of permanent loss. And the elderly or all human beings can easily reach sexual happiness By using it in conjunction with the principle of Lokeyasuk In order to make happiness a happiness that is just right, not hurting others Both to benefit oneself and society.

Buddhist principles for promoting happiness for the elderly in Buddhism are: (1) Physical prayer is the maintenance of one's own body through various easy methods such as walking Jonglom (2). Prayer is to maintain oneself in the principles of the 5 precepts, honesty, not corrupt and disciplined according to social norms. (3) Mind-Bhavana: knowing to let go of various suffering by practicing meditation And control the mind or emotions not to be distracted. And how to get rid of suffering With the principles of Buddhism in physical, moral and mental self-development, life can follow the current world trend appropriately and happily.

Keywords : The Buddhist Doctrines, Promoting Happiness, Elderly

บทนำ

“ซิมจฉา พรมา โรคา สงขารา พรมา ทุกขา เอต์ ญตวา ยถาญต์” (พระไตรปิฎกภาษาไทยเล่ม25: 799)

แปลความได้ว่า ด้วยความหิว โรค สังขาร ความยากลำบากในชีวิต มนุษย์ถึงเป็นทุกข์

ความทุกข์ที่ปรากฏขึ้นในโลก ยังมีมากน้อยต่างกันตามสภาวะนั้น ๆ เช่น ความโศก ร่ำไรร่ำพัน ทุกข์กายใจ คับแค้นใจ ที่เกิดจากการประสบกับสิ่งที่ไม่ชอบ พรวดพราดจากสิ่งที่รัก ไม่ได้สมตั้งใจ (ฉันทนา อุตสาหลักษณ์, 2552: 233-234) ดังนั้น ความทุกข์จึงเป็นความต้องการหรือความอยากอันเป็นกิเลส ที่ปรารถนาให้เกิดขึ้นจากอำนาจภายนอก เช่น เพื่อชื่อเสียง เงินทอง และกามารมณ์ (ติช นัท ฮันท์, 2553: 105) มนุษย์จึงแสวงหาความสุขไปตามกระแสของโลก ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกรู้สึกทุกข์กายทุกข์ใจ เมื่อถูกบีบคั้น (ทุกข์ทกขตา) เกิดความผันแปรที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวัง (วิปณามทุกข์ทกขตา) และความเป็นทุกข์ตามสภาพสังขาร การมี การเป็น การเกิดดับ (สังขารทกขตา) (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553: 90) ตามภพอันเป็นปัจจัยให้เกิดความเสื่อมแห่งอินทรีย์ ที่เรียกว่าแก่ชรา (พุทธทาสภิกขุ, 2554: 50)

ความทุกข์ทั้งหลายจึงเป็นสภาวะที่บีบคั้นให้มนุษย์ตกอยู่ในสภาพของความชอบหรือไม่ชอบ ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยกิเลส อารมณ์ สภาพแวดล้อมทางสังคม อายุ เพศ อาชีพ หรือระดับการศึกษา และความทุกข์ของผู้สูงอายุที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ คือ (1) การถูกลิดรอนสิทธิธรรมชาตของจินตนาการ (2) ไม่อาจหลีกเลี่ยงการเจ็บไข้ได้ป่วยอันเป็นสัจธรรม (3) ขาดการแลกเปลี่ยนความคิดกับบุคคลอื่น ๆ และบุคคลร่วมสมัย (4) มีความรู้สึกที่ว่าตนเป็นภาระ ไม่สามารถช่วยตนเองได้ จำเป็นจะต้องพึ่งพาผู้อื่นอยู่เสมอ

ในสังคมไทย ผู้สูงอายุหรือผู้สูงวัยถือเป็นเสาหลักหรือเปรียบเสมือนปูชนียบุคคล อันจะเป็นแบบอย่างที่ดีของครอบครัว เพราะผู้สูงวัยมีความเป็นผู้ นำ มีประสบการณ์ เข้าใจถึงคุณค่าของคุณธรรม และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และจริยธรรม ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมทุกระดับ แต่ในยุคสมัยปัจจุบัน ผู้สูงวัยมีขีดจำกัดเรื่องปัญหาการปรับตัวในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนผ่านของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ด้วยความวิตกกังวล ความไม่พึงพอใจจากความสุขที่เคยได้รับจากเพื่อน ครอบครัว สถานที่ทำงาน หรือสมรรถภาพในการช่วยเหลือตนเอง ฯลฯ การก้าวเข้าเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็ม

รูปแบบของประเทศไทย จึงมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ การลดลงของจำนวนประชากร และสัดส่วนของประชากรในวัยแรงงาน ปัญหาด้านสุขภาพ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ตามมา ฯลฯ ความสุขของผู้สูงอายุ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจจึงเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนสังคม (สำนักงาน ก.พ.. 2561: 20)

ดังนั้น ความทุกข์จึงเป็นความหิวกระหายในกิเลส การเป็นโรค และความยากลำบากในชีวิต มนุษย์ ที่มีมากน้อยต่างกันตามสภาวะต่าง ๆ ที่บีบคั้นให้มนุษย์ตกอยู่ในสภาพของความชอบหรือไม่ชอบ ที่ส่งผลต่ออารมณ์ ส่วนความทุกข์ของผู้สูงอายุคือปัญหาด้านสุขภาพ และขีดจำกัดเรื่องปัญหาการปรับตัวในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของบุตรหลานและคนในสังคม และหากปัญหาความทุกข์ในเรื่องต่าง ๆ ไม่มีวิธีการแก้ไขให้ตรงจุด ถูกวิธี หรือการไม่การพัฒนาปรับปรุงรูปแบบของการดำรงชีวิตให้เกิดความสุข ผู้สูงวัยก็จะกลายเป็นบุคคลที่ไร้คุณค่าและกลายเป็นภาระแก่สังคมได้

เนื้อเรื่อง

ความสุขในทางปรัชญา ทศนะด้านความสุขในปรัชญา หรือสุขนิยม ถือว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของชีวิต และเป็นความสุขที่ได้จากความต้องการสิ่งนั้น ๆ เช่น มนุษย์ต้องการอาหารเพื่อให้อิ่ม ไม่หิว เพราะความหิวทำให้เกิดทุกข์และความเจ็บปวด ความสุขจึงเป็นเป้าหมายที่มนุษย์ไขว่คว้า (วิทย์ วิทเวทย์, 2547: 181-182) และเหตุผลยังมีความสำคัญในชีวิต (ทางศีลธรรม) ที่เป็นเครื่องนำทางเพื่อให้ได้บรรลุความสุขที่แท้จริง ที่มีใช้ความสุขทางกายชั่วคราวชั่วคราว เพราะเหตุผลทำให้รู้วิธีกำจัดทุกข์ ให้ได้บรรลุถึงความสุขที่สูงสุดที่ปราศจากทุกข์ทางกายและความลำบากทางใจ โดยมีสภาวะทางจิตวางเฉยต่อความสุขและความทุกข์ ทำใจให้สงบไม่เดือดร้อนต่อโชคชะตา ความสุขอันเกิดจากสติปัญญาเป็นสิ่งประเสริฐเป็นอิสระจากความทุกข์และควรมีความปรารถนาในความสุขที่ถือเป็นความดี มีคุณธรรม ความกล้าหาญ ความเหมาะสม ความรู้จักประมาณสมควรแก่อัตภาพ ไม่หลงอยู่ในความสุขจนลืมนคุณธรรมทางสังคม เช่น ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่ถูกสร้างขึ้นสืบกันมาจากความต้องการของสมาชิกในสังคม และความสุขทางด้านจิตใจเป็นสิ่งที่ดีที่สุด เช่น การทำให้จิตให้บริสุทธิ์ ทำแต่ความดี มีความกล้าหาญที่จะทำความดี และมีความยุติธรรม ถ้าจิตดีมีความสุขร่างกายก็มีความสุขไปด้วย โดยใช้ปัญญาครอบงำและการหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา (พระมนัสพล วรสทโธ (ยังทะเล), 2553: 44-45)

ดังนั้น การแสวงหาความสุขและคุณค่าของชีวิต เป็นสิ่งที่ทำให้บรรลุถึงคุณค่า พึงปรารถนา มีความสุขสบายทางกายหรือทางประสาทสัมผัสที่เข้มข้นสนุกสนานเป็นความสุขเฉพาะหน้า และความสุขอีกรูปแบบ คือ การมุ่งเน้นให้เกิดสุขระยะยาวหมดสิ้นความทุกข์ ความสุข ยังหมายถึงการมีปัญญาความรู้หรือความสงบของจิตที่ปราศจากสุขทุกข์ และเป็นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจอย่างสมดุล

ในนิยาย “สุขาวดี” ที่ถือว่า ความสุข คือ การบำเพ็ญบารมีที่ทำให้คุณความดี จนล่วงเข้าสู่ภพภูมิที่มีแต่ความสุขสงบ สามารถเข้าถึงนิพพานได้ง่าย หรือเรียกว่าดินแดน พุทธเกษตร (ปิยะมาศ ใจไฟ, 2561: 73-74) ที่ไม่ได้หมายถึงความสุขเพียงอารมณ์ชั่วครู่ แต่เป็นความสุขถาวรจริงยั่งยืนทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2543: 42)

สรุป ความหมายความสุขในทางปรัชญา หมายถึง ความสุขที่ได้จากความต้องการสิ่งนั้น ๆ เช่น ต้องการอาหารเพื่อให้อิ่ม เพราะความหิวทำให้เกิดทุกข์ และการใช้เหตุผล ที่มีความสำคัญในชีวิตทางศีลธรรม โดยเกิดจากสติปัญญา เป็นอิสระจากความทุกข์ และมีความปรารถนาในความสุขที่เป็นความดี มีคุณธรรม ที่ถูกสร้างขึ้นสืบกันมาจากความต้องการของสมาชิกในสังคม ฯลฯ และความสุขทางด้านจิตใจเป็นสิ่งที่ดีที่สุด เช่น การทำให้จิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสตัณหา เกิดความสงบของจิตที่ปราศจากสุขทุกข์ หรือเรียกว่าดินแดนพุทธเกษตร ที่ไม่ได้หมายถึงความสุขเพียงอารมณ์ชั่วครู่ แต่เป็นความสุขถาวรจริงยั่งยืนทั้งร่างกายและจิตใจ

หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความสุขสำหรับผู้สูงวัย

ปัญหาของผู้สูงวัยมีหลากหลายวิธีในการแก้ไข โดยอาจอาศัยเทคนิควิธีการทางการแพทย์ ยารักษาโรค วิธีบำบัด ฯลฯ และพระพุทธานุศาสนาก็มีหลักพุทธธรรม หรือพุทธวิธีอันเป็นวิถีทาง หรือเป็นเครื่องมือสำหรับการดำเนินชีวิต ช่วยเหลือบรรเทา ป้องกัน รวมถึงแก้ไขปัญหของผู้สูงอายุ หรือแก่บุคคลทุกเพศทุกวัยได้ (อังศุมารย์ บุญยวนดิษฐ์กุล, 2557: 38-39) ดังนั้นความสำคัญของการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ จึงมีวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละวิธีการยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพื่อการเข้าสู่สังคมอย่างมีความสุขสงบสันติ

แนวปฏิบัติหลักธรรมของพุทธศาสนา คือ การทำจิตให้มีอิสระอันพร้อมที่จะสละและบริจาคเพื่อผู้อื่น ที่ถือเป็นหลักการพัฒนาจิตใจให้เข้าถึงความเมตตา และเป็นสภาวะของบุคคลที่มีความเสมอภาค ไม่เอาเปรียบ ไม่ถือตัว แสดงให้เห็นความสุขและทุกข์ร่วมกันตามกาลเทศะ ซึ่งจะสามารถลดปัญหาต่าง ๆ ของตนเอง ครอบครัวและสังคม

ได้ และการเข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา มีวิธีการที่หลากหลายรูปแบบ เช่น (1) ความสุขในระดับปัจเจก แบบที่เป็นความสุขเฉพาะตัวที่สามารถเสพเสวยผ่านอายตนะภายใน คือ กาย ตา หู จมูก ลิ้น และอายตนะภายนอกคือ สัมผัส รูป รส กลิ่น เสียง (2) ความสุขในระดับครอบครัว แบบที่เป็นความสุขในสังคมเล็กที่ประกอบด้วยบิดา มารดา และบุตรธิดา (3) ความสุขในระดับสังคม แบบที่มีลักษณะซับซ้อน และมีสมาชิกเป็นจำนวนมาก เป็นต้น (วุฒินันท์ กันทะเตียน, 2563: 102-103)

การปฏิบัติธรรมนั้น สามารถทำได้ทุกที่และทุกกาล ทุกกิจที่ทำ ทุกอิริยาบถที่เคลื่อนไหว โดยการใช้สติ และเป็นกรปฏิบัติที่ต้องใช้ปัญญาและไม่มกมาย เช่น ความศรัทธา การประกอบพิธีกรรม การรักษาศีล การฝึกจิตด้วยสมาธิ ฯลฯ ในพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เหมาะสมแก่การนำไปเสริมสร้างความสุขอยู่หลายข้อ ซึ่งผู้ศึกษา ได้เห็นความเหมาะสมในลักษณะของพุทธธรรมที่จะดับทุกข์ได้อย่างง่าย และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวันตามยุคสมัย ทั้งผู้สูงวัยและวัยอื่น ๆ คือ หลักพุทธธรรมด้านภาวนา 4

สรุป แนวคิดการเจริญภาวนา 4 ในการดำเนินชีวิตประจำวัน อันจะเป็นการพัฒนาผู้สูงอายุให้มีความสุขให้แก่ตนเอง ทั้งเป็นการปรับตัว ปรับพฤติกรรมให้สอดคล้องกับสังคมให้รู้เท่าทันโลก และการดำเนินชีวิตที่ดี อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสันติ มีจิตใจดีงาม เข้าถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต และเป็นการพัฒนาไปสู่ความสุขเกี่ยววัตถุ การทำงาน และสุขกับสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เช่น การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ มีน้ำใจ ไมตรี มีจิตใจที่ดีงามและสามารถใช้ปัญญาในแก้ปัญหาต่าง ๆ เพราะหลักภาวนา 4 คือ การฝึกฝนอบรมตนเองอย่างเป็นลำดับขั้นตอน โดยเริ่มจากการแสวงหากัลยาณมิตรที่ดี ฝึกอบรมเพื่อขัดเกลากาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ เรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูลประโยชน์ต่อกัน ทั้งเป็นการฝึกอบรมจิตให้เกิดสมาธิด้วยการสำรวมระวังด้วยใจเป็นกลาง และความมีสติ อันเป็นพื้นฐานในการฝึกอบรมปัญญาให้รู้แจ้งสัจธรรม ปราศจากสิ่งเป็นความทุกข์ทางใจ การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 ยังเป็นคุณสมบัติที่เพิ่มคุณค่าให้ผู้สูงอายุมีความสำคัญในสังคมและการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยยึดหลัก

(1) กายภาวนา หรือ การพัฒนากายให้มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

(2) ศีลภาวนา หรือ การพัฒนาศีลให้มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตั้งอยู่ในกฎระเบียบ ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายกับผู้อื่น

(3) จิตถาวนา หรือ การพัฒนาจิตให้มีจิตที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ความดีงาม และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพ มีความเบิกบานสงบสุข

(4) ปัญญาภาวนา หรือ การพัฒนาปัญญาอันเป็นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ใช้ความคิดอย่างเป็น รู้เห็นเท่าทันโลกและชีวิตตามสภาวะความจริง

หลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนาจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาให้กับผู้สูงอายุ (ในสังคมไทย) ได้อย่างเป็นรูปธรรม เพราะการที่ผู้สูงอายุจะรักษาความสมดุลของชีวิต และปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ต้องอาศัยปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน (กายและใจ) ได้แก่ ทศนคติ ค่านิยม ชุมชน สิ่งแวดล้อม ความรู้ ความเชื่อ การเรียนรู้ ครอบครัว ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการดูแล ร่างกาย จิตใจ และคุณธรรม ให้รักษาศีล ให้ทาน รู้จักการเมตตาโดยไม่หวังผลตอบแทน หัดทำสมาธิภาวนาให้ถึงพร้อม เพราะคุณธรรมเหล่านี้เป็นที่พึ่งที่ดีที่สุดและมั่นคงที่สุด แนวคิดการดูแลผู้สูงอายุด้านสุขภาพ คือ ควรออกกำลังกายสม่ำเสมออย่างน้อยสัปดาห์ละ 5 วัน วันละ 30 นาที ดูแลฝึกทักษะทางสมอง ส่งเสริมสุขภาพจิตและอารมณ์ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมในชมรมโรงเรียนผู้สูงอายุ นอนหลับอย่างเพียงพออย่างน้อยวันละ 7-8 ชั่วโมง กินอาหารตามหลักโภชนาการ ครบ 5 หมู่ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพช่องปากที่ดี ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ความรอบรู้ผ่านแอปพลิเคชัน สูงวัย สมองดี และคู่มือส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ในศตวรรษที่ 21 เป็นยุคแห่งการเจริญของเทคโนโลยี และการเข้าสู่สังคมของผู้สูงอายุ จึงมีความจำเป็นที่จะเชื่อมโยง ระบบการดูแลผู้สูงอายุให้เข้ากับโลกยุคเทคโนโลยี เพื่อนำประโยชน์จากสภาพความเป็นจริงไปสู่การดูแลผู้สูงอายุ

องค์ความรู้และนวัตกรรม

ความสุขสำหรับผู้สูงวัย สภาวะของความสุขที่ทำได้ง่ายที่มีใช้จากกามหรือการเสพวัตถุ หรือเป็นความสุขทางอารมณ์ จะทำให้ผู้สูงวัยมีความสุขได้ เช่น การรักษาศีล บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม การยึดถือคุณธรรม ไม่หลงงมงาย และการมีความสุขที่เกิดจากการทำในสิ่งที่ชอบ การทำงานเสร็จทันเวลา มีความสุขในกับการเข้าสังคม ที่ส่งผลดีต่อร่างกาย และยังช่วยบรรเทาหรือลดความรู้สึกเจ็บปวดทางใจ สามารถมองปัญหาเป็นเรื่องท้าทาย รับมือกับความเครียดได้ ดังนั้น ความสุขสำหรับผู้สูงวัยในพระพุทธศาสนา จึงเป็นความสุขที่เกิดจากการมีความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกันในสังคม มีจุดหมายในการมีชีวิตที่

เกิดประโยชน์และมีคุณค่า ซึ่งเกิดขึ้นได้โดยการสร้างศรัทธา หรือการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ตามหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อเอาไว้อึดเหนี่ยวจิตใจ ให้เข้าใจโลกยุคปัจจุบัน เห็นความทุกข์เป็นอนิจจัง เกิดสติตื่นรู้ และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเกิดผลแห่งความสุขสมบูรณ์

แนวความคิดเสริมสร้างความสุขของผู้สูงอายุ การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุให้ใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขในศตวรรษที่ 21 ต้องยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยทำความเข้าใจของสภาพความแก่ชรา สิ่งแวดล้อม แบบแผนในการดำเนินชีวิตการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การใช้เทคโนโลยี ความคิด การพึ่งพาตนเอง เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เอื้อต่อการดูแลผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุข ผ่านกระบวนการคิด ประสบการณ์ ทักษะ ด้วยเหตุที่ว่า ผู้สูงอายุยังสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงในสังคม การเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกายจิตใจ ความเข้าใจในสังคมยุคปัจจุบัน และยังเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับชีวิต อันจะเป็นการเสริมสร้างปัญญา สุขภาพ การเข้าสังคม ฯลฯ และมีความสำคัญในการเลี้ยงดูผู้มีพระคุณตามแนวคิดในพระพุทธศาสนา คือ แนวคิดของبابบุญคุณโทษและจิตสำนึกในความกตัญญูรู้คุณ ที่สามารถขยายผลเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนา การขจัดความเหลื่อมล้ำทางสังคม การสร้างศักยภาพของบุคคลให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังเป็นส่งเสริมศักยภาพการรวมกลุ่มให้เกิดกิจกรรมต่อสังคมอย่างสร้างสรรค์ตามมา การเสริมสร้างความสุขให้แก่ผู้สูงอายุ จึงควรมีแนวคิดและแบบแผนที่สอดคล้องต่อหลักพุทธธรรมใน ภาวนา 4 ให้เกิดเป็นรูปธรรมเพื่อนำไปปรับใช้ในการดูแลตนเอง ผู้สูงอายุ และบุคคลอื่น ๆ ในสังคมให้เกิดความสุขเกื้อกูลกันต่อไป

ผลของการเสริมสร้างความสุขของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม ผลของการเสริมสร้างความสุขของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรมในการศึกษาวิจัย เรื่อง “หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความสุขสำหรับผู้สูงอายุ” คือ การทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม เพราะความสำคัญของความสุขที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน ย่อมนำมาซึ่งประโยชน์ที่เกื้อกูลต่อกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังจะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุหรือผู้สูงวัย เป็นผู้ที่มีประสบการณ์และผ่านการเรียนรู้ชีวิตมามากมาย และสิ่งเหล่านั้นเป็นบ่อเกิดขององค์ความรู้หรือสิ่งที่ลูกหลานควรจะรู้ ทั้งนำไปปฏิบัติให้เกิดสิ่งที่ดีต่อชีวิตตนเองและสังคม นอกจากนี้แล้ว ผู้สูงอายุยังถือเป็นปูชนียบุคคลหรือตัวอย่างที่ลูกหลานควรเคารพนับถือ เป็นผู้บรมสั่งสอนให้เข้าใจถึงความทุกข์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับการดำรงชีวิต และผู้สูงอายุยังเป็นแรงขับเคลื่อนในการทำกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของสังคม ดังจะเห็นได้จากการร่วมกิจกรรม

ในการทำบุญเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การทำกิจกรรมกับครอบครัว อาจจะด้วยการช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง ลูกหลาน หรือกัลยาณมิตรในสังคม และผู้สูงวัยบางส่วน ยังมีการดูแลสุขภาพร่างกายด้วยการหมั่นออกกำลังกาย ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนให้เข้ากับสังคมยุคปัจจุบัน เพราะผู้สูงวัยยังเป็นเสาหลักแก่คนในสังคมได้ โดยผู้ศึกษาจะแสดงผลการศึกษาของการเสริมสร้างความสุขให้เกิดขึ้นด้วยหลักพุทธธรรมการเจริญภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนาสำหรับผู้สูงวัย ดังต่อไปนี้

ความทุกข์และความสุข

ความทุกข์และความสุขเกิดขึ้นได้อย่างไร : ความทุกข์เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนไม่อยากจะเกิดขึ้นในชีวิต เพราะความทุกข์เป็นบ่อเกิดของความไม่สบายทั้งกายและใจ ในพระพุทธศาสนาถือว่าความทุกข์เกิดขึ้นจาก กิเลส ตัณหา ราคะ และความไม่รู้จักพอของมนุษย์ การกระผิตศีล การไม่มีสติลุ่มหลงมัวเมาในอบายมุขหรือการกระทำบางสิ่งบางอย่างโดยไร้เหตุผล ดังนั้น ความทุกข์ของมนุษย์จึงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ถือได้ว่าเป็นผู้สูงวัยหรือจะเรียกว่าผู้สูงอายุ ที่มักจะมี ความเข้าใจต่อความเป็นโลกด้วยประสบการณ์ที่สั่งสมมา ทั้งผ่านทุกข์และสุขหรือผ่านร้อน ผ่านหนาวมามากมาย ทว่าในสังคมยุคปัจจุบัน ผู้สูงอายุ (ผู้มีวัยวุฒิ) จะมีมุมมองในการแก้ไขปัญหาเรื่องของความทุกข์ที่ไม่ทันต่อโลก เนื่องด้วยสภาพการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี การเข้าถึงความรู้ของชลรุ่นหลังที่รวดเร็วและทันสมัยกว่า การปรับตัวในกิจกรรมของสังคม การเลี้ยงดูตนเอง หรือสถานะทางการเงิน และการเงิน ถือเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงวัยเหล่านั้น ถูกเพิกเฉยหรือไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ให้ดีเท่าที่ควร ในบางรายจะถูกลูกหลานนำไปไว้ในสถานสงเคราะห์คนชรา ฯลฯ โดยถูกลูกหลานมองว่าล่าสมัย ไม่มีประโยชน์ต่อตนเอง เป็นภาระในการเลี้ยงดู และไม่สามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ ความทุกข์ที่เกิดในผู้สูงวัยจึงทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา

ในพระพุทธศาสนา ความทุกข์และความสุขจึงเป็นสิ่งที่อยู่ร่วมกัน เกิดและดับได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และทุกคน ดังนั้น หากทำความเข้าใจในผลของความสุขและความทุกข์ด้วยใจที่เป็นกลาง จะพบว่า ในความสุขทั้งหลายจะมีอยู่ในความทุกข์ และในความทุกข์ทั้งหลายก็ยังมีความสุขเจือปนอยู่ด้วย ซึ่งหากผู้สูงวัยหรือมนุษย์ทุกคนสามารถทำความเข้าใจในประเด็นของที่มาแห่งทุกข์ได้ จะรู้ว่า ความทุกข์มักเกิดจากการปฏิบัติตน หรือการกระทำ ความคิด การหลงผิดเข้าไปสู่อบายของโลกยุคปัจจุบันโดยไม่รู้ตัว ทั้งการขาดการพัฒนาตนเองให้เข้าไปสู่ความสุขกายสบายใจอย่างต่อเนื่อง การไม่เข้าใจหรือไม่

ปรับประยุกต์ใช้หลักหลักพุทธธรรมที่สำคัญไปเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัว แม้กระทั่งการทำความเข้าใจต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันของลูกหลานและสังคมโดยรวม ดังนั้น ความสุขที่เกิดจากการพัฒนาตนเองตามหลักพุทธธรรมด้วยความเข้าใจและเห็นความจริงของการเปลี่ยนแปลงของโลก ก็จะทำมาซึ่งผลแห่งความสุขที่เจริญถาวรทั้งกายและใจในการดำเนินชีวิตของผู้สูงวัยและมนุษย์ทุกคน

สุข 3 แบบ

ผู้สูงวัยหรือมนุษย์ทุกคนจะเข้าถึงแบบของความสุขได้อย่างไร : ความสุขสูงสุดในพระพุทธศาสนาเรียกได้ว่าเป็น “นิพพานสุข” หรือความสุขแบบนิพพาน ซึ่งผู้ศึกษาได้อธิบายมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า ความสุขแบบนิพพาน เป็นความสุขที่พุทธศาสนิกชนและพระสงฆ์พึงทำให้เกิดขึ้นกับชีวิตของตน อันเป็นความสุขแห่งการหลุดพ้นจากกิเลส ไม่ทำให้ความทุกข์ต่าง ๆ ก่อเกิดขึ้นอีก ทว่า ความสุขแบบนิพพานก็หาใช่จุดมุ่งหมายที่ผู้สูงวัยหรือมนุษย์ทุกคนจะเข้าถึงได้อย่างง่าย ด้วยปัจจัยทางโลกหลาย ๆ ด้าน ความรู้ความเข้าใจ ความเชื่อ ศรัทธาและบารมีก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความสุขในแบบที่ว่ามานี้

สุขแบบอิมมอมนมิตติของจิตวิญญูณ หรือเป็นการเข้าถึงความสุขในระดับอารมณ์ ตามการศึกษาเบื้องต้น ผู้ศึกษาคิดเห็นว่า ความสุขแบบฌานอาจเกิดขึ้นได้กับทุกคนทุกเพศทุกวัย เพราะความสุขในแบบนี้ จะเป็นสภาวะที่จิตใจไม่มีการดิ้นรนเพื่อสนองกิเลส หรือเป็นการบังคับจิตใจไม่ให้เกิดอารมณ์ทางความต้องการใด ๆ อีก คือการแห่งพิจารณาโดยแยกกายต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิต และผลของการแห่งพิจารณาโดยมีเป้าหมายที่แน่วแน่ต่อคุณธรรมจริยธรรมในตนเอง จะทำให้สังคมสุขสงบ

ความสุขแบบง่ายและใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันสำหรับผู้สูงวัยและมนุษย์ทุกคน คือความสุขที่จะส่งผลต่อร่างกาย การใช้ผัสสะและอารมณ์หรือกิริยาอาการต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสถานที่ กาลเวลา และสถานะภาพ เพราะความสุขเป็นความสุขแบบปุถุชนทั่วไป โดยยึดหลักพัฒนาร่างกาย ศีล สมาธิ และปัญญา ด้วยการรำลึกอยู่เสมอว่าความสุขแบบพอเพียงหรือเพียงพอต่อชีวิต คือเป้าหมายสูงสุดของความสุขที่ไม่มีการไปเบียดเบียนผู้อื่น หรือการดูแลตนเองให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงด้วยการประพฤติอยู่ในศีล และใช้ปัญญาพิจารณาข้อดีของความสุข ระวังความอยากแห่งกิเลสที่นอกเหนือจากความจำเป็นทั้งหลายในชีวิต ซึ่งจะทำให้ผลแห่งความสุขก่อเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งความสุขที่จริงจังยั่งยืนต่อตนเองและสังคม

ความสุขในระดับโลกและธรรม

ความสุขระดับใดที่ผู้สูงวัยควรเลือก : ความสุขในระดับธรรม ในพระพุทธศาสนาจะเป็นความสุขที่สอดคล้องกับนิพพานสุขและนิมิตสุข ซึ่งความสุขในประเภทนี้ ผู้ศึกษาได้กล่าวอ้างแล้วว่า เป็นความสุขที่อยู่นอกเหนือจากขอบเขตที่ผู้สูงวัยหรือมนุษย์ทุกคนจะเข้าถึงได้ง่าย ด้วยเงื่อนไข ตัวแปร และปัจจัยการเกื้อหนุนนั้นดูจะยากเกินความจำเป็นแก่พุทธศาสนิกชน แต่ถึงกระนั้น ความสุขในระดับธรรมก็สามารถเกิดขึ้นได้โดยปัจจัยตั้งหรือการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

ความสุขระดับโลกหรือความเป็นโลกุตรสุข จะทำให้เกิดการหลุดพ้นจากความอยากทั้งหลาย ในข้อที่ว่า วัตถุหรือสิ่งของที่ได้มา เกิดขึ้นตามความจำเป็นในการดำรงชีวิตและความสำคัญของการมีชีวิตอยู่ในโลกที่ผู้สูงวัยหรือมนุษย์ทุกคน ต้องทำความเข้าใจถึงแก่นแท้ของสิ่งของเหล่านั้น เพื่อบำรุงบำเรอความสุขให้พอดีกับตนเอง ไม่หลงมัวเมามากจนทำให้อยากมี อยากรับ อยากรู้จักจกสัน

ผลของความเข้าใจในการดำรงชีวิตให้มีความสุขระดับโลก จะทำให้ตนเองและสังคมมีความสุขได้ โดยการยึดถือเอาความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน ไม่ยึดติดอยู่กับสถานภาพและชื่อเสียง เกียรติยศ ทรัพย์สินเงินทอง ไม่เอาจัดเอาเปรียบหรือทำให้ผู้อื่นรวมทั้งสังคมวุ่นวายเดือดร้อน ซึ่งผู้สูงวัยและมนุษย์ทุกคนจะเข้าถึงความบรมสุขแห่งโลกที่ได้เกิดมาทำตนเองให้มีคุณค่า อันจะเป็นการก้าวไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนให้เข้าสู่ความสุขในระดับอื่น ๆ จนสามารถบรรลุถึงความสุขสูงที่สุดหรือนิพพานก็เป็นได้

เจริญชีวิตตามหลักพุทธทศาวา 4

การพัฒนาให้ผู้สูงวัยหลุดพ้นจากความทุกข์ควรใช้วิธีการใด : ความเชื่อมโยงความสุขอันเป็นผลของการส่งเสริมความสุขจากหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ระหว่างความสุขและความทุกข์ กามสุข และสุขแบบโลก ผู้ศึกษาพบว่า การดำรงชีวิตในแต่ละวันควรมีการพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ที่กระทำโดยใช้สติและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแบบแผน ซึ่งผู้สูงวัยหรือมนุษย์ทุกคนสามารถกระทำได้อย่างง่าย คือ การใช้การเจริญหรือพัฒนาตนเองในแต่ละด้านอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยยึดหลักการของพุทธธรรมที่ได้ศึกษามาข้างต้น และจะแสดงผลดังต่อไปนี้

1) พัฒนากาย เป็นวิธีการดูแลรักษาร่างกายไม่ให้เจ็บไข้ได้ป่วยตามยุคสมัย รวมถึงการพัฒนาปรับปรุงสภาวะของอารมณ์ที่สัมพันธ์กับร่างกาย เช่น การเดินจงกรมพิจารณาควบคู่กับการนบย่างก้าวที่ละก้าว และใช้เวลาประมาณ 15-30 นาทีต่อวัน เปรียบเสมือน

การออกกำลังกาย ทำให้ร่างกายแข็งแรงและยังเป็นการเจริญสติ เพื่อปรับปรุงสภาวะอารมณ์หรือการบังคับระงับความทุกข์จากอารมณ์ขุ่นมัวต่าง ๆ และยังก่อให้เกิดความสุขในระดับโลกขึ้นกับตนเอง หรือชักชวนลูกหลาน ญาติมิตร กัลยาณมิตรในขณะที่มีเวลาว่าง โดยใช้วิธีการเดินจงกรมเป็นกิจกรรมเพื่อสภาวะที่ดีต่อเนื่องในแต่ละวัน ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงสภาวะความรักที่มีต่อครอบครัว การดูแลเอาใจใส่ การทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อการพัฒนาาระบบทางร่างกาย อันมีผลต่อการพัฒนาด้านอื่น ๆ ของตนเองและสังคมต่อไป

2) พัฒนาศีล เป็นการดำรงชีวิตอยู่ในสภาวะปกติของโลกตามยุคสมัย ด้วยความสุขในระเบียบวินัยรวมถึงการปฏิบัติตนให้ดำรงอยู่ในศีล 5 อยู่ตลอดเวลา ทั้งร่างกาย วาจา และความรู้สึกนึกคิด เพราะศีลเป็นหลักในการกระทำตนให้เกิดความเจริญในทุกด้าน เช่น การไม่ดื่มสุราของมึนเมาที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งทรัพย์สินหรือการควบคุมตนเองให้หลงไปสู่อุบายของความทุกข์อื่น ๆ โดยการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ให้เป็นงานอดิเรก การไม่พูดปดพูดให้ร้ายแก่ผู้อื่น การสำรวมกายและใจ ไม่ลุ่มหลงอยู่กับอบายมุข ซึ่งผู้สูงวัยและมนุษย์ทุกคนสามารถกระทำให้เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวัน

3) พัฒนาจิต เป็นการฝึกพิจารณาหรือรำลึกตัวอยู่เสมอว่า ควรเพ่งนิมิตพิเคราะห์การใช้ชีวิตด้วยจิตใจที่เบิกบาน เอิบอ้อม เพราะจิตในที่นี้หมายถึงสภาพหรือสภาวะของจิตใจ โดยคิดอยู่เนื่อง ๆ ว่า สิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงเกิด เห็นก็แคเห็น ได้กลิ่นก็แคได้กลิ่น เช่น เห็นบุตรหลานนั่งเล่นโทรศัพท์มือถือ ก็คิดเสียว่ามันเป็นกระเสแห่งโลกของเทคโนโลยี ไม่ควรต่อว่าหรือตีเตือนให้เป็นการเสียความรู้สึกต่อกัน อันเป็นการระงับอารมณ์ไม่ให้ฟุ้งซ่านจนเกิดเป็นความทุกข์ จิตใจของผู้สูงวัยหรือมนุษย์ทุกคนก็จะเกิดความสมบูรณ์พูนสุข หรือการจัดการกับสภาวะทางจิตที่แปรปรวนด้วยกิจกรรมการสวดมนต์ ไหว้พระก่อนนอน พิจารณาร่างกาย เวทนา จิต และธรรม เพื่อฝึกฝนให้จิตมีความตั้งมั่นไม่เป็นคนโมโหร้ายจนเกิดผลเสียตามมา

4) พัฒนาปัญญา เป็นการใช้ประสบการณ์ การรับฟัง การทำกิจกรรมทางสังคม และการศึกษาเรียนรู้เรื่องโลกให้แจ่มแจ้งเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ด้วยการเปิดใจและใช้ความคิดในแง่บวก ทั้งปรับปรุงลักษณะนิสัย การทำงาน การใช้เวลาว่าง รวมไปถึงการเข้าสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อกระบวนการใช้ชีวิตได้อย่างมีสติ และการใช้ปัญญาพิจารณาถึงความทุกข์ที่เกิดก็จะสามารถขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ด้วยความเข้าใจถึงเหตุและผล เช่น เมื่อผู้สูงวัยหรือมนุษย์ทุกคนมีการดูแลรักษาสภาพร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง

แรง รักษาศีลและดำรงตนให้อยู่ในระเบียบวินัยของสังคม ทั้งฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้เบิกบานอิ่มสุขไม่ฟุ้งซ่าน ก็สามารถนำสิ่งที่ดีที่มีการพัฒนาการดำเนินชีวิตจากการปฏิบัติไปสอนสั่ง อันเป็นรูปแบบของตัวอย่างในการใช้ชีวิต เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ และองค์ความรู้จากการกระทำสิ่งที่ว่ามานี้ ให้แก่บุตรหลานหรือผู้อื่นให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป

สรุป

ในการเสริมสร้างความสุขสำหรับผู้สูงวัย พบว่า แนวคิดการเจริญภาวา 4 อันเป็นการปฏิบัติธรรมที่สามารถทำได้ทุกที่ โดยการใช้สติใช้ปัญญาและไม่มมงาย เช่น การประกอบพิธีกรรม การรักษาศีล ฯลฯ ซึ่งเป็นการปรับตัว ปรับพฤติกรรมให้สอดคล้องกับสังคมยุคปัจจุบัน เป็นการพัฒนาไปสู่ความสุขเกี่ยววัตถุ การทำงาน อิ่มสุขกับสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ในปัจจุบัน การเจริญภาวา 4 ยังเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดีมีน้ำใจ และสามารถแก้ปัญหาในแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิต เพราะหลักภาวาเป็นการฝึกฝนอบรมตนเองอย่างเป็นลำดับขั้นตอน โดยเริ่มจากการขัดเกลาร่างกาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ การฝึกอบรมจิตให้เกิดสมาธิด้วยการสำรวมระวังด้วยใจเป็นกลาง ให้เกิดปัญญารู้แจ้งถึงสัจธรรมหรือความจริงของโลก โดยยึดหลักการ ได้แก่ (1) พัฒนาร่างกายให้มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อม (2) พัฒนาศีลให้ตนตั้งอยู่ในกฎระเบียบของสังคม (3) พัฒนาจิตให้มีจิตที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมความดี (4) พัฒนาปัญญาอันเป็นการเสริมสร้างความรู้ความคิดให้เท่าทันโลก จะเห็นได้ว่า หลักพุทธธรรมการภาวา 4 ในพระพุทธศาสนาจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาให้กับผู้สูงวัยในสังคมไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

- พระไตรปิฎกภาษาไทย. (2539). ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทย์ วิทเวทย์. (2547). **ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- พระมนัสพล วรสุทธิ (ยังทะเล). (2553). **การศึกษาเปรียบเทียบหลักนิรามิสสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับทฤษฎีอสุขนิยามในปรัชญาตะวันตก**. วิทยานิพนธ์. พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ปิยะมาศ ใจไฝ่, (2561). **ปรัชญาเซน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดอะปรินท์ไอดี. ราชบัณฑิตยสถาน. (2543). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.
- อังศุมาลย์ บุญยวาณิชย์กุล. (2557). **การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในชีวิตประจำวันของผู้สูงวัยบ้านธรรมปกรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์. พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วุฒินันท์ กันทะเตียน. (2563). **แก่นสารณสงเคราะห์ในคัมภีร์พุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์.

จิตนิยมตามแนวคิดของพระพุทธศาสนานิกายโยคอาจารย์ idealism according to the concept of Yogacara Buddhism

พระมหาเอกชัย ญาณิสโร

Phamaha Ekachai Yanissaro

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ธาวิช ถนอมจิตต์

Taviz Tatnormjit

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Pibulsongkram Rajabhat University

Corresponding Author, E-mail: LPramchit88.lm@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาแนวคิดเรื่องจิตนิยมของพระพุทธศาสนานิกายโยคจารย์ ผลการศึกษาพบว่า สำนักโยคจารย์มีแนวคิดที่ “จิตหรือวิชญาณเท่านั้นเป็นความจริง” เพราะทัศนะที่ว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เกิดมาจากจิต จิตเป็นตัวสร้างปรากฏการณ์ทั้งหลาย ความรู้ความจริง หรือแม้แต่ความหลุดพ้นล้วนเกิดขึ้น เป็นไป และดับลงหรือจบสิ้นที่กระบวนการทำงานของจิตทั้งนั้น วัตถุ (หรืออารมณ์) ภายนอกมีหรือไม่มีไม่อาจยืนยันได้” จิตตธรรม 8 ถือว่าเป็นธรรมพื้นฐานและสำคัญยิ่งของสำนักโยคจารย์ที่พัฒนาการเป็นวิชญาณ 8 ประกอบด้วย (1) จักขุวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางตา (2) โสตวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางหู (3) ชานวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางจมูก (4) ชิวหาวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางลิ้น (5) กายวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางกาย (6) มโนวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางใจ (7) กลิขภูมิโนวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้และยึดถืออารมณ์ภายใน และ (8) อายวิชญา จิตทำหน้าที่รู้เก็บก่อบรุง คือเก็บพิชชะของสิ่งทั้งปวงไว้ และนำเอาพิชชะที่เก็บไว้มาสร้างสรรค์ สำนักโยคจารย์ยืนยันว่า ชันธ ธาตุทุกอย่างที่ทำให้เกิดวัตถุและภาวะในโลกนี้ไม่มีอยู่จริง จิตเท่านั้นมีอยู่จริง

คำสำคัญ : จิตนิยม, แนวคิด, นิกายโยคจารย์

Abstract

This article aims to study the concept of idealism of Yogacara Buddhism. The results showed that Yogacara has the concept of metaphysics that “Only the mind or the mind is the truth” because of the view that “Everything is born from the mind. The mind is the creator of all phenomena. knowledge of truth or even liberation arises, arises, and ceases or ends at all processes of the mind. The presence or absence of external objects (or emotions) cannot be confirmed.” The 8 citta dharmas are considered to be the fundamental and essential dharmas of the Yogacara school that developed into the 8 Wisdoms, consisting of: (1) Cakhuwichan, the mind responsible for the perception of the eye; Ears (3) Khanvijyan, the mind knowing the emotions through the nose (4) Chivahavijyan, the mind knowing the emotions through the tongue (5) The body Vijyan, the mind knowing the bodily emotions (6) Manovic. Intellectually, the mind is responsible for knowing the emotions of the mind. (7) Klitthamanovitchaya The mind is responsible for knowing and holding on to the inner emotions and (8) Alayavijaya The mind is responsible for knowing and building. is to keep all things and bring the Picha that has been stored to create The Yogacara School asserts that khandha, all elements that create objects and conditions in this world do not exist. Only the mind exists.

Keywords : idealism, concept, yogacara

บทนำ

พุทธปรัชญาสำนักโยคจาร (หรือ วิชญาณวาท) เป็นพระพุทธศานานิิกายมหายานที่พัฒนาขึ้นในอินเดียราวพุทธศตวรรษที่ 9 คำว่า “โยคจาร” หรือ “วิชญาณวาท” บ่งบอกว่า นิิกายนี้ให้ความสำคัญแก่เรื่องการปฏิบัติกรรมฐาน (โยคจาร แปลว่าการปฏิบัติกรรมฐาน) ในฐานะเป็นเครื่องมือหรือพัฒนาจิต (วิชญาณวาท แปลว่า นิิกายแห่งจิตหรือวิญญาน) ดังนั้น

หัวใจคำสอนของนิกายโยคอาจารย์รวมศูนย์อยู่ที่เรื่องจิตเป็นสำคัญ (พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกร (พรธรรมา), 2563: 6) นิกายนี้ถูกมองว่า มีแนวคิดแบบ “จิตนิยม” (Idealism) ตัวอย่างเช่น การตีความกระแสหลักที่ได้รับการยอมรับมายาวนาน คือ การตีความแบบจิตนิยมทางอภิปรัชญา ที่ว่า ความจริงทางอภิปรัชญาที่มีอยู่เพียงอย่างเดียวในทัศนะของนิกายโยคอาจารย์คือจิตเพียงเท่านั้น โลกภายนอกเป็นเพียงมายาภาพที่เกิดจากการสร้างของจิต

คำว่า จิต มีปรากฏในภาษาบาลีหลายคำ เช่น เจต, มน, วิญญูณ, ททย, มานส, อนุตร, อตต (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2559: 175) มีบทวิเคราะห์และคำแปลว่า จินตเตตติ จิตตํ ธรรมชาติที่คิด และอีกบทว่า อารมมณํ จินตเตตติ วิชาณาตติ จิตตํ ธรรมชาติที่รู้ อารมณํ และอีกบทว่า ขวนวิถิวเสน อตตโน สนตทานํ จิโนตติ จิตตํ ธรรมชาติที่สะสมการสืบต่อของตนไว้ด้วยอำนาจขวนวิถิ (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2558: 335)

จิตนิยม (Idealism) เป็นทรรศนะทางปรัชญา เชื่อว่าจิตหรือสภาวะนามธรรมคือความเป็นจริงสูงสุด (ultimate reality) ทุกอย่างในโลกเป็นจิตและเป็นสิ่งที่จิตแสดงตัวออกมาวัตถุเป็นเพียงผลการแสดงตัวของจิตเท่านั้น วัตถุที่แท้จริงจึงไม่มี นักปรัชญาที่เชื่อว่าความแท้จริงเป็นจิตก็ยังมีความเห็นแตกต่างกันไป ได้แก่ จิตนิยมแบบเพลโต (Platonic idealism) จิตนิยมแบบเบิร์คเลย์ (subjective idealism) จิตนิยมแบบคานท์ (transcendental idealism) และจิตนิยมแบบเฮเกล (absolute idealism) โยคจารย์จะถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกจิตนิยมสุดโต่งเสมอ เพราะเป็นที่เข้าใจทั่วไปว่าพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาในฐานะเป็นปฏิกริยาต่อศาสนาพระเวท ซึ่งสอนเน้นความดำรงอยู่แห่งวิชญาณสากล เน้นศักยภาพของพระเจ้า ในขณะที่พระพุทธศาสนาปฏิเสธความดำรงอยู่แห่งวิชญาณสากล ปฏิเสธศักยภาพของพระเจ้า แต่หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว กลับปรากฏว่า สำนักโยคจารย์นำเรื่องจิตมาสอนในลักษณะเป็นวิชญาณสากล จึงทำให้เกิดคำถามขึ้นมา โยคจารย์ไม่ได้เป็นจิตนิยมสุดโต่ง ไม่ปฏิเสธโลกแห่งวัตถุ แต่สอนเน้นจิตมากเกินไปจึงดูเหมือนว่าเป็นพวก จิตนิยมสุดโต่ง (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2544: 208)

จิตตามแนวคิดของสำนักโยคจารย์

คำว่า “จิต มโน วิชญาณ” ของสำนักโยคจารย์ ได้รับการพัฒนาเป็นวิชญาณ 8 ว่าโดยประเภทแล้วมี 3 คือ ประเภทแรกวิชญาณมี 8 ประกอบด้วย (1) วิชญาณทางตา (จักขุวิชญาณ) (2) วิชญาณทางหู (โสตวิชญาณ) (3) วิชญาณทางจมูก (ฆานวิชญาณ) (4) วิชญาณทางลิ้น (ชีวาหาวิชญาณ) (5) วิชญาณทางกาย (กายวิชญาณ) (6) วิชญาณทางใจ

2.1.1. “จิตมาตร” ในคัมภีร์ขั้นต้นคำว่าคัมภีร์ขั้นต้นในที่นี้ หมายถึงพระสูตรมหายานยุคต้นหรือยุคก่อนที่จะเกิดนิกายโยคจาร คัมภีร์ที่ถือว่าเก่าแก่ที่สุดที่ปรากฏคำว่า “จิตมาตร” และ “วิญญูปติมาตร” ‘เท่าที่ค้นพบในปัจจุบันนี้มี 3 พระสูตรด้วยกัน คือ “ทศกมุทิสสูตร” “สันนิษฐานโมจนสูตร” และ “ลึงกาวตารสูตร” พระสูตรเหล่านี้ถือว่าพุทธพจน์ที่ตรัสโดยพระพุทธเจ้า ดังนั้น จึงเป็นที่ยอมรับร่วมกันของชาวมหายานเกือบทุกนิกาย

1) ทศกมุทิสสูตร สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระสูตรมหายานที่เก่าแก่ที่สุดที่ปรากฏคำว่า “จิตมาตร” ได้รับการแปลเป็นภาษาจีนโดยท่านธรรมรักษา ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 3 ในพระสูตรนี้ปรากฏข้อความว่า “จิตตมาตรม อิทม ยทม อิทมุ ไตรธาตุกม” แปลว่า ไตรธาตุเหล่านี้ (กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ) เป็นเพียงจิตเท่านั้น

2) สันนิษฐานโมจนสูตร เป็นพระสูตรที่เก่าแก่รองลงมาจากทศกมุทิสสูตร สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งก่อนลึงกาวตารสูตรหนังสือบางเล่มระบุว่าแต่งประมาณ ค.ศ 325 ถือว่าเป็นพระสูตรแรกที่ปรากฏคำว่า “วิญญูปติมาตร” ดังข้อความที่ว่า “ท่านไมเตรยะ ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ รูปทั้งหลายที่รับรู้ในกรรมฐาน ต่างจากจิตหรือไม่ ? พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ไมเตรยะ ไม่แตกต่างกันเลย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะรูปเหล่านี้ หาใช่อะไรอื่นไม่ หากแต่คือมโนภาพของจิตเท่านั้น ไมเตรยะ เราได้อธิบายแล้วว่าอารมณ์กรรมฐานของวิญญูณ หาใช่อะไรอื่น ไม่ หากแต่คือมโนภาพของจิตเท่านั้น (วิญญูปติมาตร)

3) ลึงกาวตารสูตร เป็นพระสูตรที่น่าจะเป็นที่รู้จักและได้รับการอ้างอิงมากที่สุด ในงานศึกษาเกี่ยวกับนิกายโยคจารและถือว่าเป็นคัมภีร์ขั้นต้นที่ปรากฏคำว่า “จิตมาตร” และ “วิญญูปติมาตร” มากที่สุด ดังข้อความที่ว่า “ณ เวลานั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้เปล่งคาถานี้ขึ้นว่า โลกตามที่เรามองเห็นนี้ มิได้มีอยู่จริง ความหลากหลายของสิ่งต่าง ๆ ที่เรามองเห็นเกิดมาจากจิต ร่างกายของเราทรัพย์สินของเรา และบ้านเรือนของเราเป็นเพียงภาพที่สะท้อนออกมาจากอภิวินญาณเท่านั้น” และข้อความที่ว่า “มหามติ ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต สรรพสิ่งมิได้อุบัติขึ้น ทำไมหรือ ก็เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่อยู่จริงนั่นเอง สรรพสิ่งเป็นเพียงภาพสะท้อนของจิต”

2.1.2 “จิตมาตร” ในคัมภีร์ชั้นรอง

คำว่าคัมภีร์ชั้นรองในที่นี้ หมายถึงคัมภีร์ที่แต่งขึ้นในยุคที่นิกายโยคจารเกิดขึ้นเรียบร้อยแล้ว ซึ่งแต่งโดยคณาจารย์ของฝ่ายโยคจารเอง ได้แก่คัมภีร์ประเภท “ศาสตร์” “ภาสยะ” และ “กา” คัมภีร์สำคัญที่ปรากฏคำว่า “จิตมาตร” “วิญญูปติมาตร” และ “อภิวินญาณ” ผู้เขียนขอยกตัวอย่าง 5 คัมภีร์หลัก ๆ ดังนี้

1) คัมภีร์ “มัธยานตวิภังค์” แต่งโดยท่านไมเตรยนาถ ผู้ริเริ่มก่อตั้งนิกายโยคาจารย์และเป็นอาจารย์ของท่านอสังคะ และวสุพันธ์ุ คัมภีร์นี้มีความยาว 22 โศลก (คาถา) และในโศลกที่ 3 ปรากฏข้อความว่า “วิญญูณ ปรากฏขึ้นโดยสะท้อนภาพวัตถุ สัต อาตมัน และมโนภาพ วัตถุภายนอกไม่มีอยู่ไม่ และเพราะความไม่มีแห่งวัตถุภายนอกนั้น วิญญูณ จึงไม่มีเหมือนกัน

2) คัมภีร์ “ไตรสภานิรเทศ” แต่ง โดยท่านวสุพันธ์ุ คัมภีร์นี้มีความยาว 38 โศลก ในโศลกที่ 6 มีข้อความว่า “จิตนั้นมี 2 อย่าง คือ เหตุจิตและผลจิต เหตุจิต เรียกว่า อalayavijñāna ส่วนผลจิต เรียกว่า pravṛttivijñāna วิญญูณอย่างหลังนี้มี 7 อย่าง” และในโศลกที่ 7 มีข้อความว่า “alayavijñāna เรียกว่า จิต เพราะสังสมพีชะ สังกิเลส และวาสนาทั้งหลาย pravṛttivijñāna เรียกว่า จิต เพราะเป็นไปโดยอาการอันวิจิตร” alayavijñāna มักจะแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “store consciousness” หมายถึงวิญญูณที่เก็บหรือสังสมพีชะประเภทต่าง ๆ ส่วนpravṛttivijñāna มักจะแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “evolved or active consciousness” หมายถึงวิญญูณที่วิวัฒนาการไป เป็นไป หรือทำการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ

3) คัมภีร์ “ตริงศติกา” แต่งโดยท่านวสุพันธ์ุ คัมภีร์นี้มีความยาว 30 โศลก ในโศลกที่ 1 มีข้อความว่า “การใช้คำว่าอาตมัน และธรรม มีประการต่างๆ แต่คำทั้งสองนี้หมายถึงความแปรแห่งวิญญูณ (วิชญานปริณาม) ความแปรแห่งวิญญูณมี 3 อย่าง” และในโศลกที่ 2 มีข้อความว่า “ความแปรแห่งวิญญูณ 3 อย่าง คือ วิบาก การคิดตรึกตรอง และมโนภาพของวัตถุ(วิชญูปติ) อย่างแรกเป็นวิบากแห่งพีชะทั้งปวง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อาลขวิญญูณ”

4) คัมภีร์ “วิงศติกา” แต่งโดยท่านวสุพันธ์ุ คัมภีร์นี้มีความยาว 20 โศลก ในโศลกที่ 1 ปรากฏข้อความว่า “สรรพสิ่งเป็นมโนภาพของจิตเท่านั้น (วิชญูปติมาตร เพราะเป็นเพียงการปรากฏแห่งวัตถุ ไม่มีอยู่จริง เปรียบเหมือนบุคคลผู้เป็นโรคตา มองเห็นสิ่งทั้งหลายเหมือนเส้นผมและดวงจันทร์ เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง”

5) คัมภีร์ “วิชญูปติมาตรตาสิทธิ” เป็นคัมภีร์ที่ท่านวสุพันธ์ุแต่งแก้โรคถกคัมภีร์ของท่านเอง คือ คัมภีร์วิงศติกา ในโศลกที่ 1 ปรากฏข้อความว่า “นี่เป็นเพียงมโนภาพของจิตเท่านั้น เพราะมันสะท้อนภาพแก่วัตถุอันไม่มีอยู่จริง เหมือนการเห็นเส้นผมและดวงจันทร์ (สองดวง) ของบุคคลผู้มีทุกข์เพราะโรคตา”

2.1.3 “จิตมาตร” “ในทัศนะของนักวิชาการทั่วไป

เอ็ดเวิร์ด คอนซ์ มองว่า “จิตมาตร” หมายถึงแนวคิดที่ถือว่าความคิดและสิ่งทั้งมวลย่อมเป็นจิตเท่านั้น รากฐานแห่งการหลอกตัวเองของเราก็คือ เราไปยึดถือว่าสิ่งที่จิตของเราสมมุติให้เป็นวัตถุภายนอกนั้น เป็นอีกโลกหนึ่งที่อยู่อิสระจากจิตของเราเอง ซึ่งที่จริงแล้วจิตนั่นเองที่เป็นทั้งกำเนิดและสาระสำคัญของวัตถุภายนอกนั้นอย่างแท้จริง โลกภายนอกนั้นที่แท้ก็คือจิตนี่เอง การที่วัตถุภายนอกมีอยู่หลากชนิดก็เป็นเพียงการแสดงออกทางจิต ไม่ใช่อะไรอื่นนอกจากความคิดเช่นเดียวกับภาพลวงตาในพยับแดดที่เราหลงคิดว่าเป็นน้ำ ความจริงแล้วหามีน้ำอยู่จริงไม่

ที.อาร์.วี. มูรติ มองว่า “วิชยานวาท ยึดถือจุดยืนแบบจิตนิยมที่ว่าจิตเท่านั้นเป็นจริง วัตถุเป็นสิ่งที่ถูกจิตปรุงแต่งหรือสร้างขึ้นและออกมาจากจิต แม้นิกายโยคอาจารย์ใช้ศัพท์หลากหลาย เช่น ชญาน วิชยาน วิชญุปติ จิต สวสังเวทนะ เป็นต้น ที่จริงแล้วก็หมายถึงตัวกระทำการสร้าง หรือเจตจำนง วิชยานของนิกายนี้ก็คือกิริยาภาพบริสุทธิ นั่นเอง” ตามคำนิยามของมูรติในที่นี้ จิตมาตรของโยคอาจารย์ มีลักษณะคล้ายคลึงกับ “สัต” (Being) หรือ “พรหมัน” ของลัทธินิวทอน เวทนานตะนั่นเอง ในฐานะเป็นองค์แห่งเจตจำนง หรือองค์ผู้สร้างที่บริสุทธิ อันเป็นแหล่งกำเนิดของสรรพสิ่ง

เสถียร โพธิ์นันทะ ให้มองว่า นิกายโยคอาจารย์ได้สร้างปรัชญาแบบปรัชญาแบบจิตนิยม (Idealism) ขึ้นมาจาก “อภยวิญญาน” คือสอนว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีสภาพเป็นจิต และออกจากจิตทั้งสิ้น เป็นมูลการณ์ของโลกแลสรรพสิ่ง ดังข้อความในอภิธรรมสูตรที่ว่า “อนาทิกาลิโก ธาตุะ สรวรรณสมาสฺรยะ ตสมินฺ สติ คติ สรวา นิรวาณาธิโกมิปฺวา” แปลว่า ธาตุที่ไม่มีกาลเบื้องต้น (อภยวิญญาน) เป็นที่อาศัยแห่งธรรมทั้งปวง เมื่อธาตุนั้นมีก็มีคติทั้งปวง แม้การบรรลุพระนิรวาณก็ย่อมมีด้วย นั่นคืออภยวิญญานเป็นมูลฐานแห่งสรรพสิ่ง ถ้าไร้อภยวิญญานนี้แล้ว สรรพสิ่งก็ไม่มี ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยสรรพสิ่งเป็นเงาสะท้อนหรือเป็นพฤติกรรมของอภยวิญญานนั่นเอง อภยวิญญานมีหน้าที่ 2 อย่าง คือ “เก็บ” และ “ก่อ” คือ เก็บเอาพีชะหรือเมล็ดพันธุ์ของสิ่งทั้งปวงเอาไว้เช่น กุศล อกุศล อาสวะ และอนาสวะ เป็นต้น จากนั้น จึงก่อหรือแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมา

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ กล่าวว่า นิกายโยคอาจารย์ถือว่าจิตหรือ วิชยานเป็นสัจจะเพียงหนึ่งเดียว วัตถุภายนอกเป็นอสัจจะ เหมือนความฝันหรือภาพลวงตา การที่จะเข้าใจลักษณะ พัฒนาการ และการทำงานของจิตต้องปฏิบัติโยคะ จิต คือปรากฏการณ์ที่เป็นเหตุให้ความมีอยู่แห่งจักรวาลปรากฏออกมา แม้จะไม่สามารถทำงานได้เหมือนคอมพิวเตอร์ แต่ก็ทำได้หลายสิ่งหลายอย่างที่ไม่มีความคิดได้ รูปธรรมในโลกแม้จะซับซ้อนแต่สามารถ

หยั่งถึงได้ ส่วนจิตนั้นซับซ้อนทั้งโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ยากที่จะหยั่งถึง

สมภาร พรหมตา มองว่า โลกทางกายภาพที่เราได้สัมผัสอยู่ทุกวันนี้มีได้เพราะมีจิต หากไม่มีจิต สิ่งเหล่านี้ย่อมไม่มีจักรวาลในทัศนะของนิกายโยคอาจารย์ประกอบด้วยสิ่งเดียว สิ่งนี้กายนี้เรียกว่าจิต (Mind) ร่างกายของเราและทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ที่เราสะสมไว้ เราอาจเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง และมีอยู่ต่างหากจากสิ่งที่เรียกว่าจิต แต่สำหรับนิกายโยคอาจารย์ ร่างกาย ทรัพย์สินสมบัติ และบ้านเรือนของเราจะมีไม่ได้ ถ้าไม่มีจิต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง สิ่งเหล่านี้เมื่อทอนลงจนถึงที่สุดแล้วก็คือผลผลิตของจิตนั่นเอง จักรวาลนี้จึงมีเพียงจิตกับผลผลิตของจิตเท่านั้น (Mind and manifestation of Mind) (พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, 2547: 32-35)

3. ปรัชญาจิตนิยมสัมบูรณ์

จิตนิยม (Idealism) เป็นทรรศนะทางปรัชญา เชื่อว่าจิตหรือสภาวะนามธรรม คือความเป็นจริงสูงสุด (ultimate reality) ทุกอย่างในโลกเป็นจิตและ เป็นสิ่งที่จิตแสดง ตัวออกมาวัตถุเป็นเพียงผลการแสดงตัวของจิตเท่านั้น วัตถุที่แท้จริงจึงไม่มี นักปรัชญาที่เชื่อว่าความแท้จริงเป็นจิตก็ยังคงมีความเห็นแตกต่างกันไป ได้แก่ จิตนิยมแบบเพลโต (Platonic idealism) จิตนิยมแบบเบิร์คเลย์ (subjective idealism) จิตนิยมแบบค่านท์ (transcendental idealism) และจิตนิยมแบบเฮเกิล (absolute idealism) ดังที่ได้ศึกษาตามลำดับ

ปรัชญาจิตนิยมสัมบูรณ์ (absolute idealism) เป็นทรรศนะที่ถือว่าสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีสภาพเป็นจิต สิ่งนั้นเป็นสิ่งสัมบูรณ์ (the Absolute) ไม่มีขอบเขตจำกัด เป็นที่เกิดและที่อาศัยของสิ่งทั้งหลาย ส่วนที่ปรากฏต่อเราว่าเป็นจิตและวัตถุทั้งหลายนั้น เมื่อวิเคราะห์แล้วก็เห็นแต่เพียงการสำแดงของจิตสัมบูรณ์นี้เท่านั้นในยุคร่วมสมัยนี้ถึงแม้ว่าจะมีนักปรัชญาหลายสำนักมุ่งความสนใจค้นคว้าหาข้อเท็จจริงของ โลกภายนอก แต่เราจะ เห็นว่ายังมีนักปรัชญาอีกหลายท่านมุ่งค้นหาสภาวะแห่งความเป็นจริงทางอภิปรัชญาดังที่ผู้เขียนจะศึกษาความคิดของนักปรัชญาจิตนิยมสัมบูรณ์คนสำคัญ ๆ ดังนี้

อภิปรัชญาของโทมัส ฮิล กรีน (Thomas Hill Green 1836 - 1882) เป็นนักปรัชญาจิตนิยมวัตถุนิยมชาวอังกฤษ ได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบจิตนิยมจากค่านท์ (Kant) และเฮเกิล (Hegel) แนวคิดของกรีนคัดค้านหลักการประจักษ์นิยมของฮิวม์ที่ว่าจิตคือผลปรากฏการณ์ กรีนมีความเห็นว่ามนุษย์มิใช่ เป็นเพียงผลผลิตของธรรมชาติเท่านั้น แต่มนุษย์ยัง เป็นผลผลิตแห่งพลังงานทางธรรมชาติอีกด้วยด้วยมนุษย์จึง เป็นผู้มีชีวิตจิตใจด้วย

สำนึกที่มีอุดมคติทางศีลธรรมจรรยากรีนชี้ให้เห็นว่ามนุษย์มีหน้าที่เฉพาะคือการแสดงออกซึ่งความรู้เท่าที่จำเป็นไปได้ ด้วยจิตสำนึกที่จะ เป็นภาพสะท้อนให้เห็นจิตที่เป็นสากลที่มีความสัมพันธ์เกิดขึ้นมาเอง

กรีนได้จำแนกให้ เห็นความแตกต่างระหว่างวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ คือสิ่งที่อาจรับรู้ได้ด้วยการสังเกตและประสบการณ์และปรัชญาหรืออภิปรัชญาคือเรื่อง เกี่ยวข้องกับจิตหรือสิ่งที่อยู่เหนือปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ

ทรศนะทางอภิปรัชญาของกรีน เขายอมรับว่ามีสิ่งแท้จริงและสิ่งแท้จริงคือจักรวาลแห่งจิตอัน เป็นระบบที่สัมพันธ์กัน และความสัมพันธ์ของระบบนี้จะเป็นไปได้ต้องอาศัยปัญญาขั้นสูงสุดซึ่งมาจากพระผู้เป็นเจ้า

อภิปรัชญาของบรัดเลย์ บรัดเลย์ (Francis Herbert Bradley 1864 - 1924) เป็นนักปรัชญาจิตนิยมสัมบูรณ์ ชาวอังกฤษ ผู้มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 บรัดเลย์ได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบปรัชญาจากนักจิตนิยมหลายท่าน ได้แก่ เฮเกล (Hegel) สปิโนซา (Spinoza) และโชเปนฮาวเออร์ (Schopenhauer) งานเขียนสำคัญของบรัดเลย์มีหลายเล่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือชื่อ “ปรากฏการณ์และสิ่งแท้จริง” (Appearance and Reality 1897) บรัดเลย์ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งอยู่ในตัวเอง (self - contradictions) ของ โลกปรากฏการณ์ระหว่างความคิด (thought) และสิ่งที่เป็นอยู่ (existence) กระบวนการของความคิดของมนุษย์เต็มไปด้วยความขัดแย้ง เพราะเราสัมผัสได้เพียงปรากฏการณ์บางส่วนเท่านั้น

ทรศนะทางอภิปรัชญาของบรัดเลย์ เขายอมรับว่ามีความจริงอันสูงสุด อันเป็นบ่อเกิดของปรากฏการณ์ทั้งหลาย ความจริงอันสูงสุดเป็นสิ่งสัมบูรณ์” มีความเป็นเอกภาพ (unity) ของสรรพสิ่งทั้งหลาย (wholeness) และมีความกลมกลืนกัน (harmony) ถ้าเรายอมรับว่าโลกนี้มีเพียงหนึ่งความขัดแย้งจะหมดไป ปรัชญาในความคิดเห็นของบรัดเลย์ก็คือ การใช้เหตุผลนำไปสู่ความจริงสูงสุดสิ่งสัมบูรณ์จึง เป็นเรื่องของการก่อสร้างของความคิด (idea construction) เกี่ยวข้องกับระบบที่แสดงความเป็น เอกภาพของสิ่งทั้งหลาย ดังนั้นในทรศนะของอินทรีย์สัมผัส (sentient experience) ความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับสิ่งสัมบูรณ์มนุษย์เราสามารถรู้ได้

ความคิดแบบจิตนิยมสัมบูรณ์ของกรีนและบรัดเลย์ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากเฮเกล (Hegel) นักจิตนิยมชาวเยอรมัน ได้แพร่หลายและมีอิทธิพลทางความคิดต่อนักปรัชญาอังกฤษ

โดยทั่วไป มีผลต่อการให้ความเชื่อถือแก่การยึดประสบการณ์เป็นมาตรการตัดสินว่าความจริงของฝ่ายประจักษ์นิยมอังกฤษคือทำให้ เชื่อถือน้อยลง ความพยายามในการตอบปัญหาอภิปรัชญาของฝ่ายจิตนิยมท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าเป็นรูปธรรมทางวิทยาศาสตร์นี้ เรากล่าวได้ว่าเป็นกระแสความต่อเนื่องของความสามารถทางปัญญามนุษย์จากยุคกรีกจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน

4. การตีความแบบจิตนิยม

4.1 จิตนิยมทางอภิปรัชญา

การตีความแบบจิตนิยมทางอภิปรัชญา คือการตีความที่ว่า นิกายโยคอาจารย์ปฏิเสธความมีอยู่ของโลกภายนอกแล้วเสนอว่าจิตเท่านั้นมีอยู่เพียงอย่างเดียว(Mind Only) นอกจากจิตแล้วไม่มีสิ่งอื่นใด (nothing but Mind) จิตเป็นสิ่งสัมบูรณ์ (the Absolute) เป็นจิตบริสุทธิ์ (Pure Spirit) เป็นกิริยาพอันบริสุทธิ์ (Pure Act) หรือเป็นเจตจำนงจักรวาล (Cosmic Will) จิตระดับนี้ไม่ใช่จิตปัจเจกหรือจิตเฉพาะบุคคล (individual minds) หากเป็นจิตสากลของมวลมนุษย์ทุกคน เรียกชื่อว่า “วิญญูปติมาตรตา” สำหรับจิตปัจเจกนั้นเป็นมิติด้านหนึ่งของจิตสากลที่ตกอยู่ในโลกสังสารวัฏเพราะมีอวิชชา โลกมายาภาพก็เป็นผลจากการสร้างของมิติด้านจิตปัจเจกนี้เอง ซึ่งเรียกชื่อว่า “อภุตปริกลโป” เมื่ออวิชชาถูกกำจัดออกไป มิติด้านจิตปัจเจกก็จะหยุดทำงานสร้างโลกมายาแล้วเข้าไปหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับจิตสากล (วิญญูปติมาตรตา) เรียกว่าการเข้าถึงภาวะเป็นหนึ่งเดียวหรือภาวะแห่งศูนยตา

กลุ่มนักวิชาการที่ตีความแบบนี้มักนำแนวคิดของนิกายโยคอาจารย์ไปเปรียบเทียบกับปรัชญาฮินดูสำนักอไทวตะ เวทานตะ คือ สำนักเวทานตะสอนว่า “พรหมัน” เป็นความจริงสูงสุดเพียงอย่างเดียว โลกนี้ไม่มีสิ่งอื่นใดเลยนอกจากพรหมัน (this world is nothing else but Brahman) ยกเว้นพรหมันทุกสิ่งทุกอย่างไม่จริงทั้งหมด (everything except Brahman is unreal) พรหมันเป็นสิ่งสัมบูรณ์ (the Absolute) เป็นอตตาสากล (Universal Soul/Self) เป็นรากฐานที่มาของสรรพสิ่งในจักรวาล ส่วนอตตปัจเจกที่เรียกชื่อว่า “ชีวาตมัน” (individual souls) เป็นเพียงมิติของพรหมันด้านที่หลงอยู่ในโลกมายา เมื่ออวิชชาถูกกำจัดให้หมดไป ชีวาตมันก็จะหลุดพ้นจากโลกมายาแล้วเข้าไปหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน นี่คือการเข้าถึงภาวะเป็นหนึ่งเดียวที่ปราศจากความเป็นคู่ (อไทวตะ/non-duality)

4.2 จิตนิยมอัตวิสัย

นักวิชาการที่ตีความแบบจิตนิยมอัตวิสัย (Subjective Idealism) มองว่า จิต

เป็นความจริงทาง ภาววิทยาที่มีอยู่เพียงอย่างเดียวในทัศนะของนิกายโยคาคจาร แต่ความมีอยู่ของจิตนี้ไม่เหมือนสิ่งสัมผัสหรือ พรหมันของสำนักกัโหวตะ เวทานตะ จิตของปัจเจกบุคคลจำนวนมากมีอยู่อย่างอิสระและหลากหลายในรูปของกระแสที่เกิดดับอย่างต่อเนื่อง ส่วนโลกภายนอกนั้นเป็นเพียงมายาภาพที่ไม่มีอยู่จริงการรับรู้สามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องอาศัยความมีอยู่ของวัตถุภายนอก (external objects) เพราะจิตของแต่ละคนมีอารมณ์หรือมโนภาพให้รับรู้ภายในอยู่แล้ว ดังนั้น การรับรู้โลกก็คือการรับรู้มโนภาพภายในจิตของใครของมันนั่นเอง อย่างไรก็ตาม มีปัญหาเกิดขึ้นว่าเมื่อการรับรู้เกิดขึ้นภายในจิตของแต่ละคน คนทั้งหลายจะสื่อสารได้ตรงกันหรือรับรู้ข้อมูลร่วมกันได้อย่างไร นักวิชาการบางท่านอย่างโทมัส อี. วูด ให้คำตอบค่อนข้างโลดโผนว่า มโนภาพที่มีอยู่ในจิตของมนุษย์นั้นเป็นของสาธารณะที่ทุกคนมีส่วนร่วมกัน นอกจากนั้น จิตของแต่ละคนยังทำงานประสานสัมพันธ์กันและสามารถถ่ายทอดข้อมูลระหว่างกันด้วยพลังแห่งโทรจิต (the power of telepathy) ได้อีกด้วย

4.3 การตีความแบบพหุสำนึกนิยม

คำว่า การตีความแบบ “พหุสำนึกนิยม” (realistic pluralism) ในที่นี้หมายถึง ทัศนะที่ว่า นิกายโยคาคจารยอมรับความจริงหลากหลายเหมือนพระพุทธรูปศาสนาฮินดู สิ่งที่นิกายโยคาคจารปฏิเสธไม่ใช่ความมีอยู่ของโลกภายนอกหากแต่คือโลกแห่งทวิภาวะระหว่างผู้ยึดถือกับสิ่งที่ถูกยึดถือมากกว่า (คราหยะ-คราหกะ) นักวิชาการที่เสนอการตีความแบบนี้ได้แก่ โทซุมมัตตัม (Thomas A. Kochum muttom) เขาไม่เห็นด้วยกับกลุ่มนักวิชาการที่ตีความแนวคิดของแบบจิตนิยมทางอภิปรัชญา (Metaphysical Idealism) เพราะถือว่าเป็นการตีความที่ไม่ตรงกับความหมายที่แท้จริงของคัมภีร์นิกายโยคาคจาร โทซุมมัตตัมได้เสนอเหตุผลประกอบในการตีความแบบพหุสำนึกนิยม 7 ประการหลัก ดังนี้

(1) คำว่า “จิตตมาตร” โทซุมมัตตัมมองว่า เหตุผลที่นำไปสู่การตีความแนวคิดของนิกายโยคาคจารผิดพลาดมาจากการนิยามความหมายของคำว่า “จิตตมาตร” ผิดพลาดเมื่อนิยามความหมายผิดจึงนำไปสู่การสรุปว่าเป็นคำที่ใช้ในความหมายระดับสูงสุดของคำว่า “จิตตมาตร” ในนิกายโยคาคจาร ไม่ได้ใช้บ่งบอกความมีอยู่ของสิ่งสูงสุด หากแต่เป็นคำสำหรับอธิบายประสบการณ์ในโลกสังสารวัฏของคนทั่วไป เพื่อชี้ให้เห็นว่าการรับรู้โลกของคนทั่วไปไม่ตรงกับความมีอยู่ของมันจริงๆ สิ่งที่พวกเขารับรู้ก็คือภาพตัวแทนของของจิต (mere representation of consciousness) หรือความคิดของเขาเท่านั้น (thought-only)(Kochumuttom,

(2) คำว่า “อภิปรัชญา” โกซุมัตตัมมองว่า ข้อความที่ถูกลำดับไปตีความแบบ เอกจิตนิยมอยู่บ่อยๆ คือ “การคิดปรุงแต่งอันไม่เป็นจริงมีอยู่” (อภิปรัชญา’สฺติ) หลายคนตีความว่าหมายถึงสิ่งที่มีอยู่จริง (จิต) ที่ทำการสร้างโลกภายนอกอันไม่มีอยู่จริง ที่จริง คำนี้เป็นอีกคำหนึ่งที่อธิบายประสบการณ์ในโลกแห่งสังสารวัฏ ไม่ได้มีความหมายในแง่ของการสร้าง (creation) หากแต่หมายถึงการคิดจำแนก (classification) หรือคิดแบ่งแยก (discrimination) เป็นทวิภาวะระหว่างผู้ยึดถือกับสิ่งที่ถูกยึดถือ ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปได้ว่าอภิปรัชญาเป็นคำที่อธิบายกระบวนการคิดปรุงแต่งของจิตของคนที่ยังอยู่ในโลกแห่งสังสารวัฏ ไม่ได้หมายถึงจิตสัมบูรณ์ในฐานะผู้ทำการสร้างโลกมาแต่อย่างใด

(3) การปฏิเสธทฤษฎีความรู้แบบสมนัย โกซุมัตตัมมองว่า เมื่อการรับรู้ของมนุษย์ไม่ตรงกับความเป็นจริงของโลกภายนอก แนวคิดเรื่องจิตตามตรรกศาสตร์ของ ท่านวสุพันธุ จึงเป็นแนวคิดที่ต้องการปฏิเสธทฤษฎีความรู้แบบสมนัย (correspondence theory of knowledge) ไม่ได้เกี่ยวกับการเสนอทฤษฎีเอกจิตนิยมแต่อย่างใด กล่าวคือ ประสบการณ์ในโลกสังสารวัฏในทัศนะของท่านวสุพันธุ สามารถเทียบกันได้กับประสบการณ์ในความฝัน สิ่งต่างๆ ที่เราพบในความฝัน ไม่อาจจะชี้ไปหาความมีอยู่จริงของมันได้ ดังนั้น จึงไม่แปลกอะไรที่ท่าน วสุพันธุจะเสนอว่าในสภาพที่บุคคลยังอยู่ในโลกแห่งสังสารวัฏ ประสบการณ์ต่างๆ ของเขา เป็นเพียงมโนภาพที่จิตของตนคิดสร้างขึ้นเท่านั้น

(4) พหุสัจนิยม ไม่ใช่เอกจิตนิยม โกซุมัตตัมยอมรับว่า การตีความแนวคิดของ นิกายโยคจารแบบจิตนิยมทางอภิปรัชญาอย่างที่ท่านวสุพันธุพยายามทำ ใ้เชื่อว่า จะไม่มีหลักฐานในคัมภีร์สนับสนุนเสียเลย แต่เขามองว่า เมื่อมองแนวคิดของนิกายโยคจารโดยภาพรวมทั้งระบบ การตีความแบบพหุสัจนิยม (realistic pluralism) น่าจะเหมาะสมกว่า หมายความว่า นิกายโยคจารยอมรับว่ามีความจริงดำรงอยู่อย่างหลากหลาย สิ่งนี้นิกายนี้ต้องการปฏิเสธคือ (1) จิตหรือวิญญาณเป็นสิ่งสัมบูรณ์ (2) สิ่งปัจเจก (individual beings) หรือปรากฏการณ์แปรสภาพมาจากจิตสัมบูรณ์ (3) สิ่งปัจเจกเป็นเพียงมายาภาพที่เกิดจากการปรากฏตัวของจิตสัมบูรณ์

(5) ปฏิเสธทวิภาวะ ไม่ใช่พหุภาวะ โกซุมัตตัมมองว่า สิ่งที่นิกายโยคจาร ต้องการปฏิเสธ คือ ทวิภาวะระหว่างผู้ยึดถือกับสิ่งที่ถูกยึดถือ (คราหะ-คราหยะ) ที่เกิดจากการคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ของจิต หาใช่พหุภาวะ (plurality) หรือความจริงที่มีอยู่อย่างหลากหลายไม่ การปฏิเสธทวิภาวะแต่ยอมรับพหุภาวะ ถ้ามองอย่างเผินๆ เหมือนเป็นการพูดขัดแย้งตัวเอง แต่ความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะทวิภาวะเป็นประเด็นทาง

ด้านญาณวิทยา(epistemological) หรือการรับรู้โลกของเรา ส่วนพหุภาวะเป็นประเด็นทางด้าน ภาววิทยา(ontological) หรือด้านความมีอยู่จริง ดังนั้น การปฏิเสธทวิภาวะจึงไม่ได้หมายความว่าต้องปฏิเสธพหุภาวะตามไปด้วย

(6) เน้นทฤษฎีความรู้ ไม่ใช่ทฤษฎีความเป็นจริง โกซุมมัดตัมมองว่าคำว่า “วิษณูปติมาตร” เป็นคำที่นิยมใช้ในยุคของท่านวสุพันธ์ มุ่งเสนอทฤษฎีความรู้มากกว่าทฤษฎีความจริง ในยุคของท่านวสุพันธ์ ไม่มีข้อความในคัมภีร์ใดเลยที่ใช้คำว่า “วิษณูปติ” หมายถึงสิ่งสัมบูรณ์ ตรงกันข้าม ความจริงที่กล่าวถึงในยุคนี้กลับเป็นเรื่องศูนย์ตา หมายถึงความว่างจากทวิภาวะระหว่างผู้ยึดถือกับสิ่งที่ถูกยึดถือ

(7) เน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี โกซุมมัดตัมมองว่า วัตถุประสงค์ในการก่อตั้งนิกายของชาวโยคจารนั้น เป็นเรื่องทางศาสนามากกว่าเรื่องทางปรัชญา โดยต้องการชี้ให้เห็นว่าประสบการณ์ในโลกแห่งสังสารวัฏได้ก่อทุกข์ให้แก่เราอย่างไร พร้อมทั้งชี้แนะว่าเราจะออกจาก วัฏวนแห่งความทุกข์นี้ได้อย่างไรมนุษย์ปุถุชนถูกอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ผลักดันให้คิดและมองโลกแบบทวิภาวะระหว่างตัวเองในฐานะผู้ยึดถือ กับ สิ่งที่ถูกยึดถือ (คราหค-คราหย) ผู้เสวย กับสิ่งที่ถูกเสวย (โภกตถ-โภชย) และผู้รู้ กับ สิ่งที่ถูกรู้ (ชญาตถ- ชญาย) การมองโลกแบบทวิภาวะอย่างนี้คือสิ่งที่ชาวโยคจารต้องการชี้ให้เห็นว่าเป็นมายาภาพที่ไม่มีอยู่จริงและก่อให้เกิดความทุกข์ในสังสารวัฏ ทางออกคือเราต้องพัฒนาญาณปัญญาที่ปราศจากการคิดแบ่งแยก (นิรวิกल्पชชาน) ขึ้นมา เพื่อที่จะได้มองโลกตามความเป็นจริง

4.4 การตีความแบบญาณวิทยา

คำว่า การตีความแบบญาณวิทยา (Epistemological Interpretation) ในที่นี้หมายถึงการที่ตีความว่า จุดสนใจของนิกายโยคจารไม่ใช่ปัญหาเรื่องความเป็นจริงทางภววิทยา (ontological) หรือทางอภิปรัชญา (metaphysical) หากแต่สนใจปัญหาทางด้านญาณวิทยาหรือการรับรู้โลกของมนุษย์มากกว่า แदन ลัสธอส (Dan Lusthaus) มองว่า คำสอนนิกายโยคจารสามารถสรุปรวมลงในคำว่า “วิษณูปติมาตร” แปลว่า “ไม่มีอะไรนอกจากการรับรู้” (nothing-but-cognition) ซึ่งคำนี้ถูกนำไปตีความอย่างผิดๆ ในความหมายแบบจิตนิยมทางอภิปรัชญาที่ว่าจิตอย่างเดียวเท่านั้นเป็นจริง สรรพสิ่งล้วนแต่ถูกสร้างขึ้นโดยจิตแท้ที่จริงแล้วนิกายโยคจารไม่ได้มองว่าวิญญาณเป็นความจริงสูงสุด หากแต่มองในฐานะเป็นต้นตอของปัญหาความทุกข์มากกว่า กล่าวคือปัญหาทั้งหลายเกิดจากการทำงานของจิตและปัญหาเหล่านั้นจะยุติลงได้ก็ด้วยการหยุดการทำงานของจิตในลักษณะอย่างนั้นเสีย ลัสธอสกล่าวอีกว่า ไม่มีคัมภีร์ใดของโยคจารสายอินเดียที่บอกว่าโลกถูกสร้าง

ขึ้นโดยจิต มีแต่บอกว่าเราเอาภาพของโลกที่ถูกปรุงแต่งขึ้นอย่างผิดๆไปใส่ให้แก่โลก กล่าวคือ จิตของเราไม่ได้สร้างโลกทางกายภาพ (physical world) ขึ้นมา จิตเพียงแต่ทำหน้าที่ตีความ ปรุงแต่ง สร้างสรรค์ และจำแนกแยกแยะข้อมูลเกี่ยวกับโลกที่รับเข้ามา แล้วยึดมั่นถือมั่นในโลกที่ถูกปรุงแต่งขึ้นอย่างผิดๆ นั้นในที่สุดโลกแห่งการปรุงแต่งก็กลับมาเป็นอุปสรรคขัดขวาง (อวરณะ) ไม่ให้เราเห็นโลกอย่างที่มีมันเป็น

4.5 การตีความเชิงปฏิบัติ

ในงานเรื่อง “On Knowing Reality” เจนิส ดีน วิลลิส (Janice Dean Willis) ได้ศึกษาคัมภีร์โพลีสตตวภูมิ ซึ่งแต่งโดยท่านอสังคะ คำตอบอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยได้พบในงานศึกษาชิ้นนี้ คือ ท่านอสังคะไม่ได้มองว่าจิตเป็นความจริงสูงสุดเพียงอย่างเดียว สิ่งที่เป็นความจริงสูงสุดในทัศนะของท่านคือ “ศูนยตา” วิลลิสมองว่า การแปลคำว่า “จิตตมาตร” เป็นภาษาอังกฤษว่า “Mind-Only” (จิตเท่านั้น) ของกลุ่มนักวิชาการที่ตีความแบบจิตนิยมทำให้เกิดความไขว่ไขว่ได้ง่าย เพราะเป็นการแปลที่แฝงนัยแนวคิดแบบจิตนิยมสัมบูรณ์ เขาได้เสนอคำแปลใหม่ว่า “just thought” หรือ “merely thought” (เป็นเพียงความคิดเท่านั้น) การแปลอย่างนี้ถึงจะไม่ตรงเสียทีเดียว แต่อย่างน้อยก็มีความหมายสอดคล้องกับแนวทางของนิกายโยคจารมากกว่า ในฐานะเป็นนิกายที่เน้นในเรื่องปฏิบัติโยคะที่สัมพันธ์กับการควบคุมความคิดจิตใจ

ข้อความนี้ทำให้วิลลิสมั่นใจอย่างมากว่า คำว่า “จิตตมาตร” หรือ “วิชญูปติมาตร” เป็นคำที่ใช้ในบริบทของการปฏิบัติกรรมฐาน พระสูตรนี้เป็นการสนทนากันระหว่างท่านไมเตรยะกับพระพุทธเจ้า ท่าน ไมเตรยะทูลถามว่าภาพนิมิตที่ปรากฏให้เห็นในกรรมฐานนั้น แตกต่างจากจิตหรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสว่าไม่แตกต่างจากจิตนั้น เพราะภาพนิมิตเหล่านั้นเป็นเพียงมโนภาพที่จิตคิดขึ้นดังข้อความที่ว่า

ท่านไมเตรยะ ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ รูปทั้งหลายที่รับรู้ในกรรมฐานต่างจากจิตหรือไม่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ไมเตรยะ ไม่แตกต่างกันเลย ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะรูปเหล่านี้หาใช่อะไรอื่นไม่ หากแต่คือมโนภาพของจิตเท่านั้น ไมเตรยะ เราได้อธิบายแล้วว่าอารมณ์กรรมฐานของจิต หาใช่อะไรอื่นไม่ หากแต่เป็นเพียงมโนภาพของจิตเท่านั้น

วิลลิส ได้ตั้งคำถามว่า ทำไมนิกายโยคจารจึงได้ให้ความสนใจเรื่องจิตมากเป็นพิเศษ สาเหตุก็เพราะว่าจิตเป็นแก่นสำคัญในกระบวนการปฏิบัติกรรมฐานและเป็นรากฐานแห่งความหลุดพ้น การมีสติรู้เท่าทันการทำงานของจิตจึงถือว่าเป็นการปฏิบัติกรรมฐาน

อย่างยอดเยี่ยม “การได้รู้แจ้งเห็นจริงว่าวัตถุที่ปรากฏให้เห็นในอารมณ์กรรมฐานนั้นว่าเป็นสิ่งที่จิตสร้างขึ้น ไม่ใช่อะไรอื่นนอกจากจิตถือว่าได้รู้แจ้งเห็นจริงศูนยตาโดยตรง กล่าวคือความว่างเปล่าจากทวิภาวะระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้” ดังนั้น ในทัศนะของนิกายโยคาคจาร การเข้าถึงความว่างหรือศูนยตาจึงถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุด และจิตที่เข้าถึงภาวะเช่นนี้เป็นจิตที่อยู่เหนือการคิดแบ่งแยกเป็นทวิภาวะ (subject-object) จึงไม่สามารถที่จะเรียกภาวะเช่นนี้ว่า “จิตตมาตร” หรือ “วิชฌูปติมาตร” ได้อีกต่อไป (พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรธรรณา), 2563: 10-17)

5. บทสรุป

นิกายโยคาคจารเป็นพวกประเภท “จิตนิยม” (Idealism) เพราะนิกายนี้ถือว่าจิตเป็นสิ่งสำคัญกว่าร่างกายหรือวัตถุ โดยสอนว่าโลกวัตถุเป็นเพียงมโนภาพ เพราะเป็นสิ่งที่ถูกปรุงแต่งออกไปจากพีชะในจิต ถ้าไม่มีอาลัยวิญญูณเสียแล้ว สิ่งทั้งหลายทั้งปวงก็ไม่มี เหมือนกับดวงอาทิตย์ ความจริงแล้วมีดวงเดียว แต่ปรากฏเป็นหลายดวงแก่คนพิการเป็นต้น มันเป็นภาพสะท้อนออกไปจากพีชะในจิตนั่นเอง เพราะบางสิ่งบางอย่างในโลกนี้เกิดจากสกรรมของมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานร่วมกัน ย่อมมีกำเนิดแหล่งที่ชัดเจน จะมาสืบเปลี่ยนภายหลังตามความชอบใจของใครคนใดคนหนึ่งไม่ได้เลย

คำสอนของนิกายโยคาคจารไม่ได้มีศูนยกลางอยู่ที่ปัญหาว่าอะไรมีอยู่จริงหรือไม่ มีอยู่จริงทางอภิปรัชญา หากแต่มีศูนยกลางอยู่ที่ปัญหาทางจริยธรรมเกี่ยวกับความทุกข์ในสังสารวัฏของมนุษย์ปุถุชนอันเกิดจากการทำงานทางจิตของพวกเรา โดยนัยนี้ แนวคิดเรื่อง “จิตตมาตร” ของนิกายโยคาคจารที่ได้รับการตีความแบบจิตนิยมทางอภิปรัชญาจึงถือว่าไม่สอดคล้องกับจุดยืนโดยรวมของนิกายโยคาคจาร

แนวคิดเรื่อง “จิตตมาตร” ของนิกายโยคาคจารที่ได้รับการตีความในรูปแบบต่างๆ เกิดขึ้นในบริบทของการอธิบายปัญหาความทุกข์ในโลกสังสารวัฏของมนุษย์ปุถุชน ข้อความที่พบบ่อยคือข้อความที่ว่า “ไตรภูมิเป็นเพียงจิตเท่านั้น” บางพระสูตรข้อความนี้เกิดขึ้นในบริบทของการปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งผู้ปฏิบัติธรรมมีความสงสัยว่าภาพนิมิตที่รับรู้ในสมาธิมีอยู่จริงหรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่าภาพนิมิตที่เห็นนั้นเป็นเพียงมโนภาพของจิตเท่านั้น ในบางพระสูตร “จิตตมาตร” เกิดขึ้นในบริบทของการแสดงหลักปฏิจจสมุปปาทแล้วจบลงด้วยการบอกว่าไตรภูมิเป็นเพียงจิตเท่านั้น ในบางพระสูตร “จิตตมาตร” เกิดขึ้นในบริบทของการรับรู้โลกในชีวิตประจำวันโดยบอกว่าสิ่งที่เรารับรู้ในชีวิตประจำวัน เช่น ร่างกาย ทรัพย์สิน บ้านเรือน เป็นต้น ล้วนเป็นเงาสะท้อนของจิตทั้งนั้น นอกจากนั้น

ในคัมภีร์ชั้นหลังของนิกายโยคอาจารย์ส่วนใหญ่กล่าวถึงจิตตมาตรในบริบทของการรับรู้โลก เช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าจุดสนใจของนิกาย โยคจารย์ในการนำเสนอแนวคิดจิตตมาตร ก็คือปัญหาการรับรู้โลกอย่างผิดพลาดของมนุษย์ปุถุชนทั่วไป

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน. (2561). อลยวิชญาณตามแนวคิดของพุทธปรัชญาสำนักโยค
 อาจารย์ ในทัศนะของพระพุทธรักษาเถรราช. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์
 มจร. 6 (ฉบับที่พิเศษ) , 401-402.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต). (2558). ศัพท์วิเคราะห์. พิมพ์
 ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต). (2559). พจนานุกรมไทย-บาลี.
 กรุงเทพมหานคร : บจก.ปัญจมิตรการพิมพ์.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. (2544). พุทธปรัชญาโยคจารย์ : ประวัติพัฒนาการ สาระถ
 ธรรมและอิทธิพล. พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
 จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร (พรธนา). (2563). ความหลากหลายในการตีความแนวคิดเรื่อง
 จิตของนิกายโยคจารย์. วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 27 (3), 6-17.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร. (2547). แนวคิดเรื่อง “จิตเท่านั้นที่มีอยู่” ของพระพุทธศาสนานิกาย
 โยคจารย์. วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 11 (1), 32-35.